

สารี

การจัดการ
ทรัพยากร
หน้า
บ้าน

องค์กรชาวประมงพื้นบ้าน
และข้อเสนอเชิงนโยบาย

สิทธิการจัดการทรัพยากรหน้าบ้าน องค์กรชาวประมงพื้นบ้าน และข้อเสนอเชิงนโยบาย

บรรณาธิการ	นิติกร ดาราเย็น
ISBN	978-616-93827-0-6
ผู้เขียน	กาญจนาภรณ์ สว่างวงศ์ นิติกร ดาราเย็น เบญจวรรณ เพ็ญหนู จินดา จิตตะนัง เสาวลักษณ์ ประทุมทอง ฮาสานะห์ เกะมาซอ
ออกแบบปก	ปาริชาติ ยอดหอม
รูปเล่ม	ฝนพรพร ขันทรนิवास
พิสูจน์อักษร	สุนิษา สมประดิษฐ์ ฉัจจุพร ลอยปลิว
จัดพิมพ์โดย	สมาคมรักษ์ทะเลไทย 57/219-220 หมู่บ้านเคหสถานครูไทย หมู่ 3 ตำบลพะวง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
สนับสนุนโดย	องค์การอ็อกแฟมประเทศไทย สหภาพยุโรป
พิมพ์ที่	โฟ-บาร์ด 280/2 หมู่ที่ 6 ถนนปูลณณกันท์ ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอนาทใหญ่ จังหวัดสงขลา 90110 โทรศัพท์ 08 9659 5338 E-mail: fonpat1971@gmail.com
พิมพ์ครั้งแรก	กรกฎาคม พ.ศ.2564
จำนวน	500 เล่ม

คำนำบรรณาธิการ

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางนโยบายการประมงอย่างรวดเร็วของประเทศไทยในช่วงหลังปี พ.ศ.2558 ได้ส่งผลกระทบต่อประมงพื้นบ้านหรือประมงขนาดเล็กซึ่งส่วนมากกระจายตัวอยู่ในจังหวัดที่มีอาณาเขตติดกับทะเลในหลายด้าน จึงนำมาสู่การเรียกร้องให้รัฐปรับเปลี่ยนหรือปรับปรุงนโยบายทั้งระดับชาติและท้องถิ่นให้เหมาะสมกับอาชีพประมงมากขึ้น ประมงพื้นบ้านหลายพื้นที่เลือกใช้วิธีรวมกลุ่มในรูปแบบของสมาคม ชมรม องค์การชุมชนประมงท้องถิ่นภายใต้พระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 หรือการรวมเป็นเครือข่ายอย่างหลวมๆ เป็นเครื่องมือในการเรียกร้องและยื่นข้อเสนอดังกล่าวและที่สำคัญการรวมกลุ่มของพวกเขาขึ้นยังเป็นการก่อรูปของการทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประมงจนบางกลุ่มกลายเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

อย่างไรก็ดีการรวมกลุ่มของประมงพื้นบ้านเพื่อทำกิจกรรมหรือเรียกร้องให้รัฐปรับเปลี่ยนนโยบายด้านการประมงไม่ใช่เรื่องใหม่แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาก่อนหน้านี้อย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่รัฐไทยเริ่มให้ความสนใจและเร่งพัฒนาการทำประมงในทะเลจนนำมาสู่การ

พัฒนาเครื่องมือการประมงให้มีประสิทธิภาพและเกิดความขัดแย้งระหว่างชาวประมงกลุ่มต่างๆ เช่น รวปี พ.ศ.2530 ประมงพื้นบ้านในหลายพื้นที่ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคใต้เริ่มมีการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายทั้งระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ ไปจนถึงระดับจังหวัดเพื่อเรียกร้องต่อรัฐให้ปรับแก้กฎหมายการประมงที่เอื้อต่อประมงพาณิชย์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อประมงพื้นบ้านในหลายด้าน¹ ที่สำคัญการรวมกลุ่มของประมงพื้นบ้านมักได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม

อย่างที่กล่าวไปแล้วว่าปัจจุบันประมงพื้นบ้านในหลายพื้นที่ยังคงมีการรวมกลุ่มและจัดตั้งองค์กรเพื่อดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอาชีพประมงและเรียกร้องต่อรัฐ แต่การรวมกลุ่มของประมงพื้นบ้านในปัจจุบันไม่เพียงแต่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนเท่านั้น เพราะภาครัฐมีส่วนสำคัญทำให้ประมงพื้นบ้านได้รวมกลุ่มและจัดตั้งองค์กร เห็นได้จากการสนับสนุนให้ประมง

¹ ดูเพิ่มเติมได้ในงานศึกษาเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของประมงพื้นบ้าน เช่น ขบวนการเครือข่ายประมงพื้นบ้านภาคใต้ กรณีศึกษาสหราชอาณาจักร ชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน (ประภาส ปิ่นตบแต่ง และอนุสรณ์ อุณโณ, 2545), ขบวนการเคลื่อนไหว ทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลอ่าวปัตตานี กรณีศึกษากลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวปัตตานี (ฮัสสัน ดุมาลี และจันทนา สุทธิจारी, 2556), พลวัตของการขับเคลื่อนเพื่อขยายเขตห้ามทำการประมงอวนลากและอวนรุนเป็น 3 ไมล์ทะเล โดยเครือข่ายชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดกระบี่ (จตุรงค์ คงแก้ว เขาวนิจ กิตติธรรกุล และก้องเกียรติ กิตติวัฒนาวงศ์, 2561)

พื้นบ้านจัดตั้งองค์กรภายใต้พระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 เป็นต้น

หนังสือสิทธิการจัดการทรัพยากรหน้าบ้าน องค์กรชาวประมงพื้นบ้านและข้อเสนอเชิงนโยบายเล่มนี้ได้รวบรวมบทความของเจ้าหน้าที่สมาคมรักษ์ทะเลไทยซึ่งทำงานร่วมกับประมงพื้นบ้านในชุมชนชายฝั่ง 6 จังหวัดทางฝั่งอ่าวไทยและอันดามัน โดยมุ่งนำเสนอบริบทในปัจจุบันว่าองค์กรประมงพื้นบ้านที่เจ้าหน้าที่สมาคมรักษ์ทะเลไทยเข้าไปทำงานมีลักษณะ พัฒนาการ แนวคิด และข้อเสนอเชิงนโยบายในระดับท้องถิ่นรวมถึงระดับชาติอย่างไร ในอีกด้านหนึ่งเปรียบเสมือนเรื่องเล่าจาก “สนาม” ซึ่งเป็นพื้นที่ทำงานของเจ้าหน้าที่แต่ละคนที่มีการปะทะกันระหว่างความรู้ ความคิดของกลุ่มคนที่หลากหลาย

บทความชิ้นแรกเรื่อง **พัฒนาการขององค์กรประมงพื้นบ้านและการมีส่วนร่วมกับการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชนบ้านสระบัวและบ้านในถุ้งจังหวัดนครศรีธรรมราช ของ จินดา จิตตะนัง** แสดงให้เห็นว่าในช่วงแรกประมงพื้นบ้านชุมชนบ้านสระบัวและบ้านในถุ้งประสบปัญหาการเข้ามาทำประมงของเรือประมงที่ใช้เครื่องมืออวนลาก อวนรุน ฯลฯ จึงทำให้ประมงพื้นบ้านจัดตั้งกลุ่มและร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชนแก้ไขปัญหาข้างต้น ซึ่งมีหลากหลายวิธี เช่น ชุมนุมกดดัน ยื่นข้อเสนอต่อรัฐ ฯลฯ ต่อมาประมงพื้นบ้านพยายามหาแนวร่วมและจัดตั้งเป็นเครือข่ายรวมถึงยกระดับเป็นองค์กรนิติบุคคลเพื่อทำงานด้านนโยบายการประมงทั้งในระดับท้องถิ่นและทำกิจกรรมเชิงอนุรักษ์ ปราบปรามการประมงที่ผิดกฎหมายคือการปรับบทบาทของประมงพื้นบ้านมา

ทำงานด้านการจัดการผลผลิตภายใต้แนวคิดเกษตรอินทรีย์ซึ่งช่วยเพิ่มมูลค่าของสัตว์น้ำและยังส่งผ่านแนวคิดการทำประมงยั่งยืนไปยังผู้บริโภค ต่อมาบทความ เรื่อง **เครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ : การก่อเกิด ฐานคิด และพัฒนาการ ของ เสาวลักษณ์ ประทุมทอง** นำเสนอปรากฏการณ์ที่ประมงพื้นบ้านเลิกกลับมาทำงานอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลหน้าบ้านของตนเองเพื่อทำให้สัตว์น้ำกลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้งและอีกด้านหนึ่งการเกิดโครงการพัฒนาของรัฐและการเข้ามาทำประมงของเรือที่ใช้อุปกรณ์คราดหอย ทำให้ประมงพื้นบ้านออกมาต่อสู้โดยการรวมตัวเป็นเครือข่ายในระดับจังหวัดและสามารถทำให้ปัญหาเหล่านั้นยุติลงได้ นอกจากนี้เสาวลักษณ์ยังชี้ให้เห็นว่าปัจจุบันประมงพื้นบ้านได้ปรับบทบาทของตนเองมาทำงานด้านการจัดการผลผลิตภายใต้แนวคิดเกษตรอินทรีย์เพื่อแก้ไขปัญหาการขายสัตว์น้ำได้ราคาต่ำเช่นเดียวกับบทความของจินดา

หลังจากที่รัฐประกาศใช้พระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 ได้เกิดการกระจายอำนาจการบริหารจัดการทรัพยากรการประมงมายังคณะกรรมการประมงประจำจังหวัด โดยให้แต่ละจังหวัดสามารถพิจารณาควบคุมเครื่องมือหรือพื้นที่ทำการประมงในจังหวัดของตนได้ บทความเรื่องการเข้าถึงสิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรประมงทะเลชายฝั่งอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชาวประมงพื้นบ้าน อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ของกาญจนาภรณ์ สว่างวงศ์ ชี้ให้เห็นว่าองค์กรของประมงพื้นบ้านใช้ช่องทางคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดจันทบุรีเป็นส่วนหนึ่งในการผลักดันข้อเสนอซึ่งให้ควบคุมเครื่องมือทำการประมงประเภท

อวนติดตามและอวนจับแมงกะพรุนในบางพื้นที่ของทะเลชายฝั่ง
อย่างไรก็ตามองค์กรประมงพื้นบ้านต้องยื่นข้อเสนอในหลายวาระต่อ
ภาครัฐส่วนต่าง ๆ ทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติและสร้างกระบวนการ
การมีส่วนร่วมโดยการล่ายรายชื่อ จึงทำให้รัฐยอมรับข้อเสนอและออก
ประกาศเป็นข้อบังคับในระดับท้องถิ่นซึ่งสร้างความพอใจให้กับองค์กร
ประมงพื้นบ้าน นอกจากนี้กาญจนาภรณ์ยังชี้ให้เห็นผลลัพธ์ของการ
ทำงานระหว่างสมาคมรักษ์ทะเลไทยและองค์กรประมงพื้นบ้าน
อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี หลังจากทีสมาคมฯ ได้ส่งเจ้าหน้าที่
เข้าไปทำงานในชุมชนทำให้ประมงพื้นบ้านเข้าถึงสิทธิในการบริหาร
จัดการทรัพยากรในท้องถิ่นมากขึ้น เช่นเดียวกับบทความเรื่อง
เขตอนุรักษ์ชายฝั่งทางเลือกสู่การบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่ง
อย่างยั่งยืน การรุกคืบเพื่อจัดทำข้อเสนอให้เกิดพื้นที่ต้นแบบ
ในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งของเครือข่ายสมาคม
ประมงพื้นบ้านชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา
ของ เบญจวรรณ เพ็งหนู ที่นำเสนอว่าองค์กรประมงพื้นบ้าน
พยายามใช้ช่องทางของคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสงขลา
ในการผลักดันให้มีการประกาศเขตอนุรักษ์ถาวรในพื้นที่ทางทะเล
ซึ่งประมงพื้นบ้านได้ทำซั้งกอหรือบ้านปลาให้เป็นที่ยลภัยของ
สัตว์น้ำ โดยชาวประมงพื้นบ้านเห็นว่าการทำเขตอนุรักษ์ดังกล่าว
จะสร้างผลดีให้กับชาวประมง

บทความเรื่อง ซั้งกอ ซั้งเชือก อ่าวปากบารา กิจกรรม
อนุรักษ์ของสมาคมชาวประมงพื้นบ้านตำบลปากน้ำ อำเภอละงู
จังหวัดสตูล ของ ฮาसानะห์ เกะมาซอ นำเสนอผลลัพธ์ของ
การทำซั้งหรือบ้านปลาซึ่งเป็นกิจกรรมที่สร้างรายได้ให้กับชาวประมง

จุดสำคัญของบทความชิ้นนี้คือการพยายามอธิบายแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรบริเวณบ้านปลาวามีความพยายามผลักดันให้คณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสตูลประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์ แต่อนุญาตให้ทำการประมงได้ โดยประมงพื้นบ้านจะตั้งกติกาสำหรับการทำประมงร่วมกัน ซึ่งเป็นสิทธิเชิงซ้อนที่ไม่ปล่อยให้รัฐมีอำนาจในการออกกฎระเบียบการใช้ทรัพยากรฝ่ายเดียว

สุดท้ายคือบทความเรื่อง **อวนรุนเคย การเคลื่อนไหวเพื่อปรับแก้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอวนรุนเคยของกลุ่มประมงพื้นบ้านชุมชนชายฝั่งโคกกลอย จังหวัดพังงา** ของผู้เขียน (บรรณาธิการ) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าหลังจากที่รัฐควบคุมเครื่องมือประมงประเภทอวนรุนเคย โดยกำหนดให้ประมงพื้นบ้านที่ใช้เครื่องมือชนิดนี้ต้องออกไปทำการประมงในเขตห่างจากฝั่ง 1,000 เมตร ทว่าการกำหนดพื้นที่ข้างต้นได้ส่งผลกระทบต่อประมงพื้นบ้านในชุมชนชายฝั่งโคกกลอย จังหวัดพังงา อย่างรุนแรงเพราะสภาพภูมิศาสตร์บริเวณนอกเขต 1,000 เมตร ได้ส่งผลให้บริเวณดังกล่าวไม่มีเคยหรือมีค่อนข้างน้อย ประมงพื้นบ้านจึงต้องเข้ามาจับเคยโดยการรุนประกอบเรือยนต์ในเขต 1,000 เมตร ในแง่นี้จึงอยู่ในสถานะบุคคลที่กระทำผิดกฎหมายการประมง อย่างไรก็ตามประมงพื้นบ้านได้สร้างเครือข่ายภายในชุมชนพร้อมกับได้รับการสนับสนุนจากสมาคมรักษ์ทะเลไทยรวมถึงสมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทยเรียกร้องให้รัฐแก้ไขระเบียบข้างต้น โดยการยื่นข้อเสนอต่อรัฐในหลายวาระ รวมถึงการเข้าพบคณะกรรมการการเกษตรและสหกรณ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ผู้เขียนหวังว่าบทความทั้ง 6 ชิ้นจะมีประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจ และสามารถสร้างข้อถกเถียงให้กับบุคคลที่ทำงานพัฒนาหรือเป็นนักพัฒนาเอกชนที่ทำงานร่วมกับประมงพื้นบ้านหรือชุมชนชายฝั่งในพื้นที่ต่างๆ

หนังสือเล่มนี้ได้รับความช่วยเหลือจากหลายฝ่าย ขอขอบคุณผู้เขียนบทความแต่ละชิ้นที่พยายามเขียนและปรับแก้ให้บทความเหล่านี้มีความสมบูรณ์มากขึ้น ขอขอบคุณปาริชาติ ยอดหอม สำหรับการออกแบบปกหน้า-หลังให้กับหนังสือเล่มนี้ และขอบคุณ สุนิษา สมประดิษฐ์ ฉัจจพร ลอยปลิว สำหรับการพิสูจน์อักษร สุดท้ายขอขอบคุณสมาคมรักษ์ทะเลไทย องค์การอิวกแฟมประเทศไทยและประมงพื้นบ้านในพื้นที่เครือข่ายการทำงานของสมาคมรักษ์ทะเลไทย ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนหลักให้เกิดหนังสือเล่มนี้

นิติกร ดาราเย็น (บรรณาธิการ)
ชุมชนชายฝั่งแห่งหนึ่งในจังหวัดพังงา,
25 มิถุนายน 2564

บรรณานุกรม

- จตุรงค์ คงแก้ว, เยาวนิจ กิตติธรรกุล และก้องเกียรติ กิตติวัฒนาวงศ์. 2561. พลวัตของการขับเคลื่อนเพื่อขยายเขตห้ามทำการประมงอวนลากและอวนรุนเป็น 3 ไมล์ทะเล โดย เครือข่ายชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดกระบี่. วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย 10 (พฤษภาคม-สิงหาคม): 191-209.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง และอนุสรณ์ อุณโณ. 2545. วิถีชีวิต วิถีสุขบวนการประชาชนร่วมสมัย. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ตรัสวิน.
- ฮัสสัน ดุมาลิ และจันทนา สุทธิจาริ. 2556. ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลอ่าวปัตตานี กรณีศึกษากลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์อ่าวปัตตานี. วารสารการเมืองการปกครอง 3 (กันยายน-กุมภาพันธ์): 60-78.

คำนิยม

การทำงานของสมาคมรักษ์ทะเลไทย เป็นการทำงานของนักพัฒนาภาคเอกชนที่เสมือนว่าย่อนยุคอยู่บ้าง เนื่องจากสมาคมรักษ์ทะเลไทยยังเน้นการทำงานร่วมกับชุมชนในลักษณะ ร่วมอยู่ ร่วมทุกข์ ร่วมสุข ร่วมใช้ชีวิต เรียนรู้ และร่วมทำงาน ร่วมลงแรงแบกหามกับพี่น้องในชุมชนชนบท และใช้ทักษะความรู้ในฐานะคนทำงานให้การสนับสนุน การเข้าถึงข้อมูล วิเคราะห์ข่าวสาร คิดค้นทางออกของปัญหาและลงมือทำ เรายังเชื่อว่าการทำงานร่วม ใช้ชีวิตกับชุมชนชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ห่างไกลในกระแสที่โลกอินเทอร์เน็ตพีเวอร์และโลกแทบจะเป็นหนึ่งเดียวผ่านออนไลน์แล้วยังคงจำเป็นเพราะเหตุผลง่าย ๆ ว่าการสัมผัสตัวตนกันจริงๆ ทำให้สามารถเรียนรู้ เข้าใจ ได้ลึกซึ้งกว่า

เมื่ออ่านหนังสือเล่มนี้ จะเห็นความพยายามของเจ้าหน้าที่สมาคมรักษ์ทะเลไทยทุกคน ที่ได้ทำงานอยู่ในพื้นที่ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านหกแห่ง ในพื้นที่กระจายต่างภูมิภาคชายฝั่งของประเทศไทย บอกเล่าถึงชุมชนชาวประมงพื้นบ้านหกแห่ง ที่ไม่เลือกงานต่อปัญหา ไม่เลือกตัดช่องน้อยแต่พอดัวด้วยการหันไปประกอบกิจการประมงที่อาจทำรายได้มากกว่า แต่กลับเลือกที่จะทำการประมงด้วยวิถีความยั่งยืน เป็นเส้นทางที่มีภาระมากกว่าเดิมด้วยซ้ำ ทำไมชุมชนเหล่านี้

เลือกเส้นทางชีวิตแบบนั้น หนังสือเล่มนี้แอบซ่อนคำตอบไว้รอผู้อ่านอยู่แล้ว

ผมยังคิดว่า ด้วยความที่เจ้าหน้าที่ในสนามช่วยกันเขียนและการรวบรวมเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ โดยไม่ได้เน้นกระบวนการนำเสนอเชิงระบบมากนัก บางครั้งอาจดูแข็งๆ บางจุดอ่านเหมือนเรื่องเล่าสบายๆ ในฐานะที่ผมเป็นผู้อ่านคนแรกๆ จึงอยากแนะนำผู้อ่านท่านอื่นๆ ได้ลองอ่านหนังสือเล่มนี้ แบบอ่านเรื่องเล่าจากพื้นที่สนาม ไม่จับจ้องกับวิธีการ ก็จะได้ทรรศนะกับข้อมูลงานพัฒนาแบบดิบๆ มากขึ้น

เมื่อท่านอ่านหนังสือเล่มนี้ ผมคิดว่าท่านจะเข้าใจปัญหาของชุมชนชาวประมงพื้นบ้านมากขึ้น เป็นประโยชน์ต่อกระบวนการพัฒนาชุมชนประมงพื้นบ้านอย่างยั่งยืนในอนาคตและน่าจะเหมาะกับท่านที่สนใจศึกษาทางวิชาการเพิ่มเติมได้เป็นอย่างดี ช่วยในยามต้องพกวาจัดขึ้นมาใช้อ้างอิงได้ในชีวิตจริงสะดวก นอกจากนี้สมาคมฯ ได้อัปโหลดเนื้อหาไว้ในเว็บไซต์ของสมาคมฯ อีกทางหนึ่งด้วย

ขอขอบคุณ คุณนิติกร ดาราเย็น เจ้าหน้าที่สมาคมฯ ประจำจังหวัดพังงาที่รับภาระเป็นบรรณาธิการ รวมถึงเจ้าหน้าที่ผู้เขียนทุกคนที่ได้อุทิศสภาระวบรวมข้อเขียนจากสนาม เล่มนี้ขึ้นจนสำเร็จ ขอขอบคุณทุกฝ่ายที่ช่วยลงแรงในขั้นตอนต่างๆ ในการจัดพิมพ์ และขอขอบคุณองค์การอ็อกแฟม (GB) ประเทศไทย สหภาพยุโรป (EU) ที่สนับสนุนการจัดพิมพ์

วิโชคศักดิ์ ธรรงค์ไพรี

นายกสมาคมรักษ์ทะเลไทย

3 กรกฎาคม 2564

สารบัญ

คำนำบรรณาธิการ	2
คำนิยาม	10
พัฒนาการขององค์กรประมงพื้นบ้านและการมีส่วนร่วม กับการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ของชุมชนบ้านสระบัวและบ้านในถุ้ง จังหวัดนครศรีธรรมราช จินดา จิตตะนัง	14
เครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ : การก่อเกิด ฐานคิด และพัฒนาการ เสาวลักษณ์ ประทุมทอง	42
การเข้าถึงสิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมในการบริหาร จัดการทรัพยากรประมงทะเลชายฝั่งอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชาวประมงพื้นบ้าน อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี กาญจนาภรณ์ สว่างวงศ์	64

“เขตอนุรักษ์ชายฝั่งทางเลือกสู่การบริหารจัดการ
ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน”
การรูกืบเพื่อจัดทำข้อเสนอให้เกิดพื้นที่ต้นแบบ
ในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งของเครือข่าย
สมาคมประมงพื้นบ้านชายฝั่งอ่าวไทย
อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา

เบญจวรรณ เพ็งหนู

88

“ซังกอ ซังเชือก อ่าวปากบารา”
กิจกรรมการอนุรักษ์ของสมาคมชาวประมงพื้นบ้าน
ตำบลปากน้ำ อำเภอละงู จังหวัดสตูล

ฮาสานะห์ เกะมาซอ

108

“อวนรุนเคย”
การเคลื่อนไหวกเพื่อปรับแก้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง
กับอวนรุนเคยของกลุ่มประมงพื้นบ้าน
ชุมชนชายฝั่งโคกกลอย จังหวัดพังงา

นิติกร ดาราเย็น

128

พัฒนาการของ
องค์กรประมงพื้นบ้าน
และการมีส่วนร่วมกับการบริหาร
จัดการทรัพยากรทางทะเล
และชายฝั่งของชุมชนบ้านสระบัว
และบ้านในถุ้ง
จังหวัดนครศรีธรรมราช

• จินดา จิตตะนัง •

1. บริบททางทรัพยากรและการประมง ของจังหวัดนครศรีธรรมราช

จังหวัดนครศรีธรรมราชมีพื้นที่ประมาณ 9,942.5029 ตารางกิโลเมตร หรือ 6,214,064 ไร่ ประกอบด้วย 23 อำเภอ มีความยาวของชายฝั่งทะเลประมาณ 235 กิโลเมตร ซึ่งยาวที่สุดในประเทศไทย ครอบคลุมพื้นที่ 6 อำเภอ 25 ตำบล แยกเป็นอำเภอขนอม 38 กิโลเมตร อำเภอสิชล 37.5 กิโลเมตร อำเภอท่าศาลา 31.3 กิโลเมตร อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช 26.1 กิโลเมตร อำเภอปากพนัง 74.5 กิโลเมตร และอำเภอหัวไทร 27.6 กิโลเมตร

ลักษณะสภาพพื้นที่ทะเลชายฝั่งมีทั้งที่เป็นหาดทราย หาดทรายปนโคลน และมีพื้นที่อ่าวที่เชื่อมต่อกับลำน้ำธรรมชาติ ได้แก่ อ่าวนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีความสลับซับซ้อนทางด้านระบบนิเวศ และมีพื้นที่ป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังมีลำน้ำธรรมชาติที่ไหลลงสู่ทะเลอีกหลายสาย มีระบบนิเวศป่าชายเลนปากแม่น้ำที่สมบูรณ์ทำให้เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อความหลากหลายทางด้านชนิดสัตว์น้ำ การแพร่กระจาย และโอกาสในการเจริญวัยของสัตว์น้ำวัยอ่อน อีกทั้งยังมีแนวเทือกเขาและพื้นที่ภูเขาขนาดใหญ่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูงที่สุดในประเทศไทย เมื่อเกิดฝนตกจะชะล้างแร่ธาตุและเศษซากพืชอาหารไหลลงไปสู่ทะเล ซึ่งจะส่งผลให้ทะเลเกิดความอุดมสมบูรณ์ แพลงตอนและสัตว์น้ำขนาดเล็กมีอาหารอุดมสมบูรณ์ สัตว์น้ำขนาดกลางและใหญ่ก็มีแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ด้วยเช่นกัน

จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ข้างต้น จึงทำให้ผู้คนที่ย้ายมาอาศัยอยู่ในจังหวัดนครศรีธรรมราชจำนวนมากประกอบอาชีพประมงออกจับ

สัตว์น้ำในทะเล และอาชีพอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจอาหารทะเล ปัจจุบันมีชาวประมงพื้นบ้านกระจายตัวใน 96 หมู่บ้าน และใช้เครื่องมือทำการประมงหลากหลายชนิด เช่น อวนลอยปลา อวนจมปูม้า ฯลฯ ในส่วนสถิติการขึ้นทะเบียนรูปแบบสมัครใจซึ่งรวมทั้งประมงพื้นบ้านและประมงพาณิชย์มีจำนวน 4,968 ราย และหากพิจารณาจำนวนเรือประมงพื้นบ้านที่อยู่ในระบบพบว่า มีจำนวน 3,427 ลำ (สำนักงานประมงจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2564)

รายงานชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอพัฒนาการขององค์กรชุมชนประมงพื้นบ้านบ้านสระบัวและบ้านในถุ้ง โดยมีที่ตั้งอยู่ในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช นับตั้งแต่ช่วง พ.ศ.2530 มาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2564) ซึ่งองค์กรของชาวประมงมีการปรับเปลี่ยนบทบาทและการทำงานอย่างต่อเนื่องโดยสัมพันธ์กับปัญหาที่ประมงพื้นบ้านพบเจอและได้ดำเนินงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้าไปทำงานในพื้นที่ การนำเสนอพัฒนาการขององค์กรชุมชนประมงแบ่งออกเป็น 5 ช่วง คือ (1) ปัญหาอวนรุนอวนลาก (2) ก่อเกิดการรวมกลุ่มของประมงพื้นบ้านชุมชนบ้านสระบัวและบ้านในถุ้ง (3) ขยายเครือข่ายแก้ปัญหาเครื่องมือประมงทำลายล้าง (4) การยกระดับองค์กรเป็นนิติบุคคลและการเริ่มพัฒนาสินค้าประมง และ (5) การมีส่วนร่วมในคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดและการเกิดสมาคมประมงพื้นบ้านระดับจังหวัด

2. พัฒนาการการต่อสู้ รวมกลุ่ม ของประมงพื้นบ้าน ชุมชนบ้านสระบัว และบ้านในถ้ำ จังหวัดนครศรีธรรมราช

2.1 ปัญหาอวนรุนอวนลาก

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2530 เป็นต้นมา ชาวประมงพื้นบ้านเริ่มรับรู้ถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำเด่นชัดมากขึ้นและเริ่มมีเรืออวนรุนและอวนลากจากภายนอกพื้นที่เข้ามาทำการประมงในพื้นที่ชายฝั่งทะเล มีการลากและรุนเอาเครื่องมือทำการประมงของชาวบ้านหายไปหลายต่อหลายครั้ง ทรัพยากรสัตว์น้ำก็เริ่มหายากขึ้นซึ่งเรือที่เข้ามาทำการประมงอย่างผิดกฎหมายมีทั้งเรือประมงพาณิชย์ขนาดใหญ่และเรือประมงขนาดเล็กส่งผลต่อการลดลงของทรัพยากรอย่างหนัก ชาวประมงบางคนต้องปรับเปลี่ยนไปประกอบอาชีพอื่น

ในระยะแรกชาวประมงพื้นบ้านแก้ปัญหาโดยแจ้งต่อกำนันหรือผู้ใหญ่บ้านและรวมตัวกันออกไปจับได้ ซึ่งได้ผลเพียงเล็กน้อยและไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน ในช่วงนี้ชาวประมงพื้นบ้านยังไม่มีกรรวมกลุ่มและไม่มีหน่วยงานจากภายนอกเข้ามาช่วยเหลือหรือให้คำแนะนำในการแก้ปัญหา ทำให้การทำงานของชาวประมงพื้นบ้าน ยังไม่มีแผนงานหรือแนวทางที่ชัดเจน ต้องการเพียงผลักดันให้เรือประมงพาณิชย์ที่ลักลอบเข้ามาทำการประมงในเขตชายฝั่งออกไปจากทะเลหน้าบ้านซึ่งเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การผลักดันให้เรือผิดกฎหมายเหล่านี้ออกนอกเขตชายฝั่ง ต้องขอความช่วยเหลือจากพนักงานเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องให้นำเรือออกไปจับกุมแต่ไม่ได้ผลมากนักเพราะเจอกับปัญหาการไม่ออกจับกุม เรือจับกุมมาถึงล่าช้า

การมีสาย(คนส่งข่าว)ให้ประมงพาณิชย์ ส่งผลให้ชาวประมงพื้นบ้าน เรียกร้องกดดันด้วยการชุมนุม ปิดปากน้ำท่าศาลาและปากพยิง และครั้งที่ 2 มีการนำเรือปิดถนนบริเวณชุมชนบ้านในถุ้ง ในวันที่อธิบดีกรมประมงเดินทางมาปฏิบัติภารกิจที่อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งในวันนั้นมีชาวประมงจากหลายอำเภอมาร่วมชุมนุม เช่น ชาวประมงจากแหลมตะลุมพุก ชาวประมงอำเภอปากพนังและอำเภอสิชล

ช่วงเวลาดังกล่าวสถานการณ์การประมงโดยรวมของประเทศ มีสถานภาพใกล้เคียงกับพื้นที่นครศรีธรรมราช ทรัพยากรทางทะเล และชายฝั่งถูกใช้ประโยชน์จนเกิดความเสื่อมโทรม ทั้งจากการทำประมงทะเลเกินกว่าศักยภาพการผลิต (Overfishing) และการทำประมงผิดกฎหมาย รวมทั้งกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นบริเวณชายฝั่งทะเลในช่วงที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การทำนากุ้ง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง การก่อสร้างสาธารณูปโภค และกิจกรรมการผลิตที่ปล่อยของเสียลงสู่ทะเล ฯลฯ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศทางทะเลและชายฝั่ง การลดลงของชนิดและขนาดของสัตว์น้ำที่จับได้ ซึ่งมีแนวโน้มการเกิดความเสื่อมโทรมที่รุนแรงขึ้น ส่งผลกระทบต่ออาชีพและรายได้ของชาวประมงโดยเฉพาะประมงพื้นบ้าน

2.2 ก่อเกิดการรวมกลุ่มของประมงพื้นบ้านชุมชนบ้านสระบัวและบ้านในถุ้ง

ตั้งแต่ พ.ศ.2545-2557 จากสภาพปัญหาเรืออวนลาก อวนรุน และเรือคราดหอยเข้ามาทำการประมงในเขตชายฝั่งส่งผลให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ชุมชนประมงพื้นบ้านจึงเริ่มมีการรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการและประกอบกับในช่วงนี้มีนักพัฒนาเอกชนลงมาทำงานในพื้นที่อำเภอท่าศาลา เช่นโครงการการจัดการ

ทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้ (ต่อมาพัฒนามาเป็นสมาคมรักษ์ทะเลไทย) พร้อมกับโครงการดับบ้านดับเมืองเรียนรู้วิถีที่ปากใต้ (ต่อมาพัฒนาเป็นสมาคมดับบ้านดับเมือง) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีเป้าหมายการทำงานเพื่อพัฒนาคนและองค์กรชุมชนโดยมีชาวประมงพื้นบ้านเป็นกลุ่มเป้าหมายได้ส่งเจ้าหน้าที่ลงมาทำงานในชุมชนตั้งแต่วารปี พ.ศ.2555 โครงการดับบ้านดับเมืองฯ ได้เปลี่ยนรูปแบบการทำงานโดยไม่มีเจ้าหน้าที่ประจำ เหลือเพียงเจ้าหน้าที่จากโครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้

การเข้ามาทำงานขององค์กรพัฒนาดังที่กล่าวไปช่วยหนุนเสริมกระบวนการของชุมชน จนก่อเกิดกลุ่มต่างๆ หลากหลายรูปแบบเพื่อแก้ไขปัญหาการประมงและดำเนินงานหรือกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร

ราวปี พ.ศ.2545 เกิดการรวมตัว พุดคุย ปรีกษาหรือแกนนำของกลุ่ม และการไปศึกษาดูงานจากพื้นที่อื่นๆ ในการแก้ปัญหาการจัดการทรัพยากร จนก่อเกิด “กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านสระบัว” และ “กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านในถุ้ง” โดยมีเป้าหมายเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรในเขตหน้าบ้านของตนเอง และการเฝ้าระวังเรือผิดกฎหมายเข้ามาทำการประมงในเขต 3,000 เมตร ซึ่งในแต่ละปีจะมีการดำเนินกิจกรรมในช่วงมีนาคม-มิถุนายน ในการจัดสร้างบ้านปลา ธนาคารปู แนวเขตอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรศูนย์เฝ้าระวังวิหตุ (เหยี่ยวทะเล) เป็นต้น

หลังจากมีความมั่นใจระดับหนึ่งจากการรวมกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์ พื้นฟูทรัพยากรและจากประสบการณ์การศึกษาดูงาน คณะกรรมการจึงร่วมประชุม พุดคุย วางแผนเพื่อการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและสร้างรายได้หนุนเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์ในพื้นที่

ต่อมาในปี พ.ศ.2546 บ้านสระบัวจึงก่อตั้งกลุ่มประมงออมทรัพย์มุสลิมมะห์บ้านสระบัวและร้านค้าชุมชน ในส่วนบ้านในถ้ำก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ริสกีบ้านในถ้ำในปี พ.ศ.2548 โดยแนวคิดหลักของกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อให้สมาชิกได้สะสมเงิน มีโอกาสพบปะกันทุกเดือน เมื่อมีเงินสะสมระดับหนึ่ง สมาชิกสามารถมากู้ยืมได้ โดยจ่ายค่าธรรมเนียมให้กลุ่มซึ่งถือเป็นรายได้ของกลุ่ม โดยนำผลกำไรส่วนหนึ่งนำเข้ากองทุนอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรของชุมชน สำหรับร้านค้าชุมชนมีการเปิดรับสมัครสมาชิกร่วมลงทุนในกิจการนั้นๆ แล้วนำทุนไปจัดซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคมาจำหน่ายในชุมชน ผลกำไรได้จัดสรรคืนให้ผู้ร่วมหุ้นและนำเข้ากองทุนอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรทะเล

ต่อมาในปี พ.ศ.2549 สำนักงานประมงจังหวัดนครศรี-ธรรมราชได้สนับสนุนโครงการฟื้นฟูอาชีพ โดยสนับสนุนอุปกรณ์การประมงแก่ชาวประมงในจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อมุ่งหวังให้เกิดการปรับเปลี่ยนเครื่องมือประมงของผู้ทำการประมงด้วยเครื่องมือผิดกฎหมาย ซึ่งกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านในถ้ำและสระบัวได้รับการสนับสนุนด้วย แต่คณะกรรมการกลุ่มฯ มองว่าหากนำมาแจกจ่ายเป็นรายบุคคล ชาวประมงจะใช้ได้แค่ปีเดียว ดังนั้นจึงมีการระดมความคิดว่าทำอย่างไรให้เกิดการหมุนเวียน มีกองทุนใช้อย่างต่อเนื่อง จึงประสานงานกับเจ้าหน้าที่ประมงอำเภอท่าศาลา พุดคุย เจรจา ขอให้ของทั้งสองหมู่บ้านมอบให้กลุ่มแทนการแจกจ่ายรายบุคคล ซึ่งประมงอำเภอเห็นชอบด้วย คณะกรรมการจึงประชุมวางระเบียบกฎเกณฑ์ในการใช้กองทุน เพื่อให้เกิดการหมุนเวียนและยั่งยืน สามารถสร้างรายได้นำไปใช้ในกองทุนอนุรักษ์ ฟื้นฟูของชุมชน โดยจะเป็นการให้สมาชิกกู้ยืมและผ่อนชำระคืน

ผู้ที่จะสามารถใช้กองทุนได้จะต้องเป็นสมาชิกกลุ่มหรือเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มอย่างสม่ำเสมอ การบริการในรอบแรกจะให้เฉพาะผู้ที่มีอาชีพประมงเท่านั้น เมื่อกองทุนมีเงินหมุนกลับมาในรอบถัดไปก็เปิดให้บริการแก่สมาชิกกลุ่มที่ประกอบอาชีพอื่นด้วย ปัจจุบันกองทุนนี้ก็ยังมีเงินเวียนให้บริการแก่สมาชิกในชุมชน

2.3 ขยายเครือข่ายแก้ไขปัญหาประมงทำลายล้าง แก้ไขปัญหาประมงทำลายล้าง

จากการรวมกลุ่มเพื่อร่วมกันดูแล อนุรักษ์ พื้นฟูทรัพยากร และต่อสู้ผลักดันการแก้ไขปัญหาการทำประมงที่ผิดกฎหมายของเรือคราดหอยลาย เรืออวนลาก เรืออวนรุน และการสร้างรูปธรรมในการพัฒนาชุมชนและก่อตั้งกลุ่มสำหรับบริหารจัดการทรัพยากรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน จนทรัพยากรเริ่มฟื้นตัว ในปี พ.ศ. 2550 ยังมีเรืออวนลากคู่ เรือคราดหอย ลักลอบและเข้ามาทำการประมงในเขต 3,000 เมตร ในครั้งนี้ส่งผลกระทบต่อชุมชนแรงต่อชาวประมงด้วยจำนวนเรือคราดหอยกว่า 60 ลำ ส่งผลต่อเครื่องมือประมงสูญหาย ฉีกขาด สิ่งสกปรกซากสัตว์ต่าง ๆ ที่ฟุ้งกระจายจากการคราดหอยลาย ติดมากับอวนประมง ทำให้ต้องทุบแคะทิ้งออกจากอวน จึงใช้เวลานานในการดูแลอวนหลังเสร็จจากการทำประมงในแต่ละวันหรือหากติดจำนวนมากชาวประมงต้องตัดใจทิ้งอวนและซื้ออวนใหม่

จากสถานการณ์ข้างต้นชาวประมงพื้นบ้านจาก 6 อำเภอ กว่า 200 คน ซึ่งรวมชาวประมงพื้นบ้านจากบ้านในถุ้งและบ้านสระบัว รวมตัวกันไปยื่นข้อเรียกร้องต่อผู้ว่าราชการจังหวัด นครศรีธรรมราช ให้ดำเนินการแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วน โดยยื่นข้อเสนอจำนวน 7 ข้อ ดังนี้ (1) ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดประกาศ

ห้ามเรือคราดหอยและเรือปั่นไฟปลากะตักทำการประมงในจังหวัด โดยเด็ดขาด (2) แต่งตั้งทีมเฉพาะกิจในการป้องกันและปราบปราม การทำประมงที่ไม่เหมาะสมให้ชัดเจน (3) แต่งตั้งชาวบ้านเพื่อการมีส่วนร่วมในการจับกุมติดตามการทำประมงที่ไม่เหมาะสม พร้อมทั้ง ให้นำหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแจ้งความสืบหน้าในการดำเนินการทาง กฎหมาย ให้ชาวบ้านได้รับทราบอย่างต่อเนื่อง (4) ให้นายกองคการ บริหารส่วนตำบลที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล มีส่วนร่วมในการจัดการ ทรัพยากรร่วมกัน (5) จัดทำแผนฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรชายฝั่ง (6) จัดตั้งกองทุนในการช่วยเหลือเครื่องมือประมงที่ได้รับความ เสียหาย (7) ให้กรมประมงติดเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์กำหนด เขตอนุรักษ์ให้ชัดเจน

โดยในครั้งนั้นมีนายวิชม ทองสงค์ ผู้ว่าราชการจังหวัด นครศรีธรรมราชขณะนั้นและนายมนูญ ดันติกุล มารับหนังสือและ ประชุมร่วมกัน โดยรับหลักการเรื่องการกำหนดเขตพื้นที่ห้ามใช้ เครื่องมือคราดหอยลายและขอสนับสนุนเรือตรวจมาประจำอยู่ที่ นครศรีธรรมราชเพื่อปราบปรามอย่างจริงจัง

ต่อมากลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านสระบัวและกลุ่ม อนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านในถุ้งมองเห็นปัญหาการทำประมง ผิดกฎหมาย ซึ่งแก้ปัญหาเพียงลำพังโดยองค์กรของตนเองไม่ได้ จึงคิดขยายเครือข่าย หาเพื่อน โดยวางแผนไปยังหมู่บ้าน ไกลเคียง คือ หมู่ที่ 4 บ้านท่าสูง ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับบ้านในถุ้ง และหมู่ 7 บ้านหน้าทับ ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับบ้านสระบัว โดย ระยะแรกชักชวนในการพัฒนาชุมชน ด้วยการทำกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งทั้งสองชุมชนร่วมกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของทั้งสองหมู่บ้าน ในเวลาที่ใกล้เคียงกัน โดยมีนักพัฒนาเอกชนและคณะกรรมการ

เครือข่ายจากกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านในถุ้งและกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านสระบัว เป็นที่ปรึกษาให้กับทั้งสองชุมชน ต่อมาจึงชักชวนให้ช่วยกันอนุรักษ์ พื้นฟูทรัพยากรควบคู่ไปด้วย ทำให้หมู่บ้านทั้งสองจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์พื้นฟูและทั้ง 4 หมู่บ้านได้รวมตัวกันในนาม “เครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา”

บัญญัติท้องถิ่นทางทะเล

จากการสร้างความร่วมมือในระดับชุมชน ความร่วมมือระหว่างเครือข่าย ในระยะนี้เครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลายังเน้นการประสานความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ เช่น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชน นักวิชาการ ภาครัฐ และเอกชน ให้เกิดการรับรู้สถานการณ์ การวางแผน หาทางออกร่วมกัน โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา และชุดปฏิบัติการศรวิชัย ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดในการปราบปรามการทำประมงของเรือผิดกฎหมาย ซึ่งในกระบวนการสร้างการรับรู้ ความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน วางแผนงานต่างๆ ของเครือข่ายฯ จะมีการประชุมคณะกรรมการเครือข่ายเดือนละครั้ง โดยหมุนเวียนใช้สถานที่ประชุมในแต่ละหมู่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลาจนเกิดการบูรณาการกลไกในการเฝ้าระวัง จับกุม การบังคับใช้กฎหมายและการ “ออกข้อบัญญัติท้องถิ่น”

จากการปราบปราม จับกุม ไม่ได้ผลมากนัก แม้จะจับกุมเรือได้ แต่ด้วยช่องโหว่ของกฎหมายทำให้ไม่สามารถลงโทษเรือเหล่านั้นให้เลิกหรือปรับเปลี่ยนเครื่องมือได้ เนื่องจากค่าปรับต่ำมากเมื่อเทียบกับรายได้จากการขายสัตว์น้ำที่จับได้หรือเมื่อหน่วยเฝ้าระวังออกตรวจสอบจับกุม เรือเหล่านั้นจะรู้ล่วงหน้า จึงจอดเรือลอยลำไว้ไม่ทำการประมง จึงไม่สามารถเอาผิดตามพระราชบัญญัติการประมง

พ.ศ.2490 ส่วนใหญ่จะจับกุมได้เพียงข้อหาแรงงานข้ามชาติ หรือกรณีเมื่อจับกุมเรือได้ หากเป็นเรือที่ผู้ทำการประมงเข้ามาจากคนอื่นเจ้าหน้าที่จะไม่สามารถยึดเรือได้ ในระยะนี้ทางเครือข่ายฯ ได้จัดตั้ง “เครือข่ายปฏิบัติการวิทย์ทางทะเลและสังคม” (เหยี่ยวทะเล) เพื่อใช้ในการติดต่อ สื่อสารเฝ้าระวังการทำประมงผิดกฎหมายในเขตชายฝั่ง

จากประสบการณ์และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชาวประมงพื้นบ้านและองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลาและจากกระบวนการขับเคลื่อนของสมัชชาสุขภาพจังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมและพัฒนาสู่ข้อเสนอเชิงนโยบาย โดยมีประเด็นการจัดการทรัพยากรเป็นหนึ่งในประเด็นที่ขับเคลื่อนด้วยเหตุนี้จึงนำมาสู่การออกนโยบายรัฐที่เอื้อต่อการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ ข้อบัญญัติท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรทางทะเลซึ่งมีหลักการคือต้องไม่ขัดกับกฎหมายหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน มุ่งงานวิชาการรองรับ ผ่านมติของสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และนายอำเภอต้องให้ความเห็นชอบ

ในการผลักดันให้มีการออกข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลาว่าด้วยการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน พ.ศ.2552 เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา คณะทำงานสมัชชาสุขภาพและองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา สถาบันการศึกษา เพื่อยกร่างข้อบัญญัติและมีเวทีแลกเปลี่ยนเพื่อปรับปรุงร่างข้อเสนออย่างต่อเนื่องถึง 8 ครั้ง (เวทีระดับตำบล 6 ครั้ง เวทีระดับจังหวัด 2 ครั้ง) และมีเวทีประชาพิจารณ์ข้อบัญญัติ 1 ครั้ง

สำหรับงานวิชาการมีการศึกษาทรัพยากรสัตว์น้ำชายฝั่ง โดยการทดลองทำประมงพื้นบ้านด้วยอวนปลาซาบบริเวณบ้านสัตว์น้ำ พบว่าจับสัตว์น้ำได้ทั้งหมด 42 ชนิด จัดเป็นกลุ่มปลามากที่สุด ร้อยละ 47 รองลงมา กลุ่มแมงกะพรุน กุ้ง ร้อยละ 36 และ 11 สำหรับ สัตว์น้ำกลุ่มปู กุ้ง และหมีก ปบร้อยละ 2 และการทดลองทำประมง ด้วยคราดหอย โดยเก็บตัวอย่างด้วยคราดหอย ขนาดยาว 1.30 เมตร กว้าง 60 เซนติเมตร สูง 11.5 เซนติเมตร ปากกว้าง 7 เซนติเมตร และความห่างของซี่คราด 1.2 เซนติเมตร ในพื้นที่ชายฝั่งท่าศาลา 10 จุด มีระยะห่างจากชายฝั่ง 1-3 กิโลเมตร ใช้เวลาทดลอง ในแต่ละจุดประมาณ 5 นาที ระยะทาง 500 เมตร ประมาณพื้นที่เก็บ ตัวอย่างแต่ละครั้ง 650 ตารางเมตร รวมพื้นที่ประมาณ 4 ไร่ พบสัตว์น้ำ 21 ชนิด พบหอยลาย หอยหวาน หอยขาว หอยดาว และหอยแครง ร้อยละ 53.93 14.82 3.27 2.66 และ 2.52 สำหรับ สัตว์น้ำชนิดอื่นที่พบมาก คือ ปลิงทะเล ร้อยละ 18.30 กลุ่มสัตว์น้ำ กุ้ง ปู พบร้อยละ 1.73

ต่อมานายกองค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลาได้นำเสนอ ขอบัญญัติท้องถิ่น เรื่อง การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทางทะเลและ ชายฝั่งอย่างยั่งยืน พ.ศ.2552 เข้าสู่การประชุมสภาองค์การบริหาร ส่วนตำบลท่าศาลา โดยได้รับความเห็นชอบจากสภาองค์การบริหาร ส่วนตำบลท่าศาลาในสมัยประชุมวิสามัญ สมัยที่ 2 ครั้งที่ 3 ลงวันที่ 30 กันยายน พ.ศ.2552 และได้รับความเห็นชอบจากนายอำเภอ ท่าศาลา ตามหนังสืออำเภอท่าศาลา ที่ นศ. 0037.15/3473 ลงวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ.2552 และนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ท่าศาลาได้ลงนามประกาศใช้ข้อบัญญัติฯ เมื่อ 10 พฤศจิกายน

พ.ศ.2552 ซึ่งถือเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่นทางทะเลแห่งแรกของประเทศไทยโดยเนื้อหาในข้อบัญญัติฯ ได้กำหนดเขตอนุรักษ์ กำหนดการใช้เครื่องมือทำการประมงในเขตนั้น ๆ ฯลฯ (องค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา, ม.ป.ป.)

หลังจากการประกาศใช้ข้อบัญญัติท้องถิ่นและจากความร่วมมือไม่ร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ผนวกกับความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนและการรับรู้ของสาธารณะต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจนสามารถผลักดันให้เรือคราดหอยและเรือพาณิชย์ออกจากเขตทะเลชายฝั่งได้สำเร็จ แต่ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรเหล่านี้ยังคงประสบปัญหาในการเข้ามาของเรืออวนลาก, เรืออวนรุนและการทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อนในบริเวณโป๊ะหมร่า¹ กระชังปูจากเรือในพื้นที่ ทำให้พี่น้องประมงพื้นบ้านจึงหรือกำหนดกฎกติกาเขตอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งขึ้นภายใต้ข้อบัญญัติท้องถิ่นและกฎหมายประมง โดยได้มีการจัดประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นและการจัดทำประชาคมใน 2 หมู่บ้าน โดยกำหนดกฎกติกา “การทำประมงในเขตอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชุมชน” หมู่ 5 บ้านในถุ้งและหมู่ 6 บ้านสระบัว ตำบลท่าศาลา อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

ขณะเดียวกัน ในช่วงนี้พื้นที่อำเภอท่าศาลาและชุมชนชายฝั่งอื่นๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชตกเป็นเป้าหมายการพัฒนาของโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ตามนโยบายภาครัฐ (ประมาณ 23 โครงการ) เช่น นิคมอุตสาหกรรมปิโตรเคมี ซึ่งต้องการขยายฐาน

¹ บ้านปลาที่ทำจากกิ่งไม้

การผลิตจากมาบตาพุด โรงไฟฟ้าถ่านหิน โรงไฟฟ้านิวเคลียร์ เชื้ออน การก่อสร้างท่าเทียบเรือและศูนย์สนับสนุนการปฏิบัติงานสำรวจและ ผลิตปิโตรเลียมในอ่าวไทยของบริษัทเชฟรอนประเทศไทยสำรวจ และผลิต จำกัด โครงการก่อสร้างฐานบินเฮลิคอปเตอร์ภายใน ท่าอากาศยานนครศรีธรรมราช เป็นต้น จากทิศทางการพัฒนาที่ ส่งผลกระทบต่อทะเลโดยตรง ชุมชนจึงต้องรวมตัวกันต่อสู้รักษา แหล่งอาหารของชุมชนและลุกขึ้นมากำหนดทิศทางการพัฒนา ให้สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่และต้นทุนเดิมที่มีอยู่ จากการ ร่วมมือร่วมใจของพี่น้องประมงพื้นบ้านและเครือข่ายเขาป่านาเล และเครือข่ายอื่นๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ส่งผลให้โครงการ เหล่านี้ต้องยุติลงชั่วคราว

ภาพที่ 1 คัดค้านโครงการพัฒนาของรัฐ

2.4 การยกระดับองค์กรเป็นนิติบุคคลและการเริ่มพัฒนาสินค้าประมง

การยกระดับเป็นองค์กรนิติบุคคล

จากสถานการณ์ที่ต้องผลักดัน สร้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตพื้นที่ของตนเอง กลุ่มต่างๆ ที่เกิดขึ้นยังไม่ได้จดทะเบียนอย่างเป็นทางการและพบว่าการใช้สิทธิและการยอมรับทางกฎหมายมีน้อย หลายครั้งหน่วยงานต่างๆ ไม่รับรู้ว่ามีกลุ่มหรือไม่ให้การยอมรับ ทำให้มักไม่มีโอกาสได้ใช้สิทธิในการแสดงความคิดเห็น การรับรู้ข้อมูล เครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลาจึงยกระดับกลุ่มของตนเองไปสู่การจัดทะเบียนเป็นนิติบุคคลโดยใช้ชื่อว่า “สมาคมเครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา” เมื่อสิงหาคม พ.ศ.2555 ให้มีฐานะการรับรองทางกฎหมายมากขึ้นและมีสมาชิกร่วมก่อตั้งจาก 4 หมู่บ้าน คือ บ้านในถุ้ง บ้านสระบัว บ้านหน้าทับ และบ้านท่าสูง โดยมีวัตถุประสงค์ 5 ข้อ คือ (1) เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูและปกป้องทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ให้เป็นแหล่งอาหารของชุมชนและสาธารณชน (2) เพื่อเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งและกิจกรรมอื่นๆ ของสมาคม (3) เพื่อร่วมมือและประสานงานกับชุมชน รัฐ ท้องถิ่น และนักวิชาการในการส่งเสริมอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง รวมถึงการส่งเสริมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน (4) เพื่อส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้า วิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืน และ (5) เพื่อสืบทอดอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอยู่ร่วมกับทะเล

อย่างไรก็ดีในปี พ.ศ.2563 กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านในถุ้ง ซึ่งเป็นสมาชิกของสมาคมเครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา ได้จดทะเบียนเป็นองค์กรนิติบุคคลโดยใช้ชื่อว่า “สมาคม

ภาพที่ 2 นำลูกปูจากธนาคารปูปล่อยลงทะเล
บริเวณที่ตั้งสมาคมประมงพื้นบ้านในถุ้ง

ประมงพื้นบ้านในถุ้ง” เมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ.2563 และได้ดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรทางทะเล เช่น ธนาคารปูสร้างที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ จัดตั้งกองทุน ดำเนินกิจกรรมในรูปแบบโรงเรียนชาวประมง ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ได้รับความร่วมมือและการยอมรับจากส่วนราชการ สถาบันการศึกษาและชุมชนชายฝั่งทั่วประเทศ² ทว่าสมาคมประมงพื้นบ้านในถุ้งยังคงเป็นสมาชิกของสมาคมเครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา

² ในปี พ.ศ.2562 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มอบโล่ประกาศเกียรติคุณ สถาบันเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติให้กับกลุ่มอนุรักษ์ ประมงพื้นบ้านบ้านในถุ้ง ประเภทกลุ่มเกษตรกรทำประมงหรือกลุ่มเกษตรกรเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ

พัฒนาสินค้าประมงภายใต้แนวคิดอาหารทะเลปลอดภัย

ราวปี พ.ศ.2557 จากแนวคิดธุรกิจชุมชนในการจัดการผลผลิตทางการประมงของตนเอง ประกอบกับเพื่อการสื่อสารสร้างและการรับรู้กับสาธารณะในด้านทรัพยากรของพื้นที่ การรณรงค์ ต่อสู้ผลักดัน รักษาแหล่งผลิตอาหารของชุมชน จากการรุกรานของโครงการพัฒนาขนาดใหญ่และจากนโยบายของสมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทยองค์กรเครือข่ายของสมาคมเครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลาที่ต้องการให้ชุมชนได้พัฒนาผลผลิตของประมงพื้นบ้าน

ชาวประมงพื้นบ้านที่เป็นสมาชิกของสมาคมเครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลาบางส่วนจึงรวมกลุ่มและเริ่มการจัดการผลผลิตในระยะแรกใช้ชื่อว่า “กลุ่มผลิตอาหารทะเลปลอดภัยสมาคมเครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา” เพื่อบริการอาหารทะเลสดๆ จากประมงพื้นบ้าน ที่ใช้เครื่องมืออย่างรับผิดชอบและไม่มีสารฟอร์มาลีน ให้กับผู้บริโภคโดยวางเป้าหมายในการบริการภาคีต่างๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราช และต่อมาได้มีบริการจัดส่งไปยังอำเภออื่นและกลุ่มลูกค้าคนชนชั้นกลางในกรุงเทพฯ

ในระยะเวลาต่อมากลุ่มผลิตอาหารทะเลฯ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “ร้านคนจับปลานครศรีธรรมราช” และในปี พ.ศ.2558 ได้ขึ้นทะเบียนองค์กรชุมชนประมงท้องถิ่นภายใต้พระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 ด้านการแปรรูป ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2559 ได้มีการเปิดรับสมัครสมาชิกใน 3 หมู่บ้านและบุคคลที่สนใจ ซึ่งระยะแรกมีสมาชิกทั้งสิ้น 48 คน ในเดือนมกราคม พ.ศ.2560 มีการจดทะเบียน “วิสาหกิจชุมชนคนจับปลานครศรีธรรมราช” และได้ขอตรวจรับรอง

มาตรฐานบลูแบรนด์ (Blue Brand Standard) หรือ “มาตรฐานผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำชาวประมงพื้นบ้าน” จากสมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย โดยผ่านการตรวจรับรองเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ.2560

การพัฒนาสินค้าด้านการประมงนับเป็นหนึ่งพัฒนาการที่น่าสนใจของสมาคมเครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา ในการจัดการผลผลิตทางการประมงของประมงพื้นบ้าน ซึ่งพูดได้ว่าการดำเนินงานระยะแรกทั้งเจ้าหน้าที่สมาคมรักษ์ทะเลไทยที่เข้ามาหนุนเสริมและแกนนำของสมาคมฯ ไม่มีประสบการณ์ในการทำธุรกิจจึงทำให้ต้องหาความรู้ พัฒนาร่วมไปกับการดำเนินธุรกิจ ล้มลุกคลุกคลานทำให้มีประสบการณ์ในการบริหารจัดการที่เป็นบทเรียนให้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ในระดับหนึ่ง

ปัจจุบันร้านคนจับปลานครศรีธรรมราชถือเป็นแบบอย่างของธุรกิจเพื่อสังคมและการจัดการผลผลิตของประมงพื้นบ้านให้กับกลุ่มอื่นๆ ในจังหวัดนครศรีธรรมราชรวมถึงจังหวัดอื่นๆ³

³ ปัจจุบันร้านคนจับปลามีจำนวน 5 ร้าน กระจายตัวอยู่ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ นครศรีธรรมราช สตูล พัทลุงและร้านคนจับปลา กรุงเทพฯ (ศูนย์รวบรวมและกระจายสินค้า)

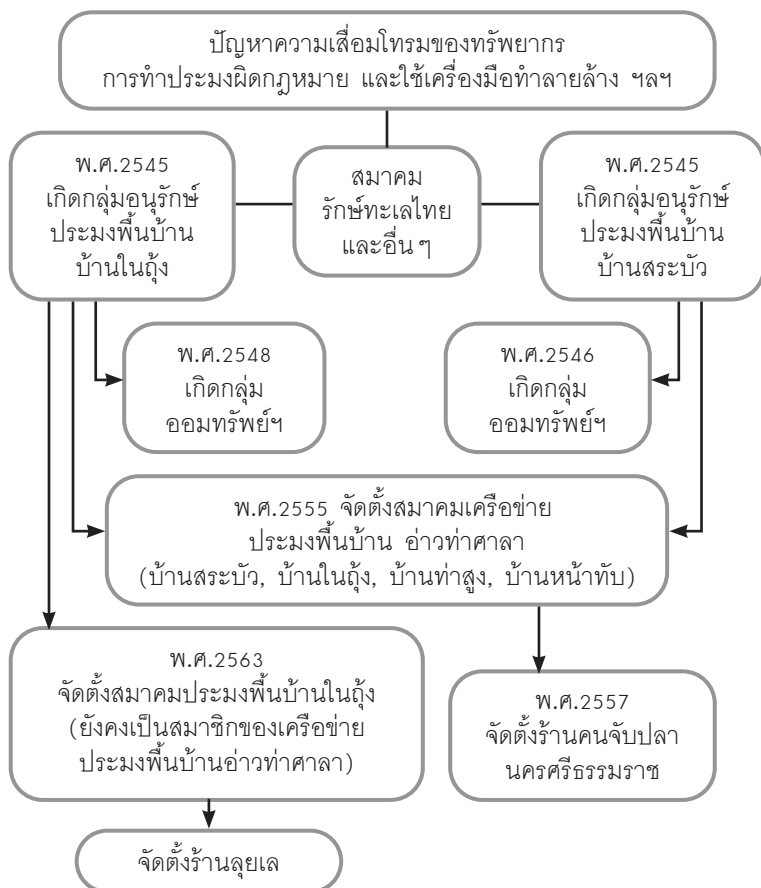
ตารางที่ 1 แสดงพัฒนาการของร้านคนจับปลานครศรีธรรมราช

ช่วงเวลา	พัฒนาการการรวมกลุ่มจัดการผลผลิต
พ.ศ.2557-2558	เกิดกลุ่มผลิตอาหารทะเลปลอดภัยสมาคมเครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “ร้านคนจับปลานครศรีธรรมราช” และขึ้นทะเบียนองค์กรชุมชนประมงท้องถิ่นภายใต้พระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558
พ.ศ.2559-2560	เปิดรับสมัครสมาชิกและจดทะเบียน “วิสาหกิจชุมชนคนจับปลานครศรีธรรมราช” ที่สำคัญได้รับการรับรองจากมาตรฐานบลูแบรนด์ (Blue Brand Standard) ของสมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย

ในส่วนของกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านโนนดู่ที่ยกระดับมาเป็นสมาคมประมงพื้นบ้านโนนดู่และทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรทางทะเลและต้อนรับผู้คนจากพื้นที่ต่างๆ เพื่อศึกษาดูงานการทำกิจกรรม ทำให้กลุ่มผู้หญิงที่เป็นสมาชิกได้มีโอกาสจัดเตรียมอาหารให้กลุ่มที่เข้ามาศึกษาดูงาน ประกอบกับประสบการณ์จากการทำงานในร้านคนจับปลาและได้รับการหนุนเสริมจากมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ในเรื่องการพัฒนาเมนูอาหารโดยใช้ปูม้าเป็นวัตถุดิบ ทำให้ในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2563 กลุ่มผู้หญิงได้มีการจัดตั้งกลุ่มเพื่อจัดการผลผลิตสัตว์น้ำโดยใช้ชื่อว่า “กลุ่มสตรีประมงพื้นบ้านโนนดู่” ซึ่งมีการลงหุ้นและเปิดรับสมัครและเน้นบริการอาหารทะเลปรุงสุกให้คณะศึกษาดูงานและนักท่องเที่ยวรวมถึงผู้สนใจ หลังจากนั้นทางกลุ่มฯ ยังสามารถพัฒนาอาหารทะเลปรุงสุกแบบแช่แข็งและจัดส่งไปขายให้กับลูกค้าที่อยู่ในกรุงเทพมหานครและเปลี่ยนชื่อกลุ่มเป็น “ลุยเล” ปัจจุบันให้บริการรับทำอาหารจากสัตว์น้ำที่ประมงพื้นบ้านในชุมชนจับได้ให้กับผู้ที่สนใจ ซึ่งในอนาคตมีแนวทางพัฒนาเป็นร้านอาหารประมงพื้นบ้านของชุมชน

เห็นได้ว่าชุมชนชาวประมงได้ให้ความสำคัญกับการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟู ดูแลทะเลหน้าบ้านของตนเองและยังพัฒนาผลิตภัณฑ์ซึ่งทำจากสัตว์น้ำที่ประมงพื้นบ้านหาได้

แผนผังสรุปพัฒนาการของกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านในถุ้งและกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านสระบัวตั้งแต่ก่อเกิดการรวมกลุ่มอนุรักษ์ และการขยายเครือข่ายเป็นสมาคมไปจนถึงการจัดตั้งกลุ่มพัฒนาสินค้าประมง

2.5 การมีส่วนร่วมในคณะกรรมการประมงประจำ จังหวัดและการเกิดสมาคมประมงพื้นบ้านระดับจังหวัด

การมีส่วนร่วมในคณะกรรมการประมงประจำจังหวัด

ในปี พ.ศ.2558 หลังจากสหภาพยุโรปให้ใบเหลืองต่อประเทศไทย กรณีการทำประมงผิดกฎหมาย ขาดการรายงานและไร้การควบคุม (IUU) ส่งผลให้ไทยปรับเปลี่ยนนโยบายภาคประมงเพื่อลดผลกระทบต่อ การส่งออกสัตว์น้ำไปยังสหภาพยุโรปและประเทศอื่นๆ เช่น การประกาศใช้พระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 เป็นเครื่องมือหลักในการบริหารจัดการทรัพยากรการประมงแทนพระราชบัญญัติการประมงฉบับเดิม เนื้อหาของกฎหมายฉบับนี้มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการประมงพื้นบ้านและได้ระบุให้กรมประมงช่วยเหลือหรือสนับสนุนชาวประมงให้เข้ามามีส่วนร่วมทางด้านนโยบายการประมงระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนและผลักดันให้ชาวประมงรวมกลุ่มและขึ้นทะเบียนเป็นองค์กรชุมชนประมงท้องถิ่นด้านต่างๆ โดยจังหวัดนครศรีธรรมราชมีชุมชนประมงที่ขึ้นทะเบียนองค์กรชุมชนประมงท้องถิ่น ด้านการประมงชายฝั่งจำนวนทั้งสิ้น 62 องค์กร โดยมาจากอำเภอขนอม 10 องค์กร อำเภอสิชล 10 องค์กร อำเภอท่าศาลา 11 องค์กร อำเภอเมือง 8 องค์กร อำเภอปากพนัง 9 องค์กร และอำเภอหัวไทร 14 องค์กร

การสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อส่งเสริมอาชีพประมง การจัดการ การบำรุงรักษา การอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดโดยมีองค์ประกอบจาก 2 ส่วน คือ (1) ตัวแทนโดยตำแหน่ง ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการ

จังหวัด ผู้แทนกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้แทนกรมเจ้าท่า อัยการจังหวัด พาณิชยจังหวัด นายอำเภอในเขตท้องที่ที่มีการประมง นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ประธานสภาเกษตรกรจังหวัด (2) ผู้ทรงคุณวุฒิ (ตัวแทนจากองค์กรชุมชนชนด้านต่างๆ และผู้มีความรู้ ประสบการณ์) โดยมีประมงจังหวัดเป็นกรรมการและเลขานุการ (ราชกิจจานุเบกษา, 2558)

ปี พ.ศ.2559 จังหวัดนครศรีธรรมราชมีคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดชุดแรก ตามคำสั่งจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ 1959/2559 เรื่องแต่งตั้งกรรมการประมงประจำจังหวัดนครศรีธรรมราช มีจำนวน 44 คน โดยมาจากคณะกรรมการโดยตำแหน่ง 32 คน ผู้ทรงคุณวุฒิ 12 คน โดยมีตัวแทนจากองค์กรชุมชนประมงท้องถิ่นด้านประมงทะเลชายฝั่งจำนวน 3 คน ด้านประมงทะเลนอกชายฝั่ง 2 คน ด้านการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ 2 คน ด้านการแปรรูป 2 คน และผู้มีความรู้หรือประสบการณ์ด้านการประมงหรือทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 3 คน โดยมีประธานกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านในถุ้งในขณะนั้นได้รับการคัดเลือกเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในด้านประมงชายฝั่ง 1 คน และตัวแทนจากร้านคนจับปลานครศรีธรรมราช ได้รับการคัดเลือกเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านแปรรูป 1 คน (คำสั่งจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2559)

ต่อมาในเดือนพฤษภาคม 2563 ได้มีคำสั่งจังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ 1766/2563 ได้แต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหม่มีจำนวนทั้งสิ้น 45 คน โดยมาจากคณะกรรมการโดยตำแหน่ง 32 คน ผู้ทรงคุณวุฒิ 13 คน โดยมีตัวแทนจากองค์กรชุมชนประมงท้องถิ่นด้านประมงทะเลชายฝั่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน ซึ่งตัวแทนของสมาคมประมงพื้นบ้านในถุ้งจำนวน 1 คนได้รับการคัดเลือกเป็น

ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านประมงชายฝั่ง และตัวแทนจากร้านคนจับปลา นครศรีธรรมราชจำนวน 1 คนได้รับการคัดเลือกเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านแปรรูป (คำสั่งจังหวัดนครศรีธรรมราช, 2563)

จากระยะเวลาที่ผ่านมาเจตนารมณ์ของการแต่งตั้งคณะกรรมการประมงประจำจังหวัด ในการใช้สิทธิ์และมีส่วนร่วมในการจัดการประมงท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมอาชีพประมง การจัดการ การบำรุงรักษา การอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ยังไม่สามารถบรรลุเจตนารมณ์ได้อย่างเต็มที่ ซึ่งสาเหตุหนึ่งมาจากสัดส่วนการเป็น คณะกรรมการประมงจังหวัดโดยตำแหน่งที่มีสัดส่วนมากเกินไปและการยึดติดแนวปฏิบัติเดิมที่ราชการเป็นผู้สั่งการมากกว่าการยอมรับ ผู้มีความรู้ ประสบการณ์ของชาวประมง แต่นับได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการประมงระดับ จังหวัด

สำหรับเครือข่ายประมงพื้นบ้านนครศรีธรรมราชมีข้อเสนอ ที่พยายามผลักดันในคณะกรรมการประมงประจำจังหวัด ดังนี้

(1) ให้มีการขยายเขตทะเลชายฝั่งจาก 3 ไมล์ทะเลเพิ่มเป็น 3.5 ไมล์ทะเล ซึ่งผ่านการประชุมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของทุกฝ่าย (ปัจจุบันกระบวนการยังไม่แล้วเสร็จ รอแผนที่แนบท้ายและการ ประกาศของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์)

(2) การยกเลิกการสัมปทานพื้นที่เพาะเลี้ยงหอยแครง

(3) ผลักดันให้เกิดประกาศจังหวัด “เขตอนุรักษ์ พื้นฟู ทรัพยากรหน้าบ้านของตนเอง” โดยผ่านกลไกคณะกรรมการประมง ประจำจังหวัด

สมาคมประมงพื้นบ้านระดับจังหวัด

เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม การช่วยเหลือ การปรึกษาหารือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การประสานงาน การผลักดันทางนโยบายให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ปลายปี พ.ศ.2563 แกนนำเครือข่ายประมงพื้นบ้านนครศรีธรรมราช ซึ่งรวมสมาคมเครือข่ายประมงพื้นบ้านอำเภอท่าศาลาและสมาคมประมงพื้นบ้านบ้านในถุ้ง ได้มีมติในการจัดทะเบียนเป็นสมาคมระดับจังหวัดโดยใช้ชื่อว่า “สมาคมประมงพื้นบ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช” ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างการยื่นเอกสารขอจัดตั้งสมาคมฯ

ในปลายปี พ.ศ.2563 มีการเลือกตั้งนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด ซึ่งทางเครือข่ายประมงพื้นบ้านนครศรีธรรมราชได้ใช้อีกาสนี้ในการยื่นเสนอนโยบายทางการประมงของจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีเนื้อหา ดังนี้

(1) จัดให้มีแผนปฏิบัติการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งแบบมีส่วนร่วม โดยกำหนดเป็นแผนปฏิบัติการระยะ 1 ปี และระยะ 4 ปี ทั้งนี้ให้มีการทบทวนแผนปฏิบัติการให้เป็นปัจจุบันและเท่าทันต่อสถานการณ์ปัญหาในทุกๆ สัปดาห์ประมาณ และจัดให้มีคณะกรรมการเร่งรัดการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ โดยกำหนดให้คณะกรรมการมาจากทุกภาคส่วนและมีตัวแทนประมงพื้นบ้านจากทุกอำเภอเป็นคณะกรรมการ

(2) สนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งประกาศเขตอนุรักษ์ทะเลหน้าบ้าน โดยให้องค์กรชุมชนท้องถิ่นกำหนดพื้นที่อนุรักษ์และกฎประชาคมสำหรับการทำประมง ประกาศเทศบัญญัติหรือข้อบัญญัติท้องถิ่นระดับพื้นที่/ตำบลนั้น เพื่อฟื้นฟูทะเลให้กลับมาอุดมสมบูรณ์และสามารถเป็นพื้นที่ทำมาหากินของผู้ประกอบการประมงในทุกระดับได้อย่างยั่งยืน

(3) ขับเคลื่อนและประกาศวาระ “ทะเลคอนปลอดภัยเครื่องมือทำลายล้าง” สนับสนุนการทำประมงด้วยเครื่องมือที่ถูกต้องตามกฎหมายและเป็นเครื่องมือทำการประมงที่ไม่ทำลายล้างแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำวัยอ่อนและแหล่งอาหารของสัตว์น้ำทั่วไป

(4) ผลักดันวาระ “ครัวทะเล” โดยการขับเคลื่อนให้จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นที่รู้จักในฐานะพื้นที่ผลิตอาหารทะเลปลอดภัยที่ดีที่สุดในประเทศไทย จัดให้มีตลาดอาหารทะเลปลอดภัยในทุกอำเภอและระบบการจัดการที่ผู้บริโภคสามารถเข้าถึงอาหารทะเลปลอดภัยได้ง่าย ส่งเสริมองค์ความรู้การจัดการผลผลิต ตลาดออนไลน์ และสร้างตลาดกลางอาหารทะเลของจังหวัดนครศรีธรรมราช ส่งเสริมการตลาดที่เป็นธรรมทั้งต่อผู้ผลิตและผู้บริโภค

(5) แก้ปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งโดยยึดการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลักและใช้วิธีการที่ไม่กระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของประมงพื้นบ้าน ไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม และไม่สร้างปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งแบบต่อเนื่อง

(6) แก้ปัญหาการอยู่อาศัยในพื้นที่ป่าชายเลนแบบมีส่วนร่วมโดยยึดหลัก “เข้าออกเข้าใจ” ให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าชายเลนมีส่วนร่วมและบทบาทในการอนุรักษ์และฟื้นฟูพื้นที่ป่าชายเลน แก้ไขระเบียบข้อบังคับที่สร้างความขัดแย้งระหว่างชุมชนและภาครัฐ

(7) ประกาศให้พื้นที่ชายฝั่งทะเลนครศรีธรรมราชเป็นพื้นที่ผลิตอาหาร ไม่สนับสนุนโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่มีความเสี่ยงจะส่งผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม สนับสนุนการพัฒนาที่ต่อเนื่องจากภาคเกษตรและสอดคล้องกับภูมินิเวศของจังหวัดนครศรีธรรมราช

(8) จัดทำมาตรการอนุรักษ์สัตว์ทะเลหายาก เช่น โลมา เต่าทะเล พื้นฟูพื้นที่อยู่อาศัยของสัตว์ทะเลหายากให้อุดมสมบูรณ์ และเหมาะสม มีศูนย์พักพิงหรือบิบาลสัตว์ป่วย แก้ปัญหาการเสียชีวิตของสัตว์ทะเลหายากโดยจัดทำแผนปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมและสามารถปฏิบัติได้จริงและมุ่งเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และเฝ้าระวัง

(9) จัดทำแผนปฏิบัติการจัดการขยะทะเลและขยะชุมชน ก่อนจะไหลลงสู่ทะเล โดยผลักดันให้เป็นวาระเมืองคอน เพื่อให้ทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะชุมชนเมืองที่มีลำคลองเชื่อมต่อกับทะเลและชุมชนชายฝั่งทะเล

(10) จัดให้มีกองทุนพิบัติภัยและคุ้มครองพื้นที่ผลิตอาหาร เพื่อการช่วยเหลือประมงพื้นบ้านและการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งให้กลับมาอุดมสมบูรณ์มีความหลากหลายทางนิเวศที่ยั่งยืนตลอดไป

3. สรุป

ปัญหาการทำประมงด้วยเครื่องมืออวนลาก อวนรุน ฯลฯ ซึ่งส่งผลกระทบต่อประมงพื้นบ้านทำให้ชุมชนบ้านสระบัวและบ้านในถุ้งในอำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชนในขณะนั้นจัดตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านสระบัว” และ “กลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านบ้านในถุ้ง” เพื่อทำกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรและเฝ้าระวังเรือที่ทำการประมงแบบผิดกฎหมาย หลังจากนั้นทั้งสองกลุ่มได้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อให้สมาชิกได้สะสมเงิน กู้เงิน และนำไปสนับสนุนการทำกิจกรรมอนุรักษ์ อย่างไรก็ตาม ปัญหาการทำประมงของเรืออวนลาก อวนรุน ฯลฯ ยังไม่หมดไป

ทั้งสองกลุ่มได้สร้างเครือข่ายโดยร่วมมือกับชุมชนใกล้เคียงจัดตั้งเป็น “เครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา” และต่อมาพัฒนามาเป็น องค์กรณ์นิติบุคคลภายใต้ชื่อว่า “สมาคมเครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลา” และเริ่มพัฒนาผลผลิตสัตว์น้ำปลอดภัยโดยจัดตั้งร้านคนจับปลาเพื่อขายสัตว์น้ำกับผู้บริโภค ถึงแม้ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนบ้านในถุ้งได้แยกตัวออกมาจัดตั้งสมาคมประมงพื้นบ้านในถุ้ง แต่ยังคงเป็นสมาชิกของสมาคมเครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวท่าศาลาและทำกิจกรรมร่วมกัน นอกจากนี้ในปัจจุบันยังมีการสร้างเครือข่ายชาวประมงในระดับจังหวัดและยกระดับเป็นองค์กรณ์นิติบุคคลที่สำคัญคือการมีข้อเสนอการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อรัฐ

ส่วนของการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรการประมง จะเห็นได้จากการทำกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากร การเฝ้าระวังเรือประมงผิดกฎหมาย โดยร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชนและภาครัฐส่วนต่าง ๆ ที่สำคัญคือการร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชนในการผลักดันข้อบัญญัติท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางทะเลและปัจจุบันชาวประมงพื้นบ้านยังเข้าร่วมเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดนครศรีธรรมราชที่เกิดขึ้นหลังจากมีการประกาศใช้กฎหมายประมงฉบับใหม่ และพยายามผลักดันข้อเสนอการประมงที่ยั่งยืนผ่านช่องทางดังกล่าว

บรรณานุกรม

- คำสั่งจังหวัดนครศรีธรรมราช. 2559. คำสั่งจังหวัดนครศรีธรรมราช
ที่ 1959/2559 เรื่องแต่งตั้งกรรมการประมงประจำจังหวัด
นครศรีธรรมราช. 27 มิถุนายน 2559. [อัดสำเนา]
- คำสั่งจังหวัดนครศรีธรรมราช. 2563. คำสั่งจังหวัดนครศรีธรรมราช
ที่ 1766/2563 เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการประมงประจำจังหวัด.
26 พฤษภาคม 2563. [อัดสำเนา]
- ราชกิจจานุเบกษา. 2558. พระราชกำหนดการประมง พุทธศักราช 2558.
เล่ม 132 หน้า 1, 13 พฤศจิกายน 2558.
- สำนักงานประมงจังหวัดนครศรีธรรมราช. 2564. ข้อมูลพื้นฐานด้านการประมง
ปี 2564 [ออนไลน์]. นครศรีธรรมราช : สำนักงานประมงจังหวัด
นครศรีธรรมราช. แหล่งที่มา : shorturl.asia/qzOT5 [19 มิถุนายน
2564]
- องค์การบริหารส่วนตำบลท่าศาลา. ม.ป.ป. ข้อบัญญัติ อบต.ท่าศาลา
การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน
พ.ศ.2552 [ออนไลน์]. นครศรีธรรมราช : องค์การบริหารส่วนตำบล
ท่าศาลา. แหล่งที่มา : www.thasala.go.th/index.php [19
มิถุนายน พ.ศ.2564]

เครือข่ายประมงพื้นบ้าน
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์:
การก่อเกิด ฐานคิด
และพัฒนาการ

- เสาวลักษณ์ ประทุมทอง •

1. เกริ่นนำ

ชาวประมงพื้นบ้านในทุกจังหวัดชายฝั่งทะเลของประเทศไทย มักจะประสบปัญหาที่เหมือนๆ กันสองด้าน ด้านแรก คือ ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรสัตว์น้ำโดยการแย่งชิงจากเรือประมงพาณิชย์ที่ใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูง รวมทั้งการทำประมงอย่างไม่ยั่งยืนของตนเอง และด้านที่สองเกี่ยวกับตลาดสัตว์น้ำ เพราะระบบการค้าสัตว์น้ำที่สืบทอดมายาวนานเป็นระบบที่ชาวประมงพื้นบ้านต้องตกเป็นเบี้ยล่าง ถูกเอารัดเอาเปรียบจากแพปลาซึ่งเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ และชุมชนชายฝั่งจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ก็เกิดปัญหาข้างต้นเช่นเดียวกัน

ปัญหาเรื่องความขัดแย้งระหว่างประมงพื้นบ้านกับประมงพาณิชย์ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์มีความรุนแรงมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะกรณีเรือคราดหอยลายและหอยจอบ อย่างไรก็ตามในช่วงแรกชาวประมงพื้นบ้านประจวบฯ มีเพียงการรวมกลุ่มต่อสู้เรียกร้องอย่างเฉพาะกิจเป็นครั้งคราวตามสถานการณ์ ไม่ได้มีการรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรชุมชนประมงพื้นบ้านอย่างเป็นทางการจะลักษณะ จนกระทั่งปี พ.ศ.2550 สมาคมรักษ์ทะเลไทยและสมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทยได้ขยายเครือข่ายการทำงานมายังภาคใต้ตอนบนโดยมีพื้นที่เป้าหมาย คือ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์และจังหวัดเพชรบุรี ชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนจึงได้จัดตั้งองค์กรอย่างเป็นทางการและดำเนินงานด้านสิทธิที่ชาวประมงควรได้รับและการพัฒนาอาชีพทางด้านต่างๆ

บทความชิ้นนี้จะเป็นการสรุปบทเรียนการจัดตั้งกลุ่มองค์กรชุมชนของชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อแก้ปัญหาทรัพยากรทางทะเลที่เสื่อมโทรมลงและปัญหาการแย่งชิง

ทรัพยากรระหว่างชาวประมงพื้นบ้านและประมงพาณิชย์ รวมถึงการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาผลผลิตสัตว์น้ำที่ชาวประมงจับได้ ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาอาชีพของตนเอง

2. งานอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

ปี พ.ศ.2551 ชุมชนประมงพื้นบ้านจังหวัดประจวบคีรีขันธ์หลายแห่งประสบปัญหาทรัพยากรสัตว์น้ำลดลงจนเกือบสูญพันธุ์ทำให้ชาวประมงส่วนหนึ่งต้องอพยพย้ายถิ่นไปทำมาหากินในที่อื่นและกลายเป็นปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรกับเจ้าของพื้นที่ ด้วยเหตุนี้ชาวประมงพื้นบ้านจึงเริ่มตระหนักถึงความเสื่อมโทรมของทรัพยากรที่เกิดขึ้น

ในปีเดียวกันสมาคมรักษ์ทะเลไทยได้เข้าไปทำงานในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยพื้นที่แรก คือ ชุมชนตาม่องล่าย อำเภอเมืองจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ขณะนั้นชุมชนประสบปัญหาสัตว์น้ำบางชนิดลดลงจนแทบจะสูญพันธุ์ โดยเฉพาะปูม้า จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการหันกลับมาฟื้นฟูทรัพยากรอย่างจริงจังโดยการจัดตั้ง “กลุ่มประมงพื้นบ้าน 3 อ่าว” เพื่อร่วมกันทำงานอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากร ประกอบด้วยอ่าวประจวบ อ่าวน้อย และอ่าวคันกระได การขับเคลื่อนกิจกรรมในช่วงแรกมีลักษณะเป็นการทำงานร่วมกันของชาวประมงพื้นบ้านใน 3 อ่าว โดยมุ่งเป้าไปที่การอนุรักษ์ “ปูม้า” ซึ่งเป็นสัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญของพื้นที่ มีการยื่นข้อเรียกร้องต่อจังหวัดเรื่องการยกเลิกลอบปูม้าที่มีขนาดตาอวนเล็ก และผลักดันให้มีการปรับเปลี่ยนขนาดตาอวนของลอบปูม้า จนกระทั่งในปี พ.ศ.2560 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ประกาศกำหนดเครื่องมือทำการประมง วิธีการทำการประมง และพื้นที่ทำการประมงที่ห้ามใช้ทำการประมงในที่จับสัตว์น้ำ

เขตทะเลชายฝั่ง โดยกำหนดไม่ให้ใช้ลอบปูที่มีขนาดตาอวนโดยรอบเล็กกว่า 2.5 นิ้ว ทำการประมงในเขตทะเลชายฝั่ง (ราชกิจจานุเบกษา, 2560ก)

ขณะเดียวกันก็มีความพยายามสร้างรูปแบบงานอนุรักษ์ขึ้นเพื่อเป็นต้นแบบและให้เห็นรูปธรรมของงานอนุรักษ์ฟื้นฟู โดยการเริ่มทำธนาคารปูม้าที่ชุมชนบ้านต๋อมล่าง ควบคู่ไปกับการพยายามยกระดับวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน โดยการธนาคารข้าวสารและกลุ่มออมทรัพย์ กิจกรรมในช่วงเริ่มต้นเป็นการทำร่วมกันของชาวประมงพื้นบ้านทั้ง 3 อำเภอ อย่างไรก็ตาม สภาพปัญหาของแต่ละหมู่บ้านมีความแตกต่างกัน ต่อมาจึงได้มีการจัดตั้งกลุ่มประมงระดับหมู่บ้านเพื่อฟื้นฟูทะเลหน้าบ้านของตนเอง

“เราก็ไปเข้าร่วมกลุ่มกับเขาด้วย แต่ก็ยังไม่ได้มีส่วนร่วมมากเท่าไรหรอก ไปช่วยๆ เขาทำ พอชักพาก็เราก็คิดกันว่า บ้านเราเองสัตว์น้ำก็ร่อยหรอจนแทบไม่มีให้จับกันอยู่แล้ว ทำไมเราไม่ทำที่บ้านเราบ้างก็เลยไปชวนพี่ตุ๊กมาคุยที่หมู่บ้าน อ่าวคันกระไดแทบจะหากินไม่ได้แล้ว จะทำยังไงดี พี่ตุ๊กก็ถามว่า พวกพี่ใช้อวนอะไรกันอยู่ละ จับปลาอะไรกันบ้าง ลองเลิกใช้อวนออกกะแลชีดูสักกระยะหนึ่งไหม แล้วดูว่ามันจะดีขึ้นหรือเปล่า”

จิรศักดิ์ มีฤทธิ์ ชาวประมงบ้านคันกระได

ความไม่ยั่งยืนสู่ความยั่งยืน : ชุมชนชายฝั่งอ่าวคันกระได

“ถ้าเป็นช่วงที่มีลมจัด เรากออกไปลอยอวนก็จะต้องได้ตัวแน่นได้มากได้น้อยอีกเรื่องหนึ่ง... เมื่อก่อนมันไม่มีอย่างนี้”

สมพงษ์ ปานน้อย ชาวประมงบ้านคันกระได

อ่าวคั่นกระได ตำบลอ่าวน้อย อำเภอเมือง จังหวัด ประจวบคีรีขันธ์ เป็นพื้นที่ที่เคยประสบปัญหาทรัพยากรเสื่อมโทรม อย่างหนักจากการทำประมงแบบทำลายล้างของชาวประมงพื้นบ้าน คั่นกระไดเอง ปี พ.ศ.2551 เมื่อสมาคมรักษ์ทะเลไทยเริ่มเข้าไปเปิด พื้นที่ทำงานใหม่ที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พวกเขาเป็นฝ่ายเดิน เข้ามาหาสมาคมรักษ์ทะเลไทย เพื่อขอให้ช่วยฟื้นฟูทรัพยากรในอ่าว คั่นกระไดให้กลับมาอุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม

ปัจจุบันอ่าวคั่นกระไดจัดได้ว่าเป็นแหล่งทำประมงชายฝั่ง ที่อุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อย่างไรก็ตาม ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นนี้หาได้เป็นผลงานของสมาคมรักษ์ทะเลไทยไม่ แต่มันคือผลพวงจากพลังของชาวประมงพื้นบ้านคั่นกระไดที่สามารถ เปลี่ยนตัวเองจากการทำประมงแบบไม่ยั่งยืน มาสู่การร่วมแรงร่วมใจ กันดูแลรักษาท้องทะเลด้วยพลังของตัวเอง

“แต่ก่อนบ้านเราปลาเยอะมาก คิดว่าหาอย่างไรก็ไม่หมด เราใช้อวนออกทะเล¹ มีกันทุกบ้านเลย ตาเล็กมาก ใช้จับปลาออกทะเลตัวเล็ก พวกลูกปลาต่าง ๆ พอปลาออกทะเลหมด เราก็เอาอวนนี้ไปจับลูกปลาทู จับกันทีเป็นตัน ๆ ปลาข้าวสารตัวยังเป็นน้ำอยู่เลย... รู้สึกว่าราว ๆ ปี 2550 ปลาหมด ภูเก็ตไม่มี กุ้งก็ไม่มี ออกเท่าไรก็ไม่มีปลา ได้แต่นั่งมองหน้ากัน แล้วก็ชักชวนกันไปหาที่อื่นกันดีกว่า”

จิรศักดิ์ มีฤทธิ์ ชาวประมงบ้านคั่นกระได

¹ ออกทะเล หมายถึง ปลาหลังเขียว

“ไปกันถึงชุมพรโน้น เอาวนออกกะแลชิ้นนี้แหละไป ไล่ไปตั้งแต่ บ้านกรูด บ่อทองกลาง บางสะพานใหญ่ ไปถึงบางเบิด ถ้าธง ชุมพร ไปถึงไหนก็ไปล่อบ้านเขาซะเหี้ยน คิดดูว่าอวน 6 ห่อ วางทีหนึ่ง ได้สองตันห้า พอปลาหมด จากที่ได้เป็นต้นมาเหลือร้อยสองร้อยโล ไม่เอาแล้ว ขยับที่ออกไปอีกเรื่อย ๆ ไปเข้าบ้านอยู่กันเลย เรือ 5-6 ลำ จำได้ว่าวันแรกที่บางเบิดได้ปลาถึง 15 ตัน ต้องเช่ารถห้องเย็นมารับไป อยู่บางเบิดได้ 10 วัน พี่ที่เป็นเจ้าของเรือรับซื้อของเรา ถอยรถ 6 ล้อใหม่ ได้เลย”

ประสาร มีฤทธิ์ ชาวประมงบ้านคั่นกระได

การออกไปหากินต่างถิ่นของพวกเขาสร้างรายได้เป็นอย่างดี กอบเป็นกำไร แต่ก็เพียงระยะสั้น ๆ เท่านั้น เพราะแต่ละพื้นที่ที่ กองเรือคั่นกระไดเคลื่อนขบวนไปถึง ความเสียหายยับเยินของ ทรัพยากรจะเกิดขึ้น จนชุมชนเจ้าของท้องที่ต้องออกมาขับไล่พวกเขา ให้ออกไปจากพื้นที่

“เขายื่นคำขาดบอกว่า ภายในสองชั่วโมง พวกมึงต้องออกไป จากพื้นที่ให้หมด... แต่ก่อนหากินกันล้างผลาญใช้ได้เลย”

“แต่ตอนหลังได้มาเจอกับพี่ตุ๊ก² มันถึงทำให้พวกเราเปลี่ยนไป”

ประสาร มีฤทธิ์ ชาวประมงบ้านคั่นกระได

² เสาวลักษณ์ ประทุมทอง เจ้าหน้าที่สมาคมรักษ์ทะเลไทย

ในปี พ.ศ.2553 ได้มีการจัดตั้ง “กลุ่มประมงเรือเล็กอ่าวคันกระได” ขึ้น (4 ปีต่อมาได้ยกระดับเป็นองค์กรนิติบุคคล โดยใช้ชื่อว่า “สมาคมประมงพื้นบ้านอ่าวคันกระได”) ด้วยความจนตรอกที่ทะเลหน้าบ้านอ่าวคันกระไดแทบไม่มีสัตว์น้ำให้จับ ปรากฏว่าพวกเขาประสบความสำเร็จอย่างน่าพอใจจากการทำซั้งกอและธนาคารปู

“ซั้งกอ” หรือบ้านปลา คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านประยุกต์มาจากการสังเกตรวมชาติของฝูงปลา ที่จะต้องมีแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน มีที่หลบภัย ซั้งกอจะทำหน้าที่คล้ายปะการังเทียม แต่ใช้วัสดุที่หาได้ง่ายในหมู่บ้าน

“ครั้งแรกเลยที่ทำซั้งกัน เราไปทิ้ง 3 กอ พอเข้ามา น้ำเล็กแกมวาวววยใหญ่เลย พวกมันมาทิ้งกันอย่างนี้แล้วก็จะวางอวนได้ยังไง มันเกะกะนะ กูไม่ให้ทิ้ง ว่าแล้วแกก็ไปของแกคนเดียวเลย จัดการลากซั้ง 3 กอมารวมกันเป็นกระจุกเดียว เราก็ได้แต่มองหน้ากันเพราะน้ำเล็กแกเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ แล้วอีกอย่างเราก็ก็นึกว่าซั้งมันจะได้ผลหรือเปล่าด้วย ปรากฏว่าแค่ 3 วันเท่านั้นเอง ปลาไ้หม่องโกยมันมาจากไหนก็ไม่ว่า มันมาตอมอยู่ตรงนั้นแหละ แล้วก็มีแต่น้ำเล็กคนเดียวที่วางอวนอยู่ตรงนั้น รอบนั้นคาดว่ามันจะวางไ้หม่องโกยขายได้เป็นแสน เติมน้ำมันออกไปแค่ 3 ลิตรเอง เราก็ไปถาม เป็นไงล่ะคุณน้ำ ซั้งของพวกฉัน แกก็ยิ้มบอกว่า เออๆ ใช้ได้ๆ หลังจากนั้นมาเวลาที่เราทิ้งซั้งกัน น้ำเล็กจะเข้ามาช่วยเป็นตัวหลักทุกครั้ง”

ความสำเร็จของงานอนุรักษ์ที่อ่าวคันกระไดได้จุดประกายการฟื้นฟูทะเลขึ้นในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ มีฝ่ายราชการและองค์กรปกครองท้องถิ่นเข้ามาสนับสนุน รวมทั้งชุมชนประมงอีกหลายแห่งได้มาศึกษาเรียนรู้เพื่อกลับไปเริ่มงานอนุรักษ์ที่ทะเลหน้าบ้านตนเอง

ภาพที่ 1 การทิ้งชั่งกอหรือบ้านปลา

3. การสร้างพันธมิตรในการต่อสู้ ของเครือข่ายประมงพื้นบ้าน

3.1 บ้านคั่นกระไดกับโครงการบ่อบำบัดขยะ

ในปี พ.ศ.2552 บ้านคั่นกระไดต้องเผชิญปัญหาครั้งใหญ่จากโครงการบ่อบำบัดขยะและโรงไฟฟ้าขยะที่จะเกิดขึ้นในบริเวณช่องเขาทางทิศเหนือของหมู่บ้าน โครงการนี้ถูกชักนำเข้ามาโดยผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นที่ชาวบ้านในตำบลอ่าวน้อยต่างเกรงกลัวมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย

“เรายกขบวนกันไปปรึกษาพี่กระรอก³ ว่าจะเอาอย่างไรกันดี พี่รอกบอกว่าอันดับแรกเลยต้องถามก่อนว่า ถ้าจะค้านเรื่องนี้ กลัวไหม? พวกเรามองหน้ากันเล็กลั๊กๆ พี่รอกก็ว่าถ้าจะค้าน อันดับแรกต้องก้าวข้ามความกลัวให้ได้ก่อน แล้วค่อยกลับมาคุยกันว่า จะเดินกันยังไงต่อ”

ความโหดเหี้ยมมาแต่ครั้งอดีตของผู้มีอิทธิพลดังกล่าว เป็นสิ่งที่คนในตำบลอ่าวน้อยเล่าขานกันเรื่องแล้วเรื่องเล่า และคน คั่นกระไดเองบางคนก็เคยถูกข่มเหงรังแกมาก่อน การลุกขึ้นคัดค้าน กับอำนาจอิทธิพลเช่นนี้ไม่เคยมีมาก่อนในแถบชายทะเล ตำบล อ่าวน้อย

“ตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่เรามา เวลาอยู่ต่อหน้าเขาได้แต่ยืน เอามือกุมเป่า ถ้าเราไม่มีความกล้า ลูกเราก็ต้องยืนกุมเป่าต่อหน้า ลูกเขาต่อไป... ถ้าเรากลัวก็ต้องลำบากไปช่วยลูกชั่วหลาน แต่ถ้าเราสู้ ตั้งแต่ตอนนี้ เรายังมีโอกาสรอด พี่น้อยบอกว่างั้นเราค้านกัน มากริดเลือด กินน้ำสาบานกันเลย”

ประสาร มีฤทธิ์ ชาวประมงบ้านคั่นกระได

พวกเรายกขบวนกลับไปหาพี่กระรอกอีกครั้ง จากนั้นการ วางแผน “เดินงานมวลงชน” ก็เริ่มต้นขึ้น ภายใต้การหนุนช่วยของ พันธมิตรจากบ้านทุ่งน้อย ป่อนอก บ้านกรูด ที่มีประสบการณ์ในการ

³ กรณ์อุมา พงษ์น้อย ประธานกลุ่มรักท้องถิ่นป่อนอก

ต่อสู้กับโรงไฟฟ้าถ่านหินมาก่อน อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญที่ถูกกำกับ
มาจากนักต่อสู้รุ่นพี่ก็คือ พวกเขาจะต้องสู้ด้วยตัวเอง ต้องสร้างความคิด
“พึ่งพาตนเอง” ให้เกิดขึ้นในหมู่พี่น้องสมาชิกในชุมชนให้ได้

“วันแรกที่ออกไปแจกใบปลิว กลับมาถึงบ้านไม่กล้านอน
บนเตียง ลงไปนอนอยู่ใต้เตียง กลัวมาก”

จิรศักดิ์ มีฤทธิ์ ชาวประมงบ้านคั่นกระได

ชาวบ้านคั่นกระไดได้ก้าวข้ามความกลัวที่ฝังรากลึกอยู่ใน
ชุมชนจนสำเร็จ โครงการโรงไฟฟ้าขยะได้ถูกยกเลิกไป ส่วนของเขา
ทุ่งกระต่ายขังที่ถูกเอกชนบุกรุกยึดครองไปเป็นที่ทิ้งขยะ ก็ถูกทางการ
ยึดกลับมาเป็นที่ดินสาธารณะประโยชน์ของแผ่นดินตามเดิม

การ “ก้าวข้ามความกลัว” และหันกลับมา “พึ่งตัวเอง”
ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงในสำนึกของชาวบ้าน
คั่นกระได พวกเขาได้เรียนรู้ถึงคุณค่าของการเคารพตนเอง เลิกมอง
ตัวเองเป็นผู้ต่ำต้อยอ่อนแอ

“ยังจำคำพูดของพี่เจริญ⁴ ได้ดีที่บอกว่า เราสู้ได้ ถ้าพี่น้อง
ประชาชนรวมตัวกัน”

ประสาร มีฤทธิ์ ชาวประมงบ้านคั่นกระได

⁴ เจริญ วัดอักษร อดีตประธานกลุ่มรักท้องถิ่นบ่อนอก

นอกจากการ “ก้าวข้ามความกลัว” หลักความคิดที่ชาวบ้านได้เรียนรู้จากกลุ่มรักท้องถิ่นบ่อนอกยังมีสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ “การเสียสละ” ซึ่งหมายถึงจิตสำนึกในการเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อมาร่วมกันทำประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน ในช่วงปี พ.ศ. 2541-2546 ที่ขบวนการต่อสู้กับโรงไฟฟ้าถ่านหินบ่อนอก-หินกรูดดำเนินไปอย่างต่อเนื่องยาวนาน พี่กระรอกได้ให้บทเรียนในการทำงานรวมกลุ่มของชุมชนขณะนั้นว่า กิจกรรมการเคลื่อนไหวต่างๆ ที่คิดค้นกันออกมาปฏิบัติ สิ่งหนึ่งที่จะละเลยไม่ได้ก็คือเป้าหมายภายในชุมชนชาวบ้านเอง จะต้องทำให้สมาชิกในชุมชนยกระดับจิตสำนึกในเรื่องการเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ถ้ากิจกรรมใดที่ชาวบ้านทำแล้วทำให้ชาวบ้านเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้น จะต้องไม่ทำ หลักคิดนี้ถูกนำมาใช้เป็นหลักการทำงานของกลุ่มประมงพื้นบ้านด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแยกแยะประโยชน์ส่วนตัวกับประโยชน์ส่วนรวมในกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่มออกจากกันอย่างชัดเจน ไม่ให้ปะปนกัน

“ขอบคุณสมาคมรักษ์ทะเลไทยที่มีส่วนสำคัญที่เปลี่ยนนิสัยเราได้ เปลี่ยนนิสัยผมได้ จากเป็นคนเห็นแก่ตัว มาทำงานเพื่อส่วนรวมได้ ผมว่าตรงนี้มีคุณค่ามากกว่าเรื่องอื่น”

สมพงษ์ ปานน้อย ชาวประมงบ้านคันทระใต้

3.2 กรณีเรือคราดหอยลาย และ “พลังของเครือข่าย”

ปี พ.ศ.2540 ชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ร่วมกับกลุ่มรักท้องถิ่นบ่อนอก-กุยบุรี เข้าร่วมขบวนการต่อสู้คัดค้าน โรงไฟฟ้าถ่านหิน ซึ่งส่งผลกระทบกับปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรทางทะเล ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านมีบทบาทในการต่อสู้กับปัญหาที่เข้ามากระทบกับวิถีชีวิตมาตลอด หลังจากที่ได้รับผลกระทบจากการทำประมงคราดหอยลาย เครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดประจวบคีรีขันธ์จึงรวมตัวกันเพื่อต่อสู้กับปัญหาอย่างจริงจัง มีการแจ้งต่อประมงจังหวัดหลายครั้งให้ออกจับเรือประมงพาณิชย์ที่จับสัตว์น้ำด้วยวิธีที่ผิดกฎหมาย รวมทั้งเรือคราดหอย ซึ่งวิธีการดังกล่าวไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะเมื่อใดก็ตามที่มีการแจ้งเหตุต่อเจ้าหน้าที่ประมง เรือประมงที่ทำผิดก็จะหนีไปก่อนที่เรือเร็วของกรมประมงจะไปถึง ปัญหาเรื่องเรือคราดหอยที่ไม่สามารถชักกฎหมายบังคับใช้ได้ ผลที่เกิดขึ้นพบว่าเมื่อเรือคราดหอยถูกจับ กลับถูกดำเนินคดีในฐานความผิดเรื่องอาชญาบัตรเปลี่ยนมือและถูกปรับเป็นจำนวนเงิน 100 บาทเท่านั้น

ภายใต้กฎหมายที่ไร้ประสิทธิภาพ ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านต้องลุกขึ้นมาจัดการแก้ปัญหาความขัดแย้งกันเอง โดยการรวมตัวกันออกไปขับไล่เรือคราดหอย นำมาซึ่งการเผชิญหน้ากันของคู่ขัดแย้งหลายครั้งมีการกระทบกระทั่งกัน จนนำไปสู่ความต้องการในการกำจัดฝั่งตรงข้าม ทำให้แกนนำชาวประมงพื้นบ้านโดนตั้งค่าหัว เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิต

ปี พ.ศ.2554 เครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดประจวบคีรีขันธ์เริ่มรณรงค์เคลื่อนไหวยกดันต่อทางจังหวัดให้แก้ไขปัญหारेือคราดหอยอย่างจริงจัง โดยมีการเสนอข้อมูลวิชาการและข้อเรียกร้องต่อกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ให้ปรับปรุงกฎหมายขยายเขตห้ามคราดหอยจากระยะ 3,000 เมตร เป็น 12 ไมล์ทะเลจากฝั่ง และให้ทางจังหวัดจัดตั้งคณะทำงานร่วมระหว่างชุมชนกับหน่วยงานราชการเพื่อเฝ้าระวังเรือคราดหอยที่รุกล้ำเขตหวงห้าม

การผลักดันและเกาะติดปัญหาของชาวประมงพื้นบ้านทำให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องไม่อาจจะเลยการปฏิบัติหน้าที่ดังเช่นที่ผ่านมาได้อีกต่อไป เพียงไม่นานหลังจากนั้นเรือคราดหอยในอ่าวประจวบที่มีอยู่ทั้งหมด 7 ลำ ต้องเปลี่ยนเครื่องมือไปทำประมงอย่างอื่นเหลือเพียง 2 ลำ ที่ยังทำประมงคราดหอย

ในขณะเดียวกันการแก้กฎหมายที่ชาวประมงพื้นบ้านผลักดันต่อกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ก็มีความก้าวหน้า ทางกระทรวงเกษตรและสหกรณ์รับข้อเรียกร้องของชาวประมงพื้นบ้านไปศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับระยะแนวเขตที่เหมาะสมทางวิชาการที่จะกำหนดเป็นเขตหวงห้ามสำหรับการทำประมงโดยเรือคราดหอย จนในที่สุด เดือนธันวาคม พ.ศ.2555 มีการออกประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์กำหนดเขตห้ามใช้เครื่องมือคราดหอยจากเดิม 3,000 เมตร เป็น 5,400 เมตร หรือ 3 ไมล์ทะเล ครอบคลุมชายฝั่งพื้นที่ 5 อำเภอ นับตั้งแต่อำเภอหัวหินจนถึงอำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์ (เสาวลักษณ์ ประทุมทอง, 2557)

แม้ว่าประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ดังกล่าวจะกำหนดระยะหวงห้ามไว้เพียง 3 ไมล์ทะเล ไม่ใช่ 12 ไมล์ทะเล ตามที่ชาวบ้านเรียกร้อง แต่ก็ถือว่าเป็นความสำเร็จที่น่าพอใจเพราะเป็นครั้งแรกที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ยินยอมออกประกาศขยายเขตห้ามเรือคราดหอยตามคำเรียกร้องของชาวประมงพื้นบ้าน ทำให้จังหวัดประจวบคีรีขันธ์เป็นจังหวัดเดียวในประเทศไทยในขณะนั้นที่มีการขยายเขตทะเลชายฝั่งออกไปถึง 5,400 เมตร อย่างไรก็ตามแม้จะมีประกาศของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรือคราดหอย 2 ลำที่เหลือในอ่าวประจวบก็ยังคงทำการประมงคราดหอยอยู่ และนำมาสู่ความโกรธแค้นที่ไม่สามารถทำประมงคราดหอยในเขตทะเลชายฝั่งได้เหมือนเดิม

11 สิงหาคม พ.ศ.2556 ปิยะ เทศแย้ม ชาวประมงบ้านทุ่งน้อย อำเภอกุยบุรี นายกสมาคมประมงพื้นบ้าน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ถูกรุมข่มขืนจนสะบักสะบอมขณะขึ้นปลาที่สะพานปลาประจวบฯ

“ผมโทรแจ้งประมงให้ออกไปจับ ก็มีแต่ประมงที่รู้ว่าผมเป็นคนแจ้ง แล้วมันรู้ได้ไง”

ปิยะ เทศแย้ม ชาวประมงบ้านทุ่งน้อย

สองวันต่อมา ขบวนชาวประมงพื้นบ้านจาก 14 หมู่บ้านในอำเภอกุยบุรีและอำเภอเมือง ตั้งแถวเดินรณรงค์รอบเทศบาลเมืองประจวบฯ ปราศรัยบอกเล่าปัญหาของเรือคราดหอยที่ทำลายทรัพยากร และความป่าเถื่อนที่กระทำต่อปิยะ เทศแย้ม ต่อสังคม

สุดท้าย ขบวนแถวชาวบ้านก็ไปหยุดอยู่ที่สุดปลายอ่าวประจวบฯ ใกล้บ้านของนายทุนเรือคราดหอยคูกรณี เรือคราดหอยยังคงลอยลำสงบนิ่งอยู่หน้าหาด

“ไอ้พงษ์! มึงต้องทำร้ายคนอื่นอีกเป็นพัน มึงต้องกระต๊อบให้หมดทั้ง 14 หมู่บ้าน มึงถึงจะลากได้”

ปิยะ เทศแย้ม ชาวประมงบ้านทุ่งน้อย

เสียงปราศรัยของปิยะดังก้องไปทั่วตลาด ท่ามกลางขบวนชาวประมง 14 หมู่บ้านที่หน้าตาเคร่งเครียด บ้างชี้ให้เพื่อนดูเรือคราดหอยของ “ไอ้พงษ์” ที่จอดอยู่หน้าหาด บ้างชักใช้ไม้ตามกันว่าบ้านไอ้พงษ์อยู่หลังไหน ก่อนที่จะเคลื่อนขบวนกันไปยังศาลากลางเพื่อเจรจากับผู้ว่าราชการจังหวัด

การจับตัวของปิยะไม่ใช่เรื่องสูญเปล่า เพราะพี่น้องชาวประมงไม่ปล่อยให้เขาโดดเดี่ยว หลังจากออกมารณรงค์ปัญหาต่อสาธารณะในครั้งนี้อย่างปี พ.ศ.2556 ชาวบ้านก็ได้ทราบว่าเรือคราดหอยสองลำสุดท้ายของอ่าวประจวบได้ยุติอาชีพคราดหอยลงแล้วโดยสิ้นเชิง

ปัจจุบันมีประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดเครื่องมือทำการประมง รูปแบบและพื้นที่ทำการประมงของเครื่องมือประมงคราดหอย ที่ห้ามใช้ทำการประมงในที่จับสัตว์น้ำ พ.ศ.2560 (ราชกิจจานุเบกษา, 2560ข) และประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดเครื่องมือทำการประมง รูปแบบ และพื้นที่ทำการประมงของเครื่องมือประมงคราดหอย ที่ห้ามใช้ทำการประมงในที่จับสัตว์น้ำ

(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2562 (ราชกิจจานุเบกษา, 2562) โดยประกาศทั้ง 2 ฉบับมีการห้ามทำการประมงโดยเครื่องมือคราดหอยประกอบเรือกลในเขตทะเลชายฝั่ง ในส่วนเขตทะเลนอกชายฝั่งหากทำการประมงโดยใช้เครื่องมือคราดหอยประกอบเรือกลต้องทำตามที่กำหนดในประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ทั้งสองฉบับข้างต้น ทว่าปัจจุบันยังมิได้ยกเลิกประกาศเดิมของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เมื่อปี พ.ศ.2555 เรื่อง กำหนดเขตห้ามใช้เครื่องมือคราดหอยในเขต 5,400 เมตร หรือ 3 ไมล์ทะเล ครอบคลุมชายฝั่งพื้นที่ 5 อำเภอ นับตั้งแต่อำเภอหัวหินจนถึงอำเภอเมืองประจวบคีรีขันธ์

ภาพที่ 2 การเดินขบวนหลังจากที่ ปิยะ เทศแย้ม ถูกทำร้าย

4. จากงานอนุรักษ์สู่งานเศรษฐกิจ

ภายใต้ระบบธุรกิจประมงพื้นบ้านที่เป็นอยู่ อาหารทะเลเกือบทุกชนิดเมื่อไปถึงมือผู้บริโภคจะมีราคาสูง แต่ชาวประมงพื้นบ้านกลับได้เงินจากการขายสัตว์น้ำที่ตัวเองจับในสัดส่วนที่น้อยมาก ภายใต้ระบบ “เกี้ยว” ที่ดำรงสืบทอดมายาวนาน ซึ่งเกิดจากการพึ่งพากันระหว่างนายทุนและชาวประมงเนื่องจากเครื่องมือประมงแต่ละชนิดมีราคาสูง ทำให้ชาวประมงต้องพึ่งพาเงินกู้ในหมู่บ้าน ซึ่งก็คือพ่อค้าคนกลางที่รับซื้อปลาจากชาวประมงหรือที่เรียกกันว่า “แพปลา” ในแง่ระบบเกี้ยวจึงหมายถึง การที่ชาวประมงกู้เงินหรือ “เกี้ยว” กับแพปลาเพื่อซื้อเครื่องมือประมงหรือเรือประมงมาใช้ในการประกอบอาชีพ เงื่อนไขกติกาของระบบเกี้ยว ชาวประมงต้องนำสัตว์น้ำที่จับได้ทั้งหมดไปขายให้แก่แพปลาหรือเกี้ยวของตนเอง ไม่สามารถขายให้กับพ่อค้าคนกลางคนอื่นได้ โดยราคารับซื้อจะถูกกำหนดจากแพปลาแต่เพียงฝ่ายเดียว ชาวประมงจึงเสียเปรียบเป็นอย่างมาก

สมาคมรักษ์ทะเลไทยได้หยิบยกประเด็นนี้ขึ้นมาเป็นข้อถกเถียงแลกเปลี่ยนกับเครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทำให้ค้นพบโจทย์ใหม่ 2 ข้อ ที่ต้องตอบคำถาม คือ (1) ทำอย่างไรให้ชาวประมงได้รับราคาขายสัตว์น้ำที่เป็นธรรม (2) อาหารทะเลที่ขายทั่วไปในท้องตลาดมีความปลอดภัยหรือไม่ เพราะส่วนใหญ่แล้วจะมีการใช้สารฟอร์มาลินเพื่อรักษาสภาพให้ดูสวยงาม ส่วนอาหารทะเลแปรรูป โดยเฉพาะปลาเค็มชนิดต่างๆ ก็จะมีการใช้ยาฆ่าแมลงเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดหนอน อาหารทะเลในท้องตลาดจึงไม่อาจรับประกันได้ว่าปลอดภัยต่อผู้บริโภค

จากปัญหา 2 ประการดังกล่าวได้พัฒนาความคิดของ เครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดประจวบคีรีขันธ์และก่อรูปเป็น โครงการจัดตั้งร้านค้าสัตว์น้ำปลอดสารพิษที่ชาวประมงพื้นบ้านเป็นเจ้าของร่วมกันในนาม “ร้านคนจับปลา” โครงการนี้ได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย เริ่มตั้งแต่ (1) การระดมทุนภายในเครือข่าย ชาวประมงพื้นบ้าน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์, กลุ่มรักท้องถิ่นบ่อนอก, สมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทยและบุคคล ภายนอก (2) ชุมชนหมู่ 10 ตำบลบ่อนอก ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่ม รักท้องถิ่นบ่อนอก ให้ใช้อาคารร้านค้าชุมชนในบริเวณสวนสืปสาน เจริญ วัดอักษร วัดสี่แยกบ่อนอก เป็นที่ตั้งร้านคนจับปลา และ (3) สมาคมรักษะทะเลไทยและองค์การอ็อกแฟมประเทศไทย สนับสนุน งบประมาณเพื่อปรับปรุงอาคารร้านค้า และทุนเริ่มต้นกิจการ

ร้านคนจับปลาเปิดดำเนินการวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ.2557 ซึ่งเป็นวาระครบรอบ 10 ปี การเสียชีวิตของเจริญ วัดอักษร อดีต ประธานกลุ่มรักท้องถิ่นบ่อนอก ที่ถูกยิงเสียชีวิตจากการเป็นผู้ นำ ในการค้านโรงไฟฟ้าถ่านหิน ระบบการบริหารจัดการของร้านคนจับ ปลามีการกำหนดเงื่อนไขของสินค้าที่ซื้อขายอย่างละเอียด เพื่อให้ แน่ใจว่าชาวประมงที่ดูแลรักษาทะเลจะได้รับผลประโยชน์อย่างเป็น ธรรมในการขายสัตว์น้ำ ในขณะที่ผู้บริโภคจะได้รับอาหารทะเลที่มี คุณภาพดีและปลอดภัยจากสารพิษ คือ (1) ใช้เครื่องมือประมงที่ไม่ ทำลายทรัพยากร ถูกกฎหมาย ไม่ขัดกับกฎกติกาของชุมชน และ สามารถระบุแหล่งที่มาได้ (2) สินค้าแปรรูป จะต้องผลิตจากวัตถุดิบ ตามข้อ 1 โดยไม่มีการใช้สารเคมี (3) จะรับซื้อเฉพาะผลผลิตของ ชาวประมงที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นฟูทะเลมาอย่างต่อเนื่อง

กิจการร้านคนจับปลาได้ผ่านการลองผิดลองถูกจนค้นพบรูปแบบที่สามารถดำเนินการได้จริงและอยู่รอดได้ ร้านคนจับปลาที่สี่แยกบ่อนอกถูกปิดลงและแทนที่ด้วยร้านคนจับปลาพื้นที่กรุงเทพฯ เพื่อเป็นจุดกระจายสินค้าจากแหล่งผลิตในจังหวัดต่างๆ ในส่วนของจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ได้ปรับสภาพเป็นหน่วยผลิตโดยตั้งโรงงานที่หมู่บ้านคั่นกระไดเพื่อเป็นจุดรับซื้อสัตว์น้ำจากชาวประมงและจัดส่งไปยังตลาดหลักในกรุงเทพฯ ปัจจุบันกิจการร้านคนจับปลาประจวบ-คีรีขันธ์ได้ดำเนินงานอย่างต่อเนื่องมาเป็นปีที่ 7 โดยอยู่ภายใต้การบริหารจัดการของชาวบ้านทั้งหมด และเป็นกิจการที่อยู่รอดได้ แม้จะเป็นระบบการบริหารจัดการที่ค่อนข้างเล็ก แต่ถือว่าเป็นโมเดลที่สามารถเป็นต้นแบบให้พื้นที่อื่นๆ ที่มีความพร้อมสามารถเรียนรู้รูปแบบการดำเนินการได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 3 งานอนุรักษ์สู่งานเศรษฐกิจ

5. เครือข่ายระดับจังหวัดและกฎหมายประมงฉบับใหม่

การเคารพในตนเองทำให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงพลังของการจัดตั้งรวมตัวของคนเล็กคนน้อยในชุมชน และกลายเป็นยุทธศาสตร์หลักในการทำงานเพื่อขยายเครือข่ายของชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ในหลายปีที่ผ่านมาและทำให้งานอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ขยายตัวมากขึ้นจนสามารถแก้ปัญหาทรัพยากรที่ลดลงได้

ที่ผ่านมาการแก้ไขปัญหาเบื้องต้นคือการรวมตัวกันในชุมชนเพื่อไปไล่เรือที่ใช้เครื่องมือทำลายล้างให้ออกไปจากพื้นที่แต่ก็ยังไม่ประสบผล หลังจากนั้นได้ทำการประสานงานกับชุมชนอื่นเพื่อขอความร่วมมือให้แต่ละชุมชนมีเขตอนุรักษ์ฟื้นฟูของตนเอง หากแต่ละชุมชนยังไม่มีกรรวมกลุ่ม การขอความร่วมมือในการทำงานอนุรักษ์ฟื้นฟูเป็นเรื่องที่ยากและในสิ่งที่ต้องประสานงานกับภาครัฐเองก็มีเงื่อนไขที่เข้าถึงยากด้วยเช่นกัน การจัดตั้งกลุ่มองค์กรและการสร้างเครือข่ายจึงเป็นเรื่องสำคัญและใช้เป็นยุทธศาสตร์หลักในการขับเคลื่อนให้เกิดการฟื้นฟูทรัพยากร

ปัจจุบันเครือข่ายประมงพื้นบ้านในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์มีการจดทะเบียนเป็นองค์กรนิติบุคคลจำนวน 7 สมาคม และเป็นกลุ่มองค์กรชุมชนประมงท้องถิ่น 57 กลุ่ม (กรมประมง, 2564) ซึ่งแต่ละกลุ่มได้มีกิจกรรมงานอนุรักษ์ฟื้นฟูและมีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายระดับจังหวัดภายใต้ “สมาคมประมงพื้นบ้านจังหวัดประจวบคีรีขันธ์” เป็นองค์กรที่เชื่อมร้อยชาวประมงพื้นบ้านทุกกลุ่ม

เพื่อสร้างอำนาจต่อรองในการบริหารจัดการและการผลักดันเชิงนโยบายในระดับจังหวัด ภายใต้พระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 (ราชกิจจานุเบกษา, 2558) ที่มีการกระจายอำนาจไปยังคณะกรรมการประมงประจำจังหวัด ทำให้เครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ได้เข้าไปเป็นคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ นอกจากนี้ยังมีตัวแทนของเครือข่ายเข้าไปเป็นกรรมการในการแก้ปัญหานโยบายประมงพื้นบ้านในระดับชาติ

บรรณานุกรม

- กรมประมง. 2564. รายงานข้อมูลสถิติการประมงตามมาตรา 9 ในพระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 [ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร : กรมประมง. แหล่งที่มา : shorturl.asia/edw2H [31 พฤษภาคม 2564]
- ราชกิจจานุเบกษา. 2558. พระราชกำหนดการประมง พุทธศักราช 2558. เล่ม 132 หน้า 1, 13 พฤศจิกายน 2558.
- ราชกิจจานุเบกษา. 2560ก. ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดเครื่องมือทำการประมง วิธีการทำการประมงและพื้นที่ทำการประมงที่ห้ามใช้ทำการประมงในที่จับสัตว์น้ำเขตทะเลชายฝั่ง พุทธศักราช 2560. เล่ม 134 ตอนพิเศษ 279 ง หน้า 3, 15 พฤศจิกายน 2560.
- ราชกิจจานุเบกษา. 2560ข. ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดเครื่องมือทำการประมง รูปแบบ และพื้นที่ทำการประมงของเครื่องมือประมงคราดหอยที่ห้ามใช้ทำการประมงในที่จับสัตว์น้ำ พุทธศักราช 2560. เล่ม 134 ตอนพิเศษ 182 ง หน้า 4, 17 กรกฎาคม 2560.
- ราชกิจจานุเบกษา. 2562. ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดเครื่องมือทำการประมง รูปแบบ และพื้นที่ทำการประมงของเครื่องมือประมงคราดหอยที่ห้ามใช้ทำการประมงในที่จับสัตว์น้ำ (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2562. เล่ม 136 ตอนพิเศษ 317 ง หน้า 1, 27 ธันวาคม 2562.
- เสาวลักษณ์ ประทุมทอง. 2557. คนจับปลาค้นกระได. สงขลา: สมาคมรักษ์ทะเลไทย.

การเข้าถึงสิทธิชุมชน
และการมีส่วนร่วมในการบริหาร
จัดการทรัพยากรประมง
ทะเลชายฝั่งอย่างยั่งยืน
กรณีศึกษาชาวประมงพื้นบ้าน
อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี

- กาญจนภรณ์ สว่างวงศ์ •

1. บทนำ

ทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นแหล่งอาหารโปรตีนที่มีความสำคัญต่อประชากรโลกและสามารถเกิดขึ้นใหม่และทดแทนได้เองตามธรรมชาติ (Renewable Resources) แต่หากขาดการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่เหมาะสม มีการจับสัตว์น้ำมาใช้มากเกินไปเกินขนาด (Overfishing) จะส่งผลให้สัตว์น้ำเจริญเติบโต ขยายพันธุ์ไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคและนำไปใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ภายใต้ความกังวลทั่วโลกในเรื่องคุณภาพมหาสมุทร การทำประมงผิดกฎหมาย รวมถึงปัญหาการค้ำมนุษย์ ประเทศไทยถือเป็นประเทศที่มีการส่งออกสัตว์น้ำเป็นลำดับต้นของโลก ในขณะที่ผลผลิตภาคประมงทำรายได้เข้าสู่ประเทศมากมาย แต่กลับพบวิกฤตปัญหาความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศและทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีแนวโน้มลดลง เนื่องจากการประมงของประเทศไทยไม่มีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรประมงให้เกิดความยั่งยืน ตามหลักการของอนุสัญญากฎหมายทะเลฯ ถึงแม้จะมีการปรับปรุงกฎหมายประมงมาบังคับใช้ แต่ก็ยังเป็นกฎหมายที่ล้าสมัยไม่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล สหภาพยุโรปจึงได้ประกาศแจ้งเตือนใบเหลืองสินค้าประมงไทย เพื่อให้ประเทศไทยตอบสนองต่อการจัดการการประมง (IUU Fishing) หรือการแก้ไขปัญหาการทำประมงผิดกฎหมาย ขาดการรายงาน และไร้การควบคุม อย่างไรก็ตามหากประเทศไทยไม่มีรูปแบบการจัดการประมง (Fishery Management) สหภาพยุโรปจะให้ใบแดงและส่งผลให้

ประเทศไทยไม่สามารถส่งออกสัตว์น้ำไปยังภูมิภาคยุโรปได้อันจะส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศอย่างมหาศาล (กรมประมง, 2564)

ปี 2558 รัฐบาลจึงต้องการปฏิรูปการประมง เร่งออกมาตรการในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ร่างกฎหมายประมงฉบับใหม่ โดยออกมาเป็นพระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 เพื่อปรับปรุงการบริหารจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำและการประมงของไทยให้สอดคล้องกับระดับสากล กำหนดมาตรการจัดระเบียบเรือประมงไทย ควบคุม ติดตาม เฝ้าระวัง การทำประมง IUU ส่งเสริมให้ชาวประมงหรือชุมชนประมงท้องถิ่นเข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา บริหารจัดการทรัพยากรประมงให้เกิดความยั่งยืน นำไปสู่การพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชน สังคม และสิ่งแวดล้อม

สมาคมรักษ์ทะเลไทย องค์กรที่ให้ความสำคัญต่อการปฏิรูปภาคการประมง ส่งเสริมการทำประมงยั่งยืน โดยทำงานพัฒนากับกลุ่มชาวประมงให้เข้าถึงสิทธิการบริหารจัดการทรัพยากรหน้าบ้านของตนเอง สมาคมฯ เห็นความสำคัญของพื้นที่ทะเลชายฝั่งตะวันออก จึงมียุทธศาสตร์ขยายเครือข่ายการทำงาน โดยการสำรวจชุมชนในภาคตะวันออกและผลสำรวจพบว่ากลุ่มชาวประมงที่มีศักยภาพและสามารถทำงานร่วมกับสมาคมรักษ์ทะเลไทยอยู่ในชุมชนชายฝั่งแหลมสิงห์ ตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี สมาคมฯ จึงส่งเจ้าหน้าที่ลงไปปฏิบัติงานตั้งแต่ปี พ.ศ.2561 มาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2564)

สภาพพื้นที่ชุมชนชายฝั่งแหลมสิงห์ประสบปัญหาทรัพยากรสัตว์น้ำลดลง เนื่องจากที่อยู่อาศัยและแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำได้ถูกทำลาย รวมถึงชาวประมงยังไม่เข้าใจกฎหมายเพราะการประชาสัมพันธ์ของรัฐยังไม่ครอบคลุมเท่าที่ควร ชาวประมงในชุมชนจึงยกระดับจากองค์กรชุมชนประมงท้องถิ่นจัดตั้งเป็นสมาคมของตนเอง 2 สมาคม ชื่อว่า “สมาคมประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์” และ “สมาคมประมงพื้นบ้านบ้านเกาะแมว” ในปี พ.ศ.2561 ภายใต้การสนับสนุนของสมาคมรักษ์ทะเลไทยเพื่อให้เกิดกระบวนการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และการกระจายข่าวสารข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำประมง รวมถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรประมงโดยชุมชนที่ยึดหลักแนวความคิดการทำประมงแบบยั่งยืน

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเคลื่อนไหวของชาวประมงพื้นบ้านอำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ในการผลักดันข้อเสนอการจัดการทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืนซึ่งเรียกร้องให้รัฐประกาศใช้กฎหมายควบคุมเครื่องมือทำการประมง 2 ชนิดในเขตทะเลชายฝั่งของจังหวัดจันทบุรี คือ อวนติดตาที่มีขนาดตาอวนต่ำกว่า 2.5 เซนติเมตรและอวนจับแมงกะพรุน รวมถึงนำเสนอความเปลี่ยนแปลงขององค์กรชาวประมงพื้นบ้านหลังจากที่ได้ทำงานร่วมกับสมาคมรักษ์ทะเลไทยองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้าไปทำงานในพื้นที่ตั้งแต่ปี พ.ศ.2561 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2564) ทั้งด้านสังคมทรัพยากร และเศรษฐกิจ

2. การรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้าน ชุมชนชายฝั่งแหลมสิงห์

จังหวัดจันทบุรีอยู่ในภาคตะวันออกและติดกับชายฝั่งทะเลด้านทิศตะวันออกของอ่าวไทย มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบชายฝั่งทะเลสลับด้วยเนินเขา โดยมีแนวชายฝั่งทะเลยาวประมาณ 87 กิโลเมตร และมีแม่น้ำที่สำคัญ 4 สาย คือ แม่น้ำจันทบุรี แม่น้ำพอง แม่น้ำเวฬุ แม่น้ำวังโตนด

ทรัพยากรประมงที่สำคัญในจังหวัดจันทบุรี ได้แก่ ป่าชายเลน ปะการัง หญ้าทะเล สัตว์ทะเลหายาก และสัตว์น้ำเศรษฐกิจ จากความหลากหลายของทรัพยากรประมงทำให้ผลผลิตในภาคประมงมีบทบาทที่สำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของจังหวัดรวมถึงประเทศ ด้วยการเติบโตของเศรษฐกิจที่มีการแข่งขันสูง ทำให้ในปัจจุบันการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงมีทางเลือกที่หลากหลายและมีการนำเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาพัฒนาเครื่องมือประมงให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเพื่อให้สะดวกและง่ายสำหรับการจับสัตว์น้ำอยู่เสมอ ส่งผลให้เกิดการทำประมงเกินกำลังการผลิตจากธรรมชาติ (Overfishing) เป็นเหตุให้ทรัพยากรประมงมีจำนวนลดน้อยลงอย่างต่อเนื่อง วิฤตต์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าหากไม่มีการจัดการประมง (Fishery Management) จะส่งผลให้สัตว์น้ำไม่เพียงพอต่อความต้องการทั้งการบริโภคและนำไปใช้ประโยชน์ด้านอื่นๆ

ในปี พ.ศ.2561 สมาคมรักษ์ทะเลไทย องค์กรที่ทำงานพัฒนาศักยภาพชาวประมงในการบริหารจัดการทรัพยากรประมงในประเทศไทยได้ขยายเครือข่ายการทำงานไปยังพื้นที่ภาคตะวันออกโดยส่งเจ้าหน้าที่ภาคสนามเข้าไปทำงานร่วมกับชาวประมงในชุมชน

ชายฝั่งแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี เจ้าหน้าที่จึงได้รับรู้ปัญหาของชุมชน และทราบว่าชุมชนประสบปัญหาทรัพยากรสัตว์น้ำลดลง เนื่องจากแหล่งอาศัยและอนุบาลสัตว์น้ำได้ถูกทำลายจากการทำการประมงเกินกำลังการผลิตตามธรรมชาติ รวมถึงการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาพัฒนาเครื่องมือประมงให้มีประสิทธิภาพสูงเพื่อจับสัตว์น้ำ จึงนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้ง แย่งชิงทรัพยากรสัตว์น้ำและพื้นที่ทำการประมง ที่สำคัญชาวประมงยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงและขาดการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายการทำการประมงผ่านคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดจันทบุรี ด้วยเหตุนี้สมาคมรักษ์ทะเลไทยจึงผลักดันให้ชาวประมงพื้นบ้าน ตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ รวมกลุ่มยกระดับจากองค์กรชุมชนประมงท้องถิ่นจัดตั้งเป็นสมาคมของตนเอง 2 สมาคมชื่อว่า “สมาคมประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์” และ “สมาคมประมงพื้นบ้านบ้านเกาะแมว” ในปี พ.ศ.2561 เพื่อดำเนินกิจกรรมทางการประมงและเริ่มแก้ไขปัญหาที่ตนเองพบเจอ

สมาคมประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ประกอบไปด้วยคณะกรรมการจำนวน 13 คน สมาชิกจำนวน 53 คน ส่วนสมาคมประมงพื้นบ้านบ้านเกาะแมวมีคณะกรรมการจำนวน 13 คน และสมาชิกจำนวน 12 คน การเกิดสมาคมชาวประมงและการเข้าไปทำงานของสมาคมรักษ์ทะเลไทยทำให้มีการกระจายข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการประมงทั้งทางด้านกฎหมาย นโยบายต่างๆ และที่สำคัญชาวประมงได้เริ่มทำกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรบริเวณแหล่งอาศัยสัตว์น้ำเพื่อแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรม นอกจากนี้ยัง

พยายามจัดการทำประมงเกินกำลังการผลิตในพื้นที่โดยการเรียกร้องให้รัฐกำหนดเขตและควบคุมเครื่องมือทำการประมง 2 ชนิดได้แก่ (1) เครื่องมืออวนติดตาที่ใช้จับปลาใบไม้ ปลาเกล็ดขาว ปลาไก่หรือปลาเหี่ยว ที่มีขนาดตาอวนเล็กกว่า 2.5 เซนติเมตร และมีความลึกเกิน 50 ตา (2) เครื่องมืออวนลากแมงกะพรุนซึ่งเป็นเครื่องมือประมงที่มีศักยภาพในการทำลายระบบนิเวศทางทะเลสูง ซึ่งจะนำเสนอในหัวข้อถัดไป

3. เครื่องมือประมงที่มีศักยภาพสูงส่งผลกระทบต่อ กับชาวประมงพื้นบ้านและการแก้ไขปัญหา

3.1 เครื่องมืออวนติดตาและอวนจับกระพรุน อวนติดตา

ชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนชายฝั่งแหลมสิงห์ส่วนใหญ่ใช้อวนติดตาทำการประมงโดยมีช่องตาอวนขนาด 2.5–8.0 เซนติเมตร (ภาพที่ 1) แต่ยังมีบางส่วนที่ใช้อวนติดตาขนาดเล็กกว่า 2.5 เซนติเมตรและมีความลึกเกิน 50 ตา ซึ่งการทำประมงโดยใช้อวนติดตาในรูปแบบหลังไม่เหมาะสมกับการนำมาใช้จับสัตว์น้ำบางพื้นที่ โดยเฉพาะในชุมชนชายฝั่งแหลมสิงห์ เพราะเครื่องมือชนิดนี้มีศักยภาพในการจับสัตว์น้ำขนาดเล็ก เช่น ปลาใบไม้ ปลาเกล็ดขาว ปลาไก่หรือปลาเหี่ยว และยังสามารถจับสัตว์น้ำเศรษฐกิจบางสายพันธุ์ทั้งที่ยังไม่ถึงวัยเจริญพันธุ์ทำให้สัตว์น้ำเหล่านั้นมีมูลค่าทางเศรษฐกิจลดลง

ชาวประมงในชุมชนเห็นว่าควรมีการควบคุมการจับสัตว์น้ำ
เหล่านี้นั้นโดยควบคุมเครื่องมืออวนติดตาเพื่อป้องกันการทำลาย
ห่วงโซ่อาหารของระบบนิเวศทางทะเลและสามารถสร้างมูลค่าทาง
เศรษฐกิจของสัตว์น้ำได้มากกว่าเดิม ที่สำคัญหากเปิดโอกาสให้ชาว
ประมงใช้เครื่องมืออวนติดตาที่มีขนาดตาอวนเล็กกว่า 2.5 เซนติเมตร
และมีความลึกเกิน 50 ตา ทำการประมงจะทำให้เกิดความ
เสื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากร ซึ่งนำมาสู่ความขัดแย้งและแย่งชิง
ทรัพยากร

ภาพที่ 1 แสดงลักษณะของเครื่องมืออวนติดตา
ที่มีขนาดตาอวนกว้าง 4.7 เซนติเมตร

อวนจับกะพรุน

วันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ.2562 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ออกประกาศ เรื่อง กำหนดเครื่องมือทำการประมง วิธีการทำการประมง และพื้นที่ทำการประมงที่ห้ามใช้ทำการประมงในที่จับสัตว์น้ำเขต ทะเลชายฝั่ง (ฉบับที่ 2) ได้กำหนดห้ามไม่ให้ใช้เครื่องมืออวนลาก ทุกชนิดประกอบเรือกลทำการประมงในเขตทะเลชายฝั่ง **ยกเว้น อวนจับแมงกะพรุน** แต่ต้องทำการประมงตามเงื่อนไขที่กำหนด อย่างไรก็ตามประกาศฉบับนี้บังคับใช้เป็นระยะเวลา 2 ปี หรือเป็นประกาศ ใช้ชั่วคราว (ราชกิจจานุเบกษา, 2562)

หากพิจารณาตามประกาศฉบับนี้ถึงแม้ข้อความจะเปลี่ยน จาก “อวนลาก” เป็น “อวนจับกะพรุน” และเปิดโอกาสให้ชาวประมง ใช้เครื่องมือชนิดนี้ทำการประมง แต่รูปแบบการทำการประมง วิธีการ ทำประมงโดยใช้อวนจับแมงกะพรุนมีลักษณะเหมือนอวนลากทั่วไป ถึงแม้จะมีการกำหนดให้มีทุ่นสำหรับการพยุงบ่วงเพื่อไม่ให้อวนลาก ไปกระทบกับพื้นขณะทำการประมงก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติจริง อวน ด้านล่างที่ไม่มีทุ่นพยุงบ่วงจะลากไปติดกับพื้นได้ทะเลและปากอวนจะมี โช่ถ่วงน้ำหนัก ดังนั้นเครื่องมือลักษณะข้างต้นเมื่อประกอบเรือกล จะทำให้มีกำลังลากอวนติดกับพื้นได้ทะเลตั้งแต่อุปกรณ์ที่เรียกว่า คานถ่าง โข่รอบปากอวน อวนด้านล่าง ตามลำดับ และอวนด้านบน ที่มีทุ่นพยุงบ่วงก็จะทำหน้าที่เป็นปากอวนเปิดกว้างเพื่อจับสัตว์น้ำได้มากขึ้น (ภาพที่ 2, 3 และ 4)

ลักษณะการทำประมงของเครื่องมือชนิดนี้ส่งผลกระทบหลายด้าน คือ ทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ ทั้งบริเวณหน้าดินหรือแนวปะการังที่สัตว์น้ำใช้ในการหลบซ่อน วางไข่ และหาอาหาร เกิดการฟุ้งกระจายของตะกอนดิน การละลายของออกซิเจนต่ำลง สัตว์น้ำไม่มีอากาศหายใจ เป็นพิษต่อสัตว์น้ำและมนุษย์ พิษของเมือกแมงกะพรุนที่หลุดจากการทำประมงอวนลากจะกระจายตัวอยู่ในน้ำ ทำให้สัตว์น้ำไม่สามารถอาศัยอยู่บริเวณนั้นได้และเป็นพิษกับผิวหนังของมนุษย์ ส่งผลให้มีอาการแสบร้อนเมื่อทำกิจกรรมอยู่ในน้ำ

ที่สำคัญการทำประมงลักษณะนี้สร้างความเหลื่อมล้ำและความขัดแย้งในกลุ่มของชาวประมง กล่าวคือ ชาวประมงบางกลุ่มไม่มีศักยภาพทำการประมงจับแมงกะพรุนโดยใช้อวนลากในลักษณะข้างต้น แต่จะทำการประมงจับแมงกะพรุนโดยการตักครั้งละ 1 ตัว กลับกันเครื่องมืออวนลากแมงกะพรุนสามารถจับแมงกะพรุนได้จำนวนมากในการทำประมงแต่ละครั้ง จึงทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมในการกระจายรายได้ ชาวประมงที่ใช้เครื่องมืออวนลากแมงกะพรุนจะมีรายได้เพิ่มขึ้น ในขณะที่ชาวประมงรายอื่นที่ใช้เครื่องมือหลากหลายชนิดจับสัตว์น้ำ อาจจับสัตว์น้ำได้น้อยลงและมีรายได้ลดลง

ในส่วนปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวประมงเกิดจากเครื่องมืออวนลากแมงกะพรุนอาจทำลายเครื่องมือประจำที่ของชาวประมง เช่น ลอบหมึก อวนปู อวนกุ้ง อวนปลา และหอยกึ่งกึ่ง และเกิดช่องว่างให้มีการดัดแปลงและพัฒนาเครื่องมือประมงให้มีศักยภาพในการจับสัตว์น้ำมากขึ้น และลักลอบใช้เครื่องมือผิดกฎหมาย

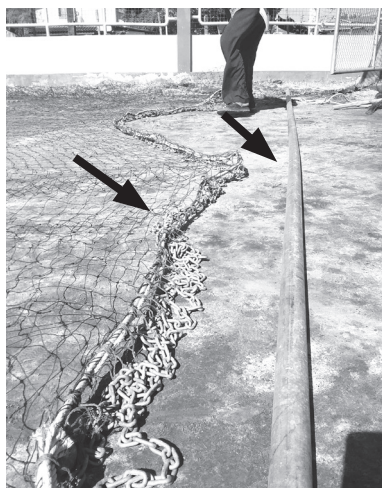
ทำการประมงโดยที่หน่วยงานรัฐอาจจะตรวจสอบได้ยากและไม่ทั่วถึง นอกจากนี้การทำประมงโดยอวนลากแมงกะพรุนจะส่งผลกระทบต่อธุรกิจเพาะเลี้ยง ในกรณีที่สถานรับซื้อแมงกะพรุนได้ปล่อยน้ำเสียลงทะเล ทำให้เป็นพิษกับสัตว์น้ำที่เลี้ยงไว้ในกระชัง เช่น ปลาเก๋า ปลากะพง เป็นต้น

ภาพที่ 2 แสดงให้เห็นว่าทุ่นพยุงบอนอยู่บริเวณปากอวนด้านบนเท่านั้น ปากอวนด้านล่างไม่มีทุ่นพยุงบอนเมื่อทำการประมงประกอบเรือกล จะเกิดแรงลากและทำให้อวนด้านล่างลากติดกับพื้นท้องทะเล

ภาพที่ 3 แสดงลักษณะเดียวกัน
กับภาพที่ 2 แต่เป็นภาพด้านข้าง
ของอวนที่ใช้จับแมงกะพรุน

ภาพที่ 4 แสดงให้เห็นว่าบริเวณ
ปากอวนด้านล่างมีอุปกรณ์ใช้เหล็ก
และคานถ่างที่มีน้ำหนักกว่าอวน
เมื่อทำการประมงจะทำให้อุปกรณ์
ติดกับพื้นท้องทะเล

3.2 ขบวนการเคลื่อนไหวกเพื่อแก้ไขปัญหา

กรณีที่ชาวประมงในชุมชนชายฝั่งแหลมสิงห์ได้รับผลกระทบจากเครื่องมือประมง 2 ชนิดที่กล่าวมาก่อนหน้านี้ สมาคมประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์และสมาคมประมงพื้นบ้านเกาะแก้วได้ประชุมหารือเพื่อรวบรวมประเด็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทะเลชายฝั่งรวมถึงคุณภาพชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านพร้อมทั้งหาแนวทางแก้ไขปัญหาในการเข้าถึงสิทธิบริหารจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนและสะท้อนปัญหาออกไปยังสังคมให้กว้างมากขึ้น แกนนําทั้ง 2 สมาคมร่วมกับเจ้าหน้าที่สมาคมรักษ์ทะเลไทย

ลงพื้นที่สร้างการมีส่วนร่วมนำเสนอปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชาวประมงในพื้นที่ทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิก พร้อมรวบรวมรายชื่อของชาวประมงพื้นบ้านทั้งหมดที่ได้รับผลกระทบจำนวนทั้งหมด 415 คน และรวบรวมเนื้อหาจากการลงพื้นที่รับฟังความคิดเห็นจนกลายมาเป็น “ข้อเสนอแนวทางการจัดการประมงอย่างยั่งยืนของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดจันทบุรี” โดยมีเนื้อหาข้อเสนอให้คณะกรรมการประมงประจำจังหวัดจันทบุรีออกประกาศห้ามชาวประมงทำการประมงโดยใช้วนติดตาขนาดต่ำกว่า 2.5 เซนติเมตร และห้ามทำการประมงโดยวนลากแมงกะพรุนในบางพื้นที่ของเขตทะเลชายฝั่งจังหวัดจันทบุรี ซึ่งได้ยื่นผ่านประมงจังหวัดที่มีบทบาทเป็นเลขานุการในคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดจันทบุรี ในปี พ.ศ.2562 แต่ในช่วงเวลานั้นกลับได้รับความเพิกเฉยจากเจ้าหน้าที่รัฐและปัญหายังไม่ถูกแก้ไข

ต่อมาในปี พ.ศ.2563 มีการจัดประชุมสมัชชาชาวประมงพื้นบ้านประเทศไทย โดยสมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย ซึ่งสมาคมประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์และสมาคมประมงพื้นบ้านบ้านเกาะแมวเป็นสมาชิกของสมาคมสมาพันธ์ฯ ได้ส่งตัวแทนเข้าร่วมการประชุมสมัชชาฯ จึงมีโอกาสดำเนินข้อเสนอข้างต้นให้กับอธิบดีกรมประมง ในวันที่ 30 มกราคม พ.ศ.2563

หลังจากนั้นวันที่ 13 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2563 คณะสำนักนายกรัฐมนตรีพร้อมผู้ติดตามไม่ว่าจะเป็นคณะผู้ตรวจการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ คณะผู้ตรวจการกรมประมง คณะผู้ตรวจการกรมเจ้าท่า ประมงจังหวัดจันทบุรี ประมงอำเภอแหลมสิงห์ เจ้าท่าจังหวัดจันทบุรี ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงทะเลชายฝั่งตะวันออก

ระยอง เกษตรจังหวัดจันทบุรี เกษตรอำเภอสหัสขันธ์ กองอำนวยการ
รักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร (กอ.รมน.) ศูนย์อำนวยการ
รักษาผลประโยชน์ของชาติทางทะเลจังหวัดชลบุรี (ศรชล.) และ
ผู้ว่าราชการจังหวัดจันทบุรี ได้ลงพื้นที่ดูงานที่สมาคมประมงพื้นบ้าน
ปากน้ำแหลมสิงห์และสมาคมประมงพื้นบ้านบ้านเกาะแมว ทั้ง 2
สมาคมจึงยื่นข้อเสนอให้ประมงจังหวัดแก้ไขปัญหาเครื่องมือประมง
ที่มีศักยภาพสูงทั้ง 2 ชนิด และยังมีเรื่องอื่นๆ เช่น ยื่นข้อเสนอต่อ
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ให้สนับสนุนงบประมาณสำหรับทำ
กิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟู ยกกระดับคุณภาพชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน
เป็นต้น (ข้อเสนอแนวทางการจัดการประมงอย่างยั่งยืนของเครือข่าย
ประมงพื้นบ้านจันทบุรี, 2563)

การยื่นข้อเสนอครั้งนี้ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างมาก
เพราะเจ้าหน้าที่รัฐเริ่มให้ความสำคัญต่อปัญหาของชาวประมง
โดยเฉพาะปัญหาเรื่องเครื่องมือทำการประมง 2 ชนิด คือ อวนติดตา
ที่มีขนาดตาอวนเล็กกว่า 2.5 เซนติเมตร และอวนลากแมงกะพรุน

ต่อมาประมงจังหวัดจันทบุรีได้ลงพื้นที่ประชุมหาแนวทางการ
แก้ไขปัญหาเครื่องมือทำการประมงทั้ง 2 ชนิดที่สมาคมประมงพื้นบ้าน
ปากน้ำแหลมสิงห์และสมาคมประมงพื้นบ้านบ้านเกาะแมว ทั้งสอง
สมาคมมีข้อเสนอให้คณะกรรมการประมงประจำจังหวัดจันทบุรี
ประกาศกำหนดพื้นที่ หลักเกณฑ์ และรูปแบบการทำประมงของ
เครื่องมือประมงทั้ง 2 ชนิด โดยห้ามไม่ให้ชาวประมงใช้อวนติดตา
ขนาดต่ำกว่า 2.5 เซนติเมตร และเล็กเกินกว่า 50 ตา ทำการประมง
ในบางพื้นที่ของเขตทะเลชายฝั่ง ในส่วนของอวนลากแมงกะพรุน
คณะกรรมการประมงประจำจังหวัดจันทบุรีต้องประกาศห้าม

เครื่องมือชนิดนี้ทำการประมงในบางพื้นที่ของเขตทะเลชายฝั่ง หลังจากนั้นคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดจันทบุรีได้จัดประชุม รับฟังความคิดเห็นชาวประมงทุกอำเภอที่ติดชายฝั่งทะเลในจังหวัด จันทบุรี ได้แก่ อำเภอนายายอาม อำเภอท่าใหม่ อำเภอแหลมสิงห์ และอำเภอขลุง

ผลของการรับฟังความคิดเห็นและการพิจารณาในการประชุม คณะกรรมการประมงประจำจังหวัดจันทบุรี ซึ่งมีตัวแทนชาวประมง จากสมาคมประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 1 คน สรุปว่าคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดจันทบุรีมีมติโดย ไม่มีเสียงคัดค้านให้ออกประกาศภายใต้มาตรา 28 วรรคหนึ่ง (3) และมาตรา 71 วรรคหนึ่ง (1) ของพระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 โดยห้ามไม่ให้ชาวประมงใช้อวนติดตาขนาดต่ำกว่า 2.5 เซนติเมตร และลึก 100 ตา ทำการประมงบริเวณทะเลชายฝั่ง ที่ติดกับอำเภอแหลมสิงห์บริเวณเกาะนมสาวไปถึงเกาะนางรำ (ราชกิจจานุเบกษา, 2564) ในส่วนของอวนลากแมงกะพรุน คณะกรรมการฯ มีมติให้ออกประกาศกำหนดพื้นที่ทำการประมงและ เงื่อนไขอื่นที่ห้ามใช้ทำการประมงแมงกะพรุนในที่จับสัตว์น้ำเขตทะเล ชายฝั่งของจังหวัดจันทบุรี โดยมีเนื้อหาสำคัญ คือ ห้ามทำการประมง ด้วยอวนจับกะพรุนหน้าอ่าวแหลมสิงห์เพื่อการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ตั้งแต่บริเวณเกาะนมสาวไปจนถึงเกาะนางรำ (ราชกิจจานุเบกษา, 2563)

เห็นได้ว่าข้อเสนอของสมาคมประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลม สิงห์และสมาคมประมงพื้นบ้านเกาะแมวที่ให้คณะกรรมการ ประมงประจำจังหวัดจันทบุรีออกประกาศห้ามใช้อวนติดตาขนาดเล็ก

กว่า 2.5 เซนติเมตรและอวนลากแมงกะพรุนในบางพื้นที่ของเขต ทะเลชายฝั่งนั้น ประสบความสำเร็จและสร้างความพอใจให้กับ สมาคมประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์และสมาคมประมงพื้นบ้าน บ้านเกาะแมวในระดับหนึ่ง

4. ผลจากการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรชาวประมง และสมาคมรักษ์ทะเลไทย

หลังจากเจ้าหน้าที่สมาคมรักษ์ทะเลไทยได้เข้าไปทำงานใน ชุมชนแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี และได้พยายามสร้างกระบวนการ การมีส่วนร่วมระหว่าง ชาวประมงในชุมชน องค์กรภาครัฐ และภาค เอกชนตามแผนการสนับสนุนของสมาคมรักษ์ทะเลไทย ผลการ ดำเนินงานที่ผ่านมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2561-2563 ได้สร้างการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาศักยภาพขององค์กรชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่จังหวัด จันทบุรีได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยชุมชนสามารถขับเคลื่อนข้อเสนอ เิงนโยบายเข้าสู่กระบวนการได้อย่างมีแบบแผน สามารถเรียกร้อง ข้อเสนอของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดได้จากการสร้างการมี ส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งสามารถสรุปออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

4.1 ด้านสังคม

(1) ชุมชนมีฐานข้อมูลชุมชนสำหรับการนำไปใช้วางแผน ทำงานในอนาคต เช่น ข้อมูลการทำประมง แหล่งที่ทำการประมง ข้อมูลชนิดเครื่องมือประมง ข้อมูลชนิดสัตว์น้ำ สภาพปัญหาการทำ ประมง การขึ้นทะเบียนชาวประมง การจดทะเบียนเรือ เป็นต้น

(2) เกิดการรวมกลุ่มชาวประมง จัดตั้งองค์กรเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรประมงโดยชุมชน 5 องค์กร ในอำเภอแหลมสิงห์ ได้แก่ ตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ 2 สมาคม คือ 1.สมาคมประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ 2.สมาคมประมงพื้นบ้านบ้านเกาะแมว และขยายเครือข่ายเพิ่มในตำบลเกาะเปร็ด ของอำเภอแหลมสิงห์ 3 องค์กรในรูปแบบองค์กรชุมชนประมงท้องถิ่นภายใต้พระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 คือ กลุ่มประมงพื้นบ้านคลองหก กลุ่มประมงพื้นบ้านปากคลองใหญ่ และกลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำปากคลองใหญ่นอกจากนี้ยังมีอีก 1 ชุมชนที่เข้าไปร่วมทำงานแต่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนองค์กรชุมชนประมงท้องถิ่น คือ ชุมชนประมงพื้นบ้านคลองกลาง

(3) เกิดการสร้างกติกาศุขุมชนเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรประมงด้วยการทำกิจกรรมอนุรักษ์ พื้นฟูทรัพยากรประมง เช่น ชาวประมงที่ทำประมงบริเวณพื้นที่ที่มีการวางซั้งกอหรือบ้านปลาจะไม่ทำการประมงด้วยวิธีล้อมซั้งกอหรือล้อมบ้านปลา ทั้งนี้บ้านปลาแต่ละจุดจะวางบริเวณจุดเดียวกันกับปะการังเทียมของกรมประมงทำให้ไม่มีปัญหาเรื่องการกีดขวางทางเรือ

(4) มีตัวแทนเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านเข้าไปเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดจันทบุรี จำนวน 1 ราย ซึ่งถือเป็นตัวแทนของชาวประมงพื้นบ้านที่ได้เข้าไปเป็นคณะทำงานของรัฐในระดับจังหวัด

(5) เกิดการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างมีแบบแผนแท้จริงโดยชุมชน โดยสมาคมประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์และสมาคมประมงพื้นบ้านบ้านเกาะแมวดำเนินการรวบรวมรายชื่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำหรับยื่นข้อเสนอแนวทางการจัดการประมงอย่าง

ยั่งยืนของเครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดจันทบุรี จำนวน 415 ราย
เสนอต่อหน่วยงานภาครัฐ นำไปสู่การผลักดันข้อเสนอของกลุ่มเข้าสู่
คณะกรรมการประมงประจำจังหวัดจันทบุรี และบรรลุเป้าหมาย คือ
มีการออกประกาศ 2 เรื่อง เรื่องแรก กำหนดห้ามใช้เครื่องมืออวน
ติดตามที่มีขนาดตาอวนต่ำกว่า 2.5 เซนติเมตรและมีความลึกเกิน
100 ตา ทำการประมงในบางพื้นที่ของเขตทะเลชายฝั่ง และเรื่องที่
สองกำหนดเขตพื้นที่และเงื่อนไขสำหรับเครื่องมืออวนจับแมงกะพรุน
ที่ใช้ประกอบเรือประมงที่ทำการประมงในที่จับสัตว์น้ำในบางพื้นที่
ของเขตทะเลชายฝั่งจังหวัดจันทบุรีดังที่กล่าวไปก่อนหน้านี้

(6) มีการช่วยเหลือชาวประมงที่ถูกจำกัดสิทธิการเข้าถึง
แหล่งเงินทุนและสวัสดิการของรัฐเมื่อระบุว่าเป็นอาชีพประมง
ข้อเรียกร้องนี้คณะผู้ตรวจงานราชการสำนักนายกรัฐมนตรีได้ทำ
หนังสือถึงผู้ว่าราชจังหวัดให้ทราบถึงข้อเรียกร้องดังกล่าว ซึ่งเจ้าหน้าที่
จากสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดจันทบุรี
เข้ามาสนับสนุนสงเคราะห์เด็กในครอบครัวยากจนให้กับบุตรหลาน
ชาวประมงซึ่งเป็นสมาชิกของสมาคมประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลม
สิงห์และสมาคมประมงพื้นบ้านบ้านเกาะแมว คนละ 1,000 บาท
โดย 1 ครอบครัวจะได้ไม่เกิน 3,000 บาท เพื่อเป็นทุนการศึกษา
ซึ่งขอรับการสนับสนุนทั้งหมด 15 ครอบครัวและได้รับการอนุมัติเงิน
สงเคราะห์ 13 ครอบครัว

(7) กรมประมงได้จัดสรรงบประมาณให้กับองค์กรชุมชน
ประมงท้องถิ่นที่ขึ้นทะเบียนตามมาตรา 25 ของพระราชกำหนด
การประมง พ.ศ.2558 มาจัดทำโครงการหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับ
ประมงพื้นบ้าน โดยแบ่งกิจกรรมออกเป็น 5 ด้าน คือ เพิ่มผลผลิตสัตว์น้ำ

การพัฒนาปรับปรุงการจับสัตว์น้ำ การเพิ่มมูลค่าสัตว์น้ำ พัฒนาทักษะการจับสัตว์น้ำ หรือด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงแต่ต้องเป็นความต้องการขององค์กรชุมชนประมงท้องถิ่น โดยกลุ่มประมงพื้นบ้านตำบลปากน้ำแหลมสิงห์ (สมาคมประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์) ได้ขอรับการสนับสนุนจากโครงการดังกล่าวจำนวน 100,000 บาท เพื่อนำมาทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประมงพื้นบ้าน

(8) ชุมชนมีแบบแผนการควบคุม ติดตาม เฝ้าระวังการลักลอบ การทำการประมงผิดกฎหมายในพื้นที่เขตทะเลชายฝั่ง ซึ่งทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากร พบกรณีปัญหา 2 เรื่องที่ต้องผลักดันเพื่อให้หน่วยงานรัฐเร่งดำเนินการแก้ไขปัญหา โดยชุมชนรวบรวมรายชื่อผู้พบเห็นและได้รับผลกระทบเพื่อยื่นหนังสือ 2 ฉบับ ได้แก่ (1) ข้อเสนอปัญหาความเดือดร้อนกรณีได้รับผลกระทบจากเครื่องมืออวนรุนที่ใช้ประกอบเรือยนต์ทำการประมงในเขตทะเลชายฝั่งในระยะ 1,000 เมตร (2) ข้อเสนอปัญหาความเดือดร้อนกรณีได้รับผลกระทบจากการทำการประมงด้วยเครื่องมือลอบหมึกสายทำการประมงมากกว่า 2,000 ลูก ต่อเรือ 1 ลำ ในเขตทะเลชายฝั่ง

(9) ชาวประมงเข้าถึงข้อมูลด้านกฎหมายและได้รับสิทธิที่ชาวประมงพื้นบ้านควรได้รับ ผ่านการประชุมระดับชุมชน จังหวัด และร่วมกับสมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย ที่สนับสนุนข้อมูลข่าวสารทางด้านการประมงและสิทธิประโยชน์ เช่น การสนับสนุนข้อมูลเกี่ยวกับกฎหมายประมง การจัดการทรัพยากรประมงเชิงนโยบายในพื้นที่ให้บรรลุผลตามเป้าหมาย การระดมความคิดเห็นผ่านองค์กรชุมชนประมงท้องถิ่นในการกำหนดนโยบาย หรือมีส่วนในการร่างประกาศต่างๆ ของกรมประมง การขึ้นทะเบียน

ชาวประมงเพื่อใช้สิทธิของตนในการขอรับเงินช่วยเหลือกรณีได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคโควิด-19 ในสถานะเกษตรกร การเข้าร่วมโครงการสินเชื่อเพื่อเสริมสภาพคล่องผู้ประกอบการ ประมง การขอรับเงินสนับสนุนโครงการเกี่ยวกับการพัฒนาด้านการประมง เป็นต้น

4.2 ด้านทรัพยากร

(1) เกิดกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรประมง 2 กิจกรรม ใน 3 ชุมชน ซึ่งส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุนจากสมาคมรักษ์ทะเลไทย ได้แก่ กิจกรรมธนาคารปูม้าเพื่อการอนุรักษ์ 1 แห่ง ในชุมชนประมงพื้นบ้านเกาะแมว (ดำเนินการโดยสมาคมประมงพื้นบ้านบ้านเกาะแมว) กิจกรรมสร้างบ้านปลาเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงทะเลชายฝั่ง 6 แห่ง ในชุมชนประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์ (สมาคมประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์) และ 5 แห่ง ในชุมชนประมงพื้นบ้านคลองหก

(2) ชาวประมงทำงานอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรที่สอดคล้องกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยใช้วัสดุที่หาได้ตามท้องถิ่น เช่น ทางมะพร้าว ไม้ไผ่ จันทะพร้าว และวัสดุอื่นๆ เพื่อนำมาสร้างบ้านปลามุงจับสัตว์น้ำตัวโตเต็มวัยและเพิ่มพื้นที่ให้สัตว์น้ำได้ขยายพันธุ์ มาทดแทนการจับ และเกิดห่วงโซ่อาหารตามระบบนิเวศ

(3) ชาวประมงจับสัตว์น้ำตัวใหญ่ได้มากขึ้น มีการปรับเปลี่ยนเครื่องมือเพื่อให้สอดคล้องกับงานอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากร โดยมีการขยายขนาดตาอวนเพื่อจับสัตว์น้ำจาก 2.5 เซนติเมตร เป็น 4.7-5.2 เซนติเมตร มุงจับสัตว์น้ำตัวโตเต็มวัยและปล่อยสัตว์ทะเลวัยอ่อนได้ มีโอกาสเจริญเติบโตและขยายพันธุ์

(4) เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรประมงของชาวประมงพื้นบ้านให้สามารถจับสัตว์น้ำบริเวณใกล้บ้านปลาโดยไม่ต้องออกไปจับสัตว์น้ำในระยะไกลจากชายฝั่ง

(5) ทรัพยากรสัตว์น้ำมีความหลากหลายของชนิดพันธุ์และเพิ่มขึ้นทางกายภาพ ชาวประมงเห็นว่าสัตว์น้ำบางชนิดที่หายไปได้กลับมาอีกครั้ง เช่น ฉลามวาฬ ปลาจะละเม็ดดำ ปลาใบขนุน ปลาดาบเงิน ปลาหมู เป็นต้น

4.3 ด้านเศรษฐกิจ

(1) เกิดการจ้างงานภายในกลุ่มประมงพื้นบ้านหรือบุคคลอื่นในชุมชนในกระบวนการสร้างและประกอบบ้านปลาหรือซั้งกอซึ่งเป็นแนวทางส่งเสริมรายได้ให้กับคนในชุมชนประมงพื้นบ้าน

(2) ชาวประมงมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการนำวัสดุธรรมชาติที่หาได้ตามท้องถิ่นมาจำหน่าย เช่น ทางมะพร้าว จันทมะพร้าว และไม้ไผ่ เป็นต้น

(3) ทรัพยากรสัตว์น้ำมีความหลากหลายของชนิดพันธุ์และชุกชุมมากขึ้น ชาวประมงจึงเข้าถึงทรัพยากรง่ายขึ้น มีสัตว์น้ำตัวใหญ่ให้จับโดยมีราคาขายค่อนข้างสูง ทำให้ชาวประมงมีรายได้เพิ่มขึ้น

(4) อัตราการทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจมีจำนวนลดลง จากการมีส่วนร่วมบริหารจัดการทำประมง ผิดกฎหมายและการทำประมงเกินศักยภาพการผลิตในธรรมชาติ

5. สรุปผลการศึกษา

ก่อนปี พ.ศ.2561 ชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนแหลมสิงห์ขาดการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการกำหนดนโยบายการทำการประมงระดับจังหวัดในการที่จะแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทะเลชายฝั่ง ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงและการเข้าถึงสิทธิประโยชน์ในด้านต่างๆ อีกทั้งยังถูกเพิกเฉยจากภาครัฐ หลังจากการเข้าไปทำงานของสมาคมรักษ์ทะเลไทยจึงทำให้เกิดการรวมกลุ่มของชาวประมงเป็นสมาคมเพื่อเสนอมาตรการและขับเคลื่อนปัญหารวมถึงความต้องการด้านสิทธิชุมชนประมงพื้นบ้าน ที่สำคัญยังได้ส่งชาวประมงให้เข้าไปเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดจันทบุรีเพื่อให้ผลักดันข้อเสนอได้ง่ายขึ้น

ชาวประมงพยายามสร้างการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยเฉพาะกลุ่มชาวประมงที่มีส่วนได้รับผลประโยชน์โดยตรง ใช้วิธีดำเนินการโดยให้ตัวแทนที่เข้าไปเป็นผู้ทรงคุณวุฒิฯ ร่วมกับตัวแทนสมาคมประมงพื้นบ้านปากน้ำแหลมสิงห์และสมาคมประมงพื้นบ้านบ้านเกาะแมว ลงพื้นที่นำเสนอเนื้อหาของข้อเสนอ เพื่อให้ชาวประมงทั่วไปได้รับทราบ รวบรวมรายชื่อจากชาวประมงที่ไม่ใช่เพียงแต่กลุ่มที่เป็นสมาชิกเท่านั้น เพื่อเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาให้กับหน่วยงานภาครัฐและให้รัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนการใช้สิทธิชุมชน ผลความสำเร็จ คือ ชุมชนสามารถสร้างการมีส่วนร่วมและผลักดันให้หน่วยงานรัฐเข้ามารับฟังข้อเสนอของ

ชาวประมงและสนับสนุนให้เกิดเวทีรับฟังความคิดเห็นของชาวประมงในทุกอำเภอที่ติดชายฝั่งทะเล ที่สำคัญสามารถผลักดันข้อเสนอผ่านการพิจารณาในคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดจันทบุรีในเรื่องการห้ามใช้เครื่องมือ 2 ชนิด ทำการประมงในบางพื้นที่ของเขตทะเลชายฝั่ง คือ (1) อวนติดตาที่มีขนาดเล็กกว่า 2.5 เซนติเมตร (2) อวนลากหรืออวนจับแมงกะพรุน นอกจากนี้การที่สมาคมประมงพื้นบ้านทั้ง 2 แห่งได้ทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่สมาคมรักษ์ทะเลไทย ทำให้ชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านสังคม ทรัพยากร และเศรษฐกิจอย่างมีนัยสำคัญ

อย่างไรก็ตามความสำเร็จดังกล่าวเป็นเพียงการแก้ไขปัญหาเพียงบางพื้นที่ในจังหวัดจันทบุรี ยังมีอีกหลายปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข ดังนั้นการเพิ่มพื้นที่ขยายเครือข่ายองค์กรชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดจันทบุรีเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถเพิ่มศักยภาพในการผลักดันข้อเสนอของชาวประมงพื้นบ้านได้หลากหลายมากขึ้น การศึกษาครั้งนี้ได้ให้ความสำคัญในส่วนของผู้ทำการประมงพื้นบ้านเท่านั้น การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประมงพื้นบ้านในด้านอื่นๆ ยังมีอีกหลายด้านที่ควรสนับสนุนให้เกิดความยั่งยืนของทรัพยากรประมง เช่น กิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ กิจกรรมส่งเสริมการแปรรูปสินค้าเพื่อเพิ่มมูลค่า และกิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์ที่มีความสำคัญสำหรับเป็นทางเลือกที่สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองได้ตามระบบเศรษฐกิจที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

บรรณานุกรม

- กรมประมง. 2564. กรมประมง มั่นใจ ! ประมงไทยใส่สะอาดปราศจากการประมง IUU และการค้ามนุษย์ [ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร : กลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ กรมประมง. แหล่งที่มา : https://www4.fisheries.go.th/local/index.php/main/view_activities/1210/105279 [2 มิถุนายน 2564]
- ข้อเสนอแนวทางการจัดการประมงอย่างยั่งยืนของเครือข่ายประมงพื้นบ้าน จันทบุรี. 2563. ข้อเสนอแนวทางการจัดการประมงอย่างยั่งยืนของเครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดจันทบุรี วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2563. จันทบุรี : เครือข่ายประมงพื้นบ้านจันทบุรี. [อัดสำเนา]
- ราชกิจจานุเบกษา. 2562. ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดเครื่องมือทำการประมง วิธีการทำการประมง และพื้นที่ทำการประมงที่ห้ามใช้ทำการประมงในที่จับสัตว์น้ำเขตทะเลชายฝั่ง (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2562. เล่ม 136 ตอนพิเศษ 285 ง หน้า 1, 20 พฤศจิกายน 2562.
- ราชกิจจานุเบกษา. 2563. ประกาศคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดจันทบุรี เรื่อง กำหนดพื้นที่ทำการประมงและเงื่อนไขอื่นที่ห้ามใช้ทำการประมงแมงกะพรุนในที่จับสัตว์น้ำเขตทะเลชายฝั่งของจังหวัดจันทบุรี พุทธศักราช 2563. เล่ม 137 ตอนพิเศษ 166 ง หน้า 49, 21 กรกฎาคม 2563.
- ราชกิจจานุเบกษา. 2564. ประกาศคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดจันทบุรี เรื่อง กำหนดรูปแบบของเครื่องมืออวนติดตาที่ห้ามใช้ทำการประมงในที่จับสัตว์น้ำเขตทะเลชายฝั่งบริเวณพื้นที่บางส่วนของอำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี พุทธศักราช 2563. เล่ม 138 ตอนพิเศษ 24 ง หน้า 45, 2 กุมภาพันธ์ 2564.

“เขตอนุรักษ์ชายฝั่ง
ทางเลือกสู่การบริหารจัดการ
ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน”
การรื้อคืบเพื่อจัดทำข้อเสนอ
ให้เกิดพื้นที่ต้นแบบในการ
บริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่ง
ของเครือข่ายสมาคมประมง
พื้นบ้านชายฝั่งอ่าวไทย
อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา

• เบญจวรรณ เฟิงหนู •

1. บทนำ

ปัจจุบันทั่วโลกต่างให้ความสำคัญและสนใจเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนตามนโยบายของคณะกรรมการด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNCED) ที่ได้ประกาศเมื่อปี พ.ศ.2530 เพื่อให้ประชากร โลกได้ตระหนักถึงมหันตภัยทางสิ่งแวดล้อม สำหรับประเทศไทยได้กำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ระหว่างปี พ.ศ.2540–2544 โดยให้ความสำคัญกับทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นหลักในการพัฒนา เพื่อให้มีศักยภาพและความสามารถในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะประชากรกับสิ่งแวดล้อมมีความเชื่อมโยงพึ่งพากันมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) พ.ศ.2558–2573 ของสหประชาชาติว่าด้วยประเด็นที่ 14 การอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันยังมีความสอดคล้องตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ.2560–2564 และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เพื่อให้ประเทศเข้าสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนในอนาคต โดยให้ความสำคัญต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะเป็นปัจจัยสำคัญของการดำรงชีวิตที่มนุษย์ต้องพึ่งพิงและอาศัยการใช้ประโยชน์มาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ ที่ดิน น้ำ ตลอดจนทรัพยากรชายฝั่ง ฯลฯ ล้วนมีความสำคัญที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของคนในชุมชนที่มีความสอดคล้องบนวิถีนั้น ซึ่งเป็นตัวบ่งบอกถึงวิถีความเป็นอยู่ และอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของผู้คนที่อยู่อาศัยร่วมกับแหล่งทรัพยากรเหล่านั้นได้อย่างชัดเจน

ทั้งนี้ในการจัดการทรัพยากรต้องคำนึงถึงประเพณีท้องถิ่น โครงสร้างทางสังคม และความมั่นคงด้านอาหาร ฯลฯ บางเงื่อนไขสามารถเป็นเครื่องมือจากภายนอกชุมชนได้ แต่บางเงื่อนไขต้องใช้เครื่องมือภายในชุมชน ดังนั้นในการจัดการทรัพยากรร่วมให้ประสบความสำเร็จนั้น จำเป็นต้องค้นหาและเชื่อมโยงประเด็น ข้อมูล และความรู้ทางวิชาการ ซึ่งยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับลักษณะ ขนาด เงื่อนไข ปัจจัย เครื่องมือ รูปแบบที่เหมาะสมของการจัดการ และความสัมพันธ์กับประเพณีท้องถิ่น โครงสร้างทางสังคม และนโยบายเศรษฐกิจสังคมของแต่ละพื้นที่และสถานการณ์ รวมถึงยุทธศาสตร์ของจังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมียุทธศาสตร์และแผนงานที่มีความเชื่อมโยงหนุนเสริมไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อที่จะนำไปสู่การสร้างความร่วมมือให้เกิดเป็นยุทธศาสตร์ร่วมนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมจริง ภายใต้การทำงานโดยใช้หลักการมาภิบาลที่ให้ความสำคัญถึงกระบวนการมีส่วนร่วม โปร่งใส และการเข้าถึงการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่าตลอดถึงการติดตามทบทวนประเมินผลอย่างต่อเนื่องเพื่อประโยชน์สูงสุดของการใช้ประโยชน์ร่วมกัน

จังหวัดสงขลา เป็นจังหวัดที่อยู่ติดกับชายฝั่งทะเลซึ่งมียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนในด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเพื่อเป็นฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมถึงมีชุมชนประมงชายฝั่งที่ทำการประมงในพื้นที่ทะเลสาบและอ่าวไทยซึ่งใช้ทรัพยากรสัตว์น้ำเป็นแหล่งอาชีพ รายได้สำคัญในการดำรงชีวิตด้วยกันถึง 9 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอระโนด กระแสสินธุ์ สทิงพระ สิงหนคร จะนะ ควนเนียง เทพา บางกล่ำ และอำเภอเมือง ซึ่งพบว่าชาวประมงส่วนใหญ่ยังประสบกับปัญหาการลดลงของสัตว์น้ำส่งผล

ให้มีรายได้ลดลงไม่พอค่าใช้จ่าย และยังพบปัญหาการใช้เครื่องมือประมงทำลายล้างในการทำประมง ตลอดจนการเกิดมลพิษจากการปล่อยน้ำเสียจากครัวเรือนและภัยพิบัติธรรมชาติ

อย่างไรก็ตาม ยังมีอีกหลายชุมชนที่มีความตระหนักและต้องการให้ทรัพยากรคงอยู่ไปถึงลูกหลานในอนาคต โดยมีการทดลองคิดค้นรูปแบบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ต่าง ๆ ดังนี้

(1) มีการรวมกลุ่มร่วมกันออกแบบหาแนวทางในการดูแลรักษาทรัพยากรให้มีการใช้ประโยชน์ร่วมกันที่สอดคล้องกับฐานระบบนิเวศทั้งในพื้นที่ทะเลสาบสงขลาและทะเลอ่าวไทย

(2) มีกิตติกาชุมชนข้อตกลงร่วมกันกำหนดและยอมรับที่จะปฏิบัติตามกัน

(3) มีตัวแทนที่มีจิตอาสาเข้าร่วมในการปกป้องดูแลทรัพยากร

(4) มีการระดมทุนจากคนในชุมชนเพื่อนำไปใช้ในการดูแลฟื้นฟูทรัพยากร

(5) มีการจัดทำข้อมูลพื้นฐานการใช้ทรัพยากรและชนิดพันธุ์สัตว์น้ำ

(6) มีการบูรณาการประสานความร่วมมือกับภาคีความร่วมมือต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับพื้นที่และระดับนโยบายตลอดถึงการเชื่อมร้อยเครือข่ายการทำงานของประมงพื้นบ้านทั้งในและนอกพื้นที่เพื่อสร้างพลังการขับเคลื่อนในการทำงานที่เป็นระบบตลอดถึงการประสานเชื่อมโยงการขับเคลื่อนเชิงนโยบายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการปรับเปลี่ยนข้อกฎหมายเพื่อให้ตอบโจทย์แก้ปัญหาและสอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่

2. องค์การประมงพื้นบ้านและบทบาท ของสมาคมรักษ์ทะเลไทย

สมาคมรักษ์ทะเลไทย เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีเป้าหมายในการสนับสนุนเสริมสร้างความเข้มแข็งของชาวประมงพื้นบ้านให้เข้าไปมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน โดยมียุทธศาสตร์ที่สำคัญในการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกับเครือข่ายสมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย รวมถึงภาคีความร่วมมือทุกภาคส่วนทั้งท้องถิ่น ท้องที่ สถาบันการศึกษาและภาคธุรกิจ และยังมียุทธศาสตร์ว่าด้วยการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง ซึ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนประมงพื้นบ้านในการออกแบบกำหนดแนวทางที่สอดคล้องอันจะนำไปสู่การสร้างควมอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำสู่การสร้างหลักประกันความมั่นคงทางอาหารทะเลและการประกอบอาชีพประมงที่ยั่งยืนภายใต้การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ

จังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดหนึ่งที่สมาคมรักษ์ทะเลไทยเข้าไปร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมกับพี่น้องประมงพื้นบ้านตั้งแต่ปี พ.ศ.2548 จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2564) ในเขตพื้นที่ชายฝั่งของทะเลสาบและอ่าวไทย ในอำเภอสติงพระ สิงหนคร ระโนด กระแสสินธุ์ จะนะ หาดใหญ่ และอำเภอเมืองโดยมีเจ้าหน้าที่ภาคสนามเข้าไปทำงานกับชุมชนร่วมกันออกแบบหาแนวทางในการฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ภายใต้กิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การจัดตั้งกลุ่มองค์กรชาวประมงที่สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ทั้งในรูปแบบกลุ่มกองทุน กลุ่มอนุรักษ์ฟื้นฟู กลุ่มพัฒนาอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชนและมีการยกระดับต่อยอดเป็นกลุ่ม

วิสาหกิจชุมชน ตลอดจนการจดทะเบียนเป็นนิติบุคคลในนามสมาคม หรือกลุ่มองค์กรชุมชนประมงท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับพระราชกำหนด การประมง พ.ศ.2558 ว่าด้วยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและ สนับสนุนองค์กรชุมชนประมงท้องถิ่นในการจัดการ การบำรุงรักษา การอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนจาก ทรัพยากรสัตว์น้ำในเขตประมงน้ำจืดหรือเขตประมงทะเลชายฝั่ง (ราชกิจจานุเบกษา, 2558)

ปัจจุบันการทำงานของสมาคมรักษ์ทะเลไทยมีจุดเน้นเพื่อ สร้างพื้นที่รูปธรรมที่จะพัฒนาต่อยอดการทำงานโดยนำประสบการณ์ จากการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรสู่การจัดทำ ข้อเสนอรูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชนผ่าน กลไกคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสงขลาในรูปแบบการฟื้นฟู ทรัพยากรชายฝั่งด้วยการทำเขตอนุรักษ์ชุมชนตลอดถึงการรวมกลุ่ม ของชาวประมงในการจัดการผลผลิตสัตว์น้ำในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน ที่เน้นสินค้าสัตว์น้ำของชาวประมงพื้นบ้านที่ทำการประมงอย่าง รับผิดชอบและสัตว์น้ำที่ได้ขนาด มีคุณภาพ ภายใต้มাত্রฐานอาหาร ปลอดภัยหรือ Blue Brand ที่เชื่อมโยงกับการดูแลสิ่งแวดล้อมและ ความรับผิดชอบต่อสังคม

3. สภาพปัญหาการประมงที่เกิดขึ้น

ถึงแม้ว่าในพื้นที่จังหวัดสงขลาจะมีการขับเคลื่อนกิจกรรม การทำงานร่วมกับชาวประมงอย่างต่อเนื่องแต่พบว่าชุมชนยังคง ประสบกับปัญหาของความเสื่อมโทรมและการลดลงของทรัพยากร ชายฝั่งเนื่องจากขาดความตระหนักหรือจิตสำนึกของการทำประมง

อย่างรับผิดชอบ ด้วยการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายและทำลายล้าง เช่น อวนรุน อวนลาก อวนล้อม เรือปั่นไฟ โพงพาง ไชหนอน รวมถึงการใช้อวนตาถี่ในการจับสัตว์น้ำขนาดเล็กและขาดการบูรณาการแผนและการกำหนดเป้าหมาย ทิศทางการฟื้นฟูระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่ง เพราะที่ผ่านมายังคงทำงานในลักษณะต่างคนต่างทำภายใต้แผนงานองค์กรของตัวเอง จึงไม่สามารถนำไปสู่การกำหนดเป้าหมายร่วมและการวางแผนปฏิบัติการอย่างเป็นรูปธรรมได้ ส่งผลให้ทะเลเสื่อมโทรมชาวประมงจับสัตว์น้ำได้น้อยลง และต้องออกไปจับสัตว์น้ำข้ามจังหวัด มีรายได้เฉลี่ยครั้งละ 500-2,000 บาท ซึ่งไม่คุ้มค่าน้ำมันและค่าจ้างลูกเรือซึ่งเป็นต้นทุนทำการประมงที่สำคัญ ทำให้ชาวประมงหลายคนต้องเป็นแรงงานในเรือของประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย หรือบางคนขายเรือและเปลี่ยนอาชีพไปทำงานรับจ้างในโรงงานแปรรูปอาหารทะเลหรือโรงงานแปรรูปยางพาราในจังหวัดสงขลา

ดังนั้นเพื่อให้เกิดจุดเน้นการทำงานที่มุ่งเป้าชัดเจนอย่างมีนัยสำคัญของการสร้างกระบวนการขับเคลื่อนของชุมชนประมงชายฝั่งที่เป็นรูปธรรมในการจัดการทรัพยากรภายใต้การใช้กลไกของพระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 เป็นเครื่องมือในการทำงาน จึงได้มีการคิดร่วมกันในการกำหนดเป้าหมายการทำงานที่จะต้องเกิดรูปธรรมการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งในพื้นที่เครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดสงขลาด้วยการ **“สร้างพื้นที่ต้นแบบการกำหนดแนวเขตอนุรักษ์ชายฝั่งที่มีการร่วมกำหนดกติกาข้อตกลงของชุมชนเพื่อให้เป็นพื้นที่นาร่องในพื้นที่จังหวัดสงขลา”** ซึ่งจะกล่าวต่อไป

4. พัฒนาการกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูจากซังกอ ปล่อยสัตว์น้ำสู่เขตอนุรักษ์ถาวร

4.1 รวมกลุ่มชาวประมงเพื่อเริ่มกิจกรรมอนุรักษ์ ฟื้นฟู ทำซังกอและบ้านปลา

ชาวประมงบางส่วนที่ยังยึดการทำประมงเป็นอาชีพหลักในการทำมาหากินควบคู่กับทำสวนเป็นอาชีพเสริมได้มีการรวมตัวสร้างเครือข่ายพูดคุยเพื่อหาทางออกในการฟื้นฟูทะเลมาอย่างต่อเนื่องและเกิดเครือข่ายทำงานร่วมกันในพื้นที่ชายฝั่งอำเภอระโนด สทิงพระ และสิงหนคร ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ตลอดแนวชายฝั่งจำนวน 35 กิโลเมตร และได้รวมตัวจดทะเบียนเป็นองค์กรนิติบุคคล เมื่อปี พ.ศ. 2558 ภายใต้ชื่อว่า **“สมาคมประมงพื้นบ้านชายฝั่งอ่าวไทยอำเภอ สทิงพระ”** มีกรรมการบริหารองค์กรจำนวน 15 คน ซึ่งมาจาก 3 อำเภอข้างต้น โดยแต่ละอำเภอส่งตัวแทนอำเภอละ 5 คน เป็นคณะกรรมการ

คณะกรรมการของสมาคมฯ ทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนการทำงาน โดยมีการประชุม ณ ที่ทำการสมาคมประมงพื้นบ้านชายฝั่งอ่าวไทยอำเภอ สทิงพระ ทุกวันที่ 14 ของทุกเดือน และมีเจ้าหน้าที่สมาคมรักษ์ทะเลไทยเป็นพี่เลี้ยงร่วมขับเคลื่อนการทำงานของสมาคมฯ ปัจจุบันสมาคมประมงพื้นบ้านชายฝั่งอ่าวไทยอำเภอ สทิงพระมีสมาชิกที่อยู่ในเครือข่ายครอบคลุมในพื้นที่ 3 อำเภอจำนวน 434 คน มีเรือประมงพื้นบ้านที่ใช้ในการทำมาหากินจำนวน 434 ลำ

ภายใต้สถานการณ์การทำประมงที่ขาดความรับผิดชอบและขาดมาตรการควบคุมและการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มข้นและจริงจัง ส่งผลให้ทรัพยากรสัตว์น้ำในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยในพื้นที่เครือข่ายได้รับผลกระทบเช่นเดียวกันอย่างเห็นได้ชัด ชาวประมงได้มีการร่วมหาทางออกในการฟื้นฟูทะเลด้วยการรวมกลุ่มทำซั้งกอ กำหนดแนวเขตอนุรักษ์ในพื้นที่ชายฝั่งหน้าบ้านของตนเอง ตลอดแนวชายฝั่ง 35 กิโลเมตร โดยรวมกำหนดกติกาข้อตกลงร่วมกันกับองค์กรท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ ขนาดพื้นที่แนวเขตอนุรักษ์ขึ้นอยู่กับข้อตกลงจากมติของชาวประมงซึ่งแต่ละพื้นที่มีขนาดพื้นที่แนวเขตอนุรักษ์ที่แตกต่างกัน และได้มีการเลือกกรรมการซึ่งเป็นตัวแทนของชุมชนทำหน้าที่ในการดูแลเขตอนุรักษ์และปล่อยสัตว์น้ำ เช่น ปูม้า กุ้งกุลาดำ เขตละ 2,000,000 ตัว เขตอนุรักษ์ดังกล่าว เริ่มดำเนินการตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-30 กันยายนของทุกปี เมื่อครบ 5 เดือนจะหยุดดำเนินการเนื่องจากเข้าสู่ช่วงมรสุม

รูปแบบการทดลองการทำกิจกรรมดังกล่าวได้มีการทำต่อเนื่องมาเป็นเวลา 3 ปี เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.2560-2563 ในขณะที่ดำเนินกิจกรรมได้มีการจัดเก็บข้อมูลการเปลี่ยนแปลงสัตว์น้ำก่อนและหลังการทำกิจกรรมในรูปแบบเขตอนุรักษ์หน้าบ้าน พบว่าสัตว์น้ำเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดทั้งชนิดและปริมาณ เช่น ปลาหลังเขียว ปลากระบอก กุ้งแชบ๊วย ปลาเก๋า ปลาอินทรีที่มีให้จับได้ส่งผลกระทบต่อชาวประมงและสมาชิกในชุมชนจับปลาได้มากขึ้นและมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการทำประมงเฉลี่ยครั้งละ 2,500-3,500 บาท โดยไม่ต้องเดินทางออกไปจับปลาข้ามจังหวัด และในขณะเดียวกัน

ชาวประมงที่ไม่มีเรือก็สามารถทำประมงชายฝั่งได้ด้วยการทอดแห และตกเบ็ด ส่งผลให้รูปแบบการอนุรักษ์พื้นปูทะเลด้วยวิธีการจัดทำ เขตอนุรักษ์หน้าบ้านได้รับการยอมรับจากสมาชิกชาวประมงและ ภาควิชาความร่วมมือที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นต้นแบบที่มีรูปธรรมชัดเจน ในการฟื้นฟูทะเลชายฝั่งและการบริหารจัดการทรัพยากรที่เป็นระบบ สามารถสร้างแหล่งอาหารโปรตีนจากทะเลจนเกิดความมั่นคงทาง ด้านอาหารและรายได้ ชุมชนมีความเข้มแข็ง ที่สำคัญสมาคมประมง พื้นบ้านชายฝั่งอ่าวไทยอ่าวสงขลาถึงพระมีเป้าหมายในการขยายผล การทำกิจกรรมฟื้นฟูทะเลอย่างมีส่วนร่วมไปในพื้นที่ใกล้เคียง จนนำ มาสู่การพยายามผลักดัน “พื้นที่ต้นแบบในการกำหนดเป็นเขต อนุรักษ์ถาวรที่ออกประกาศโดยคณะกรรมการประมงประจำจังหวัด สงขลา”

4.2 กระบวนการและลำดับเหตุการณ์ในการ ผลักดันเขตทดลองสู่การจัดทำข้อเสนอในการบริหารจัดการ ทรัพยากรชายฝั่งในรูปแบบเขตอนุรักษ์ถาวรที่ออก ประกาศโดยจังหวัดสงขลา

จากการทดลองแก้ปัญหาและหารูปแบบแนวทางในการฟื้นฟู ทะเลสร้างความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำในพื้นที่เครือข่าย สมาคมชาวประมงพื้นบ้านชายฝั่งอ่าวไทย อ่าวสงขลาถึงพระ จังหวัด สงขลา ในรูปแบบเขตอนุรักษ์หน้าบ้านตลอดแนวชายฝั่ง 35 กิโลเมตร ดังที่กล่าวไปข้างต้นส่งผลให้ชุมชนชาวประมงและหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องเกิดการยอมรับถึงความเปลี่ยนแปลงที่มีทรัพยากรสัตว์น้ำ เพิ่มขึ้นและทางสมาคมประมงพื้นบ้านชายฝั่งอ่าวไทยอ่าวสงขลาถึงพระ

ได้มีการประชุมสมาชิกเครือข่ายและภาคีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสรุปเป็นมติที่ประชุม คือ **“ให้มีการจัดทำเขตอนุรักษ์ถาวรที่ออกประกาศโดยคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสงขลา”** ทั้งนี้ จำนวนพื้นที่แนวเขตพร้อมกติกาข้อตกลงการใช้ทรัพยากรให้ขึ้นอยู่กับความต้องการของพื้นที่ โดยต้องจัดเวทีประชาคมในแต่ละพื้นที่เพื่อหาข้อสรุปโดยการเชิญชาวประมงทั้งหญิงและชาย รวมถึงตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมกระบวนการ โดยให้กรรมการเครือข่ายสมาคมฯ ในแต่ละพื้นที่ ประสานผู้เข้าร่วมและมีนายกสมาคมฯ เข้าร่วมเวทีทุกครั้ง ซึ่งพอสรุปเหตุการณ์ในการจัดทำข้อเสนอดังนี้

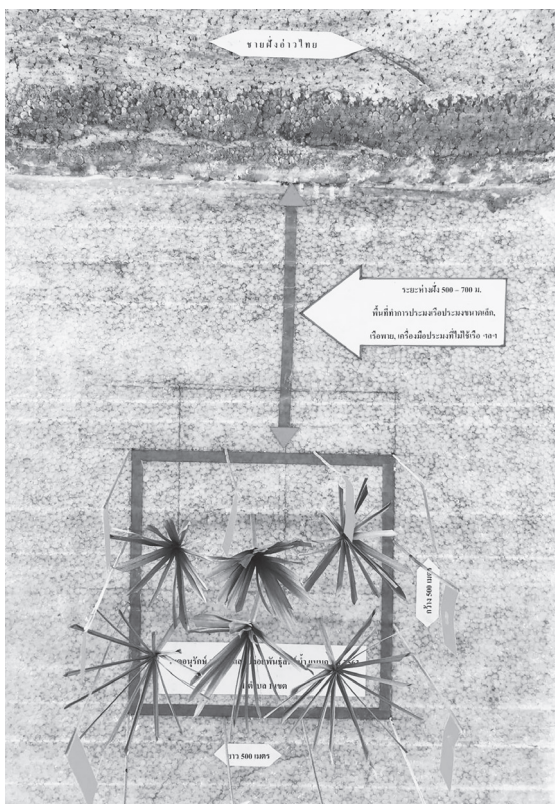
- 14 ตุลาคม พ.ศ.2562 ประชุมกรรมการและเครือข่ายสมาชิกสมาคมฯ ใน 3 อำเภอและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสรุปผลจากการทดลองการจัดทำแนวเขตอนุรักษ์หน้าบ้าน และมีมติที่ประชุมให้จัดทำเป็นแนวเขตอนุรักษ์ถาวร ให้คณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสงขลาออกประกาศควบคุม แนวเขตอนุรักษ์ดังกล่าวห่างจากฝั่งประมาณ 500-700 เมตร และมีความยาว 500 เมตร กว้าง 500 เมตร โดยห้ามทำประมงทุกชนิดในเขตอนุรักษ์ และให้มีทุกพื้นที่โดยการให้แต่ละตำบลที่เป็นสมาชิกของสมาคมฯ จัดทำเขตอนุรักษ์

¹ ในพระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 ได้ให้อำนาจคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดในการพิจารณาประกาศเขตอนุรักษ์หรือเขตควบคุมการทำประมงของแต่ละจังหวัด ซึ่งอยู่ในมาตรา 56, 71

ตำบลละ 1 จุด ทั้งนี้ให้กรรมการสมาคมฯ ที่เป็นตัวแทนแต่ละพื้นที่ จัดเวทีประชุมทำความเข้าใจหามติข้อตกลงจากสมาชิกให้แล้วเสร็จ ในเดือนมกราคม พ.ศ.2563

- วันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ.2562 ถึง 25 มกราคม พ.ศ.2563 จัดเวทีทำความเข้าใจและรับฟังความคิดเห็นจากชาวประมงในพื้นที่ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อพิจารณารูปแบบในการกำหนดแนวเขตอนุรักษ์ที่จะเสนอให้เป็นเขตถาวรของแต่ละพื้นที่ รวมจำนวน 5 เวที ครอบคลุมในพื้นที่ตลอดแนวชายฝั่ง 3 อำเภอในจังหวัดสงขลา คือ ระโนด สทิงพระ สิงหนคร และมีมติตกลงให้มีการกำหนดแนวเขตถาวรและกำหนดพื้นที่แต่ละเขตให้มีขนาดความยาว 500 เมตร และกว้าง 500 เมตร ดังภาพที่ 1 และห้ามทำการประมงทุกชนิด ในเขตอนุรักษ์ ยกเว้นเวทีประชุมที่ 5 พื้นที่ตำบลบ่อแดง เสนอให้มี ความยาวจากชายฝั่งออกไปในทะเล 800 เมตร เนื่องจากพื้นที่ชายฝั่ง บริเวณดังกล่าวค่อนข้างตื้น

- 28 มกราคม พ.ศ.2563 สมาคมประมงพื้นบ้านชายฝั่ง อำเภอไทยอำเภอสทิงพระ ทำหนังสือถึงอธิบดีกรมประมงเพื่อเสนอ ความต้องการของสมาคมฯ โดยอ้างอิงมติการประชุมระหว่างวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ.2562 ถึง 25 มกราคม พ.ศ.2563 ให้กรมประมง ประสานงานหน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการประกาศเขตอนุรักษ์ถาวรตำบลละ 1 จุด ใน 12 ตำบล ครอบคลุม 3 อำเภอในจังหวัด คือ ระโนด สทิงพระ และสิงหนคร ซึ่งเขตอนุรักษ์มีขนาดความยาว 500 เมตร และกว้าง 500 เมตร (สมาคมประมงพื้นบ้านชายฝั่ง อำเภอไทยอำเภอสทิงพระ, 2563)

ภาพที่ 1 แนวเขตอนุรักษ์ถาวร

- 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2563 จัดเวทีประชาพิจารณ์รับฟังความคิดเห็นและจัดทำข้อเสนอรูปแบบพื้นที่เขตอนุรักษ์ถาวรในพื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสิงหนคร ณ ศาลาประชาคมอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลาโดยมีชาวประมง ประมงอำเภอและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุม จำนวน 243 คน มติในที่ประชุมรับรองเห็นด้วยในรูปแบบและขนาดของการกำหนดพื้นที่เขตอนุรักษ์ชายฝั่งนํ้ารอง

เบื้องต้นในพื้นที่ที่มีความพร้อม จำนวน 8 ตำบล ตำบลละ 1 จุด ประกอบด้วย ตำบลหัวเขา ตำบลบ่อแดง ตำบลสนามชัย ตำบลวัดจันทร์ ตำบลม่วงงาม ตำบลชิงโค ตำบลวัดขนุน และตำบลตรู พร้อมทั้งเสนอให้สมาคมฯ ร่วมกับประมงอำเภอสตูลทูลพระทูลหนังสือผลักดันให้มีการออกประกาศกำหนดเขตอนุรักษ์โดยคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสงขลาซึ่งการประชุมแต่ละครั้งต้องมีนายกสมาคมฯ เข้าร่วมเพื่อให้ข้อมูล

- 4 กรกฎาคม พ.ศ.2563 ประมงอำเภอสตูลทูลพระได้นำข้อเสนอการจัดทำแนวเขตอนุรักษ์ถาวรเข้าที่ประชุมประจำเดือนของกำนันผู้ใหญ่บ้านของอำเภอสตูลทูลพระ มติที่ประชุมเห็นด้วยในรูปแบบการจัดทำแนวเขตและเสนอให้ผลักดันผ่านคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสงขลา

ภาพที่ 2 การประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็น

- 28 ธันวาคม พ.ศ.2563 ได้มีการบรรจุวาระปรึกษาหารือ
แนวทางในการจัดทำเขตอนุรักษ์ถาวรโดยอ้างถึงเวทีรับฟังความ
คิดเห็นแต่ละครั้งที่ผ่านมา ในเวทีการประชุมคณะกรรมการประมง
ประจำจังหวัดสงขลา มติที่ประชุมเสนอให้สมาคมประมงพื้นบ้าน
ชายฝั่งอ่าวไทยอำเภอสตูลทูลพระร่วมกับประมงอำเภอสตูลทูลพระไปจัด
เวทีรับฟังความคิดเห็นอีกครั้ง โดยให้เชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าร่วม
เวทีประชุมโดยดำเนินการนำร่องใน 8 จุด ใน 8 ตำบล พร้อมทั้ง
แต่งตั้งคณะทำงาน 1 ชุดที่ออกคำสั่งโดยประมงจังหวัดสงขลา เพื่อ
ทำหน้าที่ในการศึกษาข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของสัตว์น้ำและ
ข้อคิดเห็นของสมาชิกในชุมชนพื้นที่นำร่องเพื่อนำมาพิจารณาการ
ประชุมคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสงขลาในเดือนมีนาคม
พ.ศ.2564

- ล่าสุดยังไม่ได้จัดประชาคมในอำเภอสตูลทูลพระซึ่งเป็นพื้นที่
นำร่อง รวมถึงคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสงขลายังไม่ได้
ประชุมพิจารณาประเด็นข้างต้น เนื่องจากเกิดการแพร่ระบาดของ
โรคโควิด-19

โดยสรุปข้อเสนอให้จัดทำเขตอนุรักษ์ถาวรของสมาคมประมง
พื้นบ้านชายฝั่งอ่าวไทยอำเภอสตูลทูลพระได้ผ่านกระบวนการรับฟัง
ความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่ทะเลชายฝั่ง 3 อำเภอ คือ
ระโนด สตูล และสตูล และได้มีข้อเสนอรวมให้จัดทำเขตอนุรักษ์
ถาวร จำนวน 12 จุด ใน 12 ตำบล โดยส่งข้อเสนอถึงอธิบดีกรมประมง
หลังจากนั้นจึงมีการกลับมาทำประชาพิจารณ์อีกครั้ง และสรุปว่าจะ
มีการทำเขตอนุรักษ์ถาวรในพื้นที่นำร่อง 8 จุด ใน 8 ตำบล และได้
ผลักดันเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการประมงประจำจังหวัด

สงขลา แต่ปัจจุบันยังไม่มี การดำเนินการต่อ เนื่องจากการระบาดของโรคโควิด-19

กลไกขับเคลื่อนที่มีบทบาทสำคัญส่งผลต่อการจัดทำข้อเสนอว่าด้วยการกำหนดให้มีการออกประกาศพื้นที่เขตอนุรักษ์ชายฝั่งในเขตพื้นที่ 3 อำเภอในจังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่นาร่องที่ห้ามทำการประมงทุกชนิด คือ การที่มีชาวประมงพื้นบ้านเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกลไกคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสงขลาจำนวน 3 คน ซึ่งมีบทบาทนำข้อเสนอจากพื้นที่เข้าไปผลักดันให้มีการพูดคุยและเป็นประเด็นวาระในการพิจารณาในเวทีประชุมของคณะกรรมการฯ

5. นอกเหนือจากเขตอนุรักษ์ถาวร :

ข้อเสนอในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่ง จังหวัดสงขลาสู่ความยั่งยืน

เพื่อให้มีการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง จังหวัดสงขลาเกิดความอุดมสมบูรณ์ อาชีพประมงยั่งยืนภายใต้การทำประมงอย่างรับผิดชอบ สหประชาคมประมงพื้นบ้านชายฝั่งอ่าวไทย อำเภอสติงพระและเครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดสงขลา จึงมีข้อเสนอในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งดังนี้

5.1 ด้านอนุรักษ์และฟื้นฟูเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ ของสัตว์น้ำทั้งชนิดและปริมาณ

(1) ให้สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา มีแผนรูปธรรมที่ชัดเจนในการสนับสนุนให้ชุมชนที่มีพื้นที่ติดชายฝั่ง ได้ทำกิจกรรมเพิ่มพันธุ์สัตว์น้ำ ในรูปแบบที่เหมาะสมสอดคล้องกับแต่ละพื้นที่ เช่นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำชุมชน การสร้างบ้านปลาพร้อมกับสนับสนุน

ปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่ชุมชนซึ่งมีเขตอนุรักษ์ในแต่ละพื้นที่ ชุมชน
ละไม่ต่ำกว่า 2,000,000 ตัวต่อปี

(2) ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดตั้งงบประมาณ
สนับสนุนกิจกรรมของชุมชนในการฟื้นฟูชายฝั่งในรูปแบบที่เหมาะสม
อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ให้มีการบูรณาการแผนร่วมกับชุมชนอย่างชัดเจน

(3) ให้สำนักงานประมงจังหวัดสงขลา และสถาบันเพาะเลี้ยง
สัตว์น้ำชายฝั่ง จังหวัดสงขลา ร่วมกับเทศบาลตำบลหรือองค์การ
บริหารส่วนตำบลจัดทำโครงการสร้างโรงเพาะฟักสัตว์น้ำชุมชน
ในพื้นที่ติดทะเลตำบลละ 1 จุด (1 ตำบล 1 โรงเพาะฟัก)

(4) ให้องค์กรที่เกี่ยวข้องมีการหนุนเสริมอำนวยความสะดวก
สะดวกการทำงานของประมงอาสา ซึ่งมีหน้าที่ในการเป็นอาสาสมัคร
ดูแลเขตอนุรักษ์ชุมชน

5.2 ด้านนโยบายและกฎหมาย

(1) เสนอให้คณะกรรมการยุทธศาสตร์จังหวัดสงขลา
ได้กำหนดประเด็นด้านการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลอย่าง
มีส่วนร่วมและยั่งยืนเพื่อสร้างหลักประกันทางด้านความมั่นคงทาง
อาหารให้เป็นยุทธศาสตร์ของจังหวัด เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์
จังหวัดข้อที่ 3 ว่าด้วยการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

(2) ให้องค์กรที่เกี่ยวข้องมีมาตรการบังคับใช้กฎหมาย
และการจับกุมผู้ที่ทำประมงผิดกฎหมายและใช้เครื่องมือประมง
ทำลายล้างในพื้นที่ชายฝั่งจังหวัดสงขลาอย่างเข้มข้นและจริงจัง
โดยเฉพาะ เรืออวนรุนในพื้นที่ทะเลสาบตอนล่าง ไซหนอน เรือปั่นไฟ
อวนล้อม

5.3 ด้านส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำชุมชน

เสนอให้อุตสาหกรรมจังหวัดสงขลา พัฒนาชุมชนจังหวัดสงขลาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรวมถึงภาคธุรกิจเอกชน สนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำจากชาวประมงที่ปลอดสารเคมีให้มีตลาดสำหรับจำหน่ายผลิตภัณฑ์

5.4 ด้านการติดตามประเมินผลและการจัดการองค์ความรู้

เสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์วิจัยสัตว์น้ำชายฝั่งจังหวัดสงขลา ร่วมกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่คือมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ร่วมกับแกนนำชาวประมงในสมาคมฯ ติดตามประเมินผลการทำงานที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ในรูปแบบของการสรุปบทเรียนหรือการจัดการองค์ความรู้ การทำกิจกรรมอนุรักษ์ฟื้นฟูของชุมชน เช่น เขตอนุรักษ์ บ้านปลา ฯลฯ โดยมีนักวิชาการจากสถาบันศึกษาในพื้นที่เป็นที่ปรึกษา เพื่อจัดทำงานข้อมูลหรือวิจัยและนำผลการศึกษาไปวางแผนในการพัฒนารูปแบบที่สอดคล้องเหมาะสมในการอนุรักษ์ฟื้นฟู

6. บทสรุป

การร่วมออกแบบกำหนดวิธีการและข้อตกลงที่ชุมชนเสนอและยอมรับที่จะปฏิบัติร่วมกัน โดยผ่านการทดลองปฏิบัติการอย่างต่อเนื่องพร้อมทั้งมีการจัดเก็บข้อมูลให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน เป็นกระบวนการขับเคลื่อนกิจกรรมที่สำคัญของชุมชนประมงพื้นบ้านในพื้นที่ชายฝั่งจังหวัดสงขลาของเครือข่ายสมาคมประมงพื้นบ้านชายฝั่งอ่าวไทยอ่าวเกอสหิงพระ ที่มีรูปแบบการฟื้นฟูชายฝั่ง

เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำด้วยการทำเขตอนุรักษ์ชายฝั่งในพื้นที่ชุมชนที่มีความพร้อม ทั้งนี้ชุมชนได้มีการขับเคลื่อนโดยการให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในส่วนของชาวประมงพื้นบ้าน ท้องถิ่น ท้องที่ สถาบันการศึกษา และภาคเอกชน เพื่อนำไปสู่การจัดทำข้อเสนอการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างมีส่วนร่วมในรูปแบบที่ทุกภาคส่วนยอมรับให้เกิดเขตอนุรักษ์ชายฝั่งห้ามทำการประมงทุกชนิดที่ออกประกาศโดยคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสงขลาในพื้นที่นาร่อง ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้เห็นถึงชาวประมงพื้นบ้านสามารถเข้าถึงกลไกของการเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการประมงประจำจังหวัด และใช้สิทธิการมีส่วนร่วมเพื่อเข้าถึงการจัดทำข้อเสนอในการบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งที่สอดคล้องกับพื้นที่ให้เกิดความยั่งยืนในอนาคต ตอบโจทย์ความต้องการของพื้นที่และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

บรรณานุกรม

- สมาคมประมงพื้นบ้านชายฝั่งอ่าวไทยอำเภอสติงพระ. 2563. หนังสือ
สปท.013/2563 ขอให้ออกประกาศเขตอนุรักษ์ถาวร ถึงอธิบดี
กรมประมง. 28 มกราคม 2563. [อัดสำเนา]
- ราชกิจจานุเบกษา. 2558. พระราชกำหนดการประมง พุทธศักราช 2558.
เล่ม 132 หน้า 1, 13 พฤศจิกายน 2558.

“ซั้งกอ ซั้งเชือก อ่าวปากบารา”
กิจกรรมการอนุรักษ์
ของสมาคมชาวประมงพื้นบ้าน
ตำบลปากน้ำ อำเภอละงู
จังหวัดสตูล

- ฮาसानะห์ เกะมาซอ •

1. เกริ่นนำ

อ่าวปากบาราเป็นส่วนหนึ่งของทะเลสตูลที่มีโครงสร้างทางธรรมชาติทั้งที่เป็นชายฝั่ง เกาะ สันดอนใต้น้ำ ร่องน้ำ ปะการังธรรมชาติ ฯลฯ ที่ยังมีความสมบูรณ์อยู่มาก แต่ยังต้องการการจัดการที่ดีในหลายมิติ ก่อนหน้านี้มีการทำลายสัตว์น้ำจากการทำประมงที่ไม่เหมาะสม การมีซั้งกอหรือปะการังเทียมพื้นบ้านในอ่าว ถือเป็นการรณรงค์ให้ยุติการทำลายทรัพยากรทะเล

ปัจจุบันมีการทำประมงหลากหลายวิธี ทั้งเรือประมงพาณิชย์ และเรือประมงพื้นบ้าน ที่มีการใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำที่ทันสมัย ทำให้จำนวนประชากรสัตว์น้ำลดลงอย่างเห็นได้ชัด ข้อมูลจากประมงพื้นบ้านกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่าปริมาณสัตว์น้ำลดลงจึงต้องออกไปล่าในระยะทางไกลและใช้เวลานานขึ้น ทำให้ต้องใช้น้ำมันสำหรับออกเรือในปริมาณมากขึ้นกว่าเดิม ในแง่นี้หากคำนวณต้นทุนค่าน้ำมันกับจำนวนปลาที่ได้ พบว่าบางครั้งไม่ได้กำไรจากการออกทำการประมง

สมาคมรักษ์ทะเลไทยเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนเล็กๆ ที่เข้าไปเป็นพี่เลี้ยงให้กับประมงพื้นบ้านที่อยู่ในพื้นที่ตำบลปากน้ำและมีความเชื่อในเรื่องศักยภาพของผู้คนในชุมชน โดยเฉพาะชุมชนประมงพื้นบ้าน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่มีประสบการณ์การทำงานร่วมกันมากกว่า 30 ปี สมาคมรักษ์ทะเลไทยพบว่าฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะทรัพยากรชายฝั่งและพันธุ์สัตว์น้ำในทะเล หากมีการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพโดยเปิดโอกาสให้ผู้คนในชุมชนมีสิทธิ์มีเสียงและมีอำนาจในการบริหารจัดการฐานทรัพยากรเหล่านั้นจะสามารถเป็นแหล่งทำมาหากิน สร้างรายได้และ

ความอยู่ดีกินดีให้กับผู้คนในพื้นที่และที่สำคัญผู้บริโภคอาหารทะเลไม่ว่าจะเป็นปลา กุ้ง หอย หมึก ปู จะมีแหล่งโปรตีนจากธรรมชาติที่ได้จากทะเลชายฝั่งที่อุดมสมบูรณ์

ด้วยเหตุนี้ประมงพื้นบ้านในตำบลปากน้ำซึ่งได้รวมกลุ่มกันเป็น “สมาคมชาวประมงพื้นบ้านตำบลปากน้ำ” และชุมชนโดยรอบอ่าวปากบาราจึงร่วมมือกับสมาคมรักษ์ทะเลไทยขององค์กรพัฒนาเอกชนจัดกิจกรรมฟื้นฟูทรัพยากรสัตว์น้ำในทะเลหลากหลายกิจกรรม เช่น ธนาคารปู กำหนดเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำร่วมกัน ที่สำคัญคือการวาง “ซั้งกอ” หรือ “บ้านปลา” เพื่อสร้างแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำตัวอ่อนให้ฝูงปลาได้หลบภัย โดยเฉพาะในช่วงหน้ามรสุม

การรวมกลุ่มเป็น “สมาคมชาวประมงพื้นบ้านตำบลปากน้ำ” เพื่อรวมเครือข่ายชาวบ้านทำกิจกรรมอนุรักษ์ให้ต่อเนื่องและยั่งยืนโดยการวางซั้งกอหรือสร้างบ้านให้ปลา เป็นกิจกรรมที่ชุมชนให้การยอมรับว่าสามารถเพิ่มปริมาณสัตว์น้ำและสามารถป้องกันการใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมายที่รุกเข้ามาในเขตพื้นที่ทำประมงของประมงพื้นบ้าน สมาคมชาวประมงพื้นบ้านตำบลปากน้ำจึงได้ร่วมกันรณรงค์ให้ชุมชนตลอดจนผู้เกี่ยวข้องได้ร่วมกันบริหารจัดการทรัพยากรชายฝั่งพื้นที่อ่าวปากบาราเพื่อรักษาความมั่นคงทางอาหารของโลกและสามารถรักษาทรัพยากรชายฝั่งให้อุดมสมบูรณ์ยั่งยืนสู่รุ่นลูกรุ่นหลานสืบไป

บทความชิ้นนี้แบ่งการนำเสนอออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกนำเสนอการทำซั้งซึ่งเป็นกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลที่ดำเนินการโดยสมาคมชาวประมงพื้นบ้านตำบลปากน้ำและสมาคมรักษ์ทะเลไทย องค์กรพัฒนาเอกชน โดยจะอธิบายถึงผลที่เกิดขึ้นจาก

การทำซั้งและการผลักดันให้เป็นแหล่งอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างเป็น
ทางการ โดยเสนอให้ประกาศกฎหมายควบคุมการทำประมง
ในบริเวณดังกล่าวผ่านช่องทางของคณะกรรมการประมงประจำ
จังหวัดสตูล ในส่วนที่สองนำเสนอการทำงานของเครือข่ายประมง
พื้นบ้านจังหวัดสตูลต่อปัญหาเรื่องการประกาศกำหนดเขตทะเล
ชายฝั่งของจังหวัดสตูลที่ส่งผลกระทบต่ออาชีพประมงพื้นบ้าน

2. ซั้งกอ ซั้งเชือก อ่าวปากบารา

2.1 ซั้ง ลักษณะ วิธีการ

ซั้งกอ ซั้งเชือกหรือปะการังเทียมแบบพื้นบ้าน คือ ที่อยู่อาศัย
ของสัตว์น้ำตามภูมิปัญญาดั้งเดิม นอกจากการอนุรักษ์และฟื้นฟูแล้ว
ยังช่วยป้องกันน้ำดินได้อย่างดีอีกด้วย กล่าวคือ ป้องกันไม่ให้เรือ
อวนลากเข้ามาใกล้ฝั่ง กลายเป็นเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำที่ไม่มีใครรบกวน
ที่อยู่อาศัยส่งผลให้มีสัตว์น้ำตลอดทั้งปี

ภาพที่ 1 บรรยากาศการวางซั้งเชือกบริเวณโป๊ะอินโด
ซึ่งกำลังผูกเชือกกับลูกถ่วง พร้อมปล่อยลงสู่ทะเล

ภาพที่ 2 บรรยากาศการวางซั้งกอ บริเวณโป๊ะอินโด
โดยเอาทางมะพร้าวผูกกับลำไม้ไผ่และลูกถ่วง ปล่อยลงสู่ทะเล

การทำซั้งจะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ (1) **ซั้งเชือก** มีลักษณะเหมือนหญ้าเทียมในทะเล โดยเป็นเชือกใยยักซ์แยกเชือก จากเส้นใหญ่ให้เป็นเส้นเล็กฝอยและนำไปวางลงในทะเลบริเวณจุดที่มีความลึกของน้ำทะเลที่พอเหมาะ ซึ่งเป็นแหล่งเพาะฟักตัวของสัตว์ น้ำทะเลวัยอ่อน อนุบาลสัตว์น้ำทะเลขนาดเล็ก รวมถึงทำให้ปลานานาชนิดมาอาศัยอยู่รวมกัน และ (2) **ซั้งกอ** ทำจากวัสดุที่อยู่ตามธรรมชาติที่หาง่ายในพื้นที่ เช่น ใบไม้ ทางมะพร้าว กิ่งไม้ ไม้ไผ่ ซึ่งมีขั้นตอนการทำ คือ นำทางมะพร้าวมาถักหรือมัดเข้ากันให้เป็นกลุ่มแล้วมาผูกกับลำไม้ไผ่ โดยนำลูกถ่วงมาถ่วงน้ำหนักไว้เพื่อให้ ลำไม้ไผ่อยู่ในลักษณะตั้งตรงหากนำไปวางในทะเล โดยใช้เชือกมาผูกเข้ากัน แล้วนำไปลงในน้ำให้อยู่ในระดับใต้น้ำ ผิวน้ำ กลางน้ำ หรือ ตั้งแต่ผิวน้ำหรือใล่ล้นน้ำก็ได้

ซั้งเชื้อกและซั้งกอสามารถเป็นแหล่งอาหารทะเลสดของชาวประมงพื้นบ้าน ช่วยลดค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะกับกลุ่มประมงพื้นบ้านที่ด้อยโอกาสหรือมีทุนทำการประมงไม่มากนัก เพราะกติกาสุมชนกำหนดให้ทำการประมงบริเวณซั้งหรือบ้านปลา โดยใช้อุปกรณ์เบ็ดตกปลาเท่านั้น ซึ่งสะท้อนรูปแบบการส่งเสริมความมั่นคงทางอาหาร และมุ่งเป้าเพื่อการปกป้องทะเลและทรัพยากรให้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

2.2 พันธมิตรและความร่วมมือในการวางซั้งในอ่าวปากบารา

ซั้งกอและซั้งเชื้อกในอ่าวปากบารามีประมาณ 5,000 ต้น จำนวนการวาง 50 ครั้ง นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2556-2564 เป็นระยะเวลา 9 ปี โดยได้รับความร่วมมือทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามาสนับสนุนงบประมาณและบุคลากรในการร่วมจัดกิจกรรม คือ (1) สมาคมรักษ์ทะเลไทย (2) กองทุนคนไทยใจดี (3) มูลนิธิสถาบัน

ภาพที่ 3 บรรยากาศการประชุมหารือการวางซั้งกอในอ่าวปากบาราร่วมกับภาคีต่าง ๆ ในจังหวัดสตูล

ทรัพยากรดินส่วนพระมหากษัตริย์ (4) องค์การอิโคมแห่งประเทศไทย (5) องค์การบริหารส่วนตำบลปากน้ำ (6) องค์การบริหารส่วนจังหวัดสตูล (7) หน่วยงานภายใต้กรมประมง เช่น สำนักงานประมงจังหวัดสตูล หน่วยตรวจเรือประมงผิดกฎหมายเกาะหลีเป๊ะ (8) อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตราและอุทยานแห่งชาติตะรุเตา

2.3 อภิปรายผลการทำชั่งกอ

การดำเนินการวางชั่งกอและชั่งเชือกตลอด 9 ปีที่ผ่านมาได้ทำให้ทรัพยากรสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น โดยอภิปรายตามพิกัดการวางชั่งดังนี้

จุดพิกัดที่ (1) หน้าเกาะเกียง พิกัดที่ 1 N 06 45'431 E 099 43'313

บริเวณนี้อยู่ใกล้กับแหล่งปะการังเทียมที่กรมประมงได้วางเมื่อหลายปีก่อน เมื่อวางชั่งกอที่มีความสดของใบไม้และลำไม้ไผ่ซึ่งชาวประมงพื้นบ้านเชื่อว่ากลิ่นสาบของใบไม้จะดึงดูดฝูงปลาทำให้สัตว์น้ำเข้าชั่งมากขึ้น เช่น ปลาแล็กล่าข้างเหลือง ปลาหูหางแข็ง ปลาอินทรี ปลาเก๋า ปลากะพง และปลาน้ำดอกไม้ เป็นต้น

ภาพที่ 4 ขณะออกทำการประมง

ในบริเวณนี้มีกระแสน้ำค่อนข้างแรง เพราะตั้งอยู่ตรงกับทิศทางเปิดรับกระแสน้ำขึ้นและลงจากปากอ่าว (ร่องระหว่างเกาะเขาใหญ่ กับเกาะตะรุเตา) พื้นที่จึงมีความโดดเด่น คือน้ำค่อนข้างใสกว่าพิกัดอื่น และชาวประมงพื้นบ้านนิยมไปตกปลาด้วยเบ็ดโสก

จุดพิกัดที่ (2) ตูกุนเจ๊ะหลี พิกัดที่ 2 N 06 47.296 E 099 42.481

หลังจากวางซั้งกอบบริเวณนี้ได้มีการสำรวจฝูงปลาและพบว่า มีปลาหลังเขียวกลับมาชุกชุมอีกครั้งโดยพบเห็นบริเวณผิวน้ำ ชาวประมงพื้นบ้านจึงจับปลาหลังเขียวได้มากขึ้น

จุดพิกัดที่ (3) โปะอินโด พิกัดที่ 3 N 06 48.667 E 099 38.338

พิกัดที่ 3 อยู่ใกล้กับชายฝั่งมากกว่าจุดอื่นๆ ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านขนาดเล็กสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสัตว์น้ำได้ง่าย เพราะอยู่ใกล้ชายฝั่งและส่วนใหญ่นิยมไปตกปลาข้างเลื่องปลาแล็กล่า ปลากระพง ปลาสิ่เสียด เป็นต้น

2.4 ข้อเสนอของชาวประมงพื้นบ้านผ่านคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสตูล ในการจัดการทรัพยากรบริเวณที่วางซั้งหรือบ้านปลาของชาวประมง

การดำเนินกิจกรรมวางซั้งสร้างบ้านปลาในอ่าวปากบารา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2556 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2564) เป็นกิจกรรมที่สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ เป็นแนวเขตที่ป้องกันการใช้เครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมาย หลังจากมีการวางซั้งกอบหลายครั้งทำให้เกิดการหาระหว่างองค์กรชาวประมงและเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อผลักดันให้พื้นที่บริเวณวางซั้งเป็นแนวเขตอนุรักษ์ ตามมาตรา 71 ของพระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 ซึ่งให้

อำนาจคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดกำหนดระเบียบการใช้หรือรูปแบบของเครื่องมือทำการประมง วิธีการจับสัตว์น้ำ พื้นที่ทำการประมง ฯลฯ ในเขตทะเลชายฝั่งของจังหวัดนั้นๆ หรือกล่าวอีกด้านหนึ่งในมาตรานี้ให้อำนาจคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดแต่ละจังหวัด สามารถประกาศพื้นที่ควบคุมการทำประมงโดยกำหนดวิธีการทำประมงหรือเครื่องมือที่ใช้ทำการประมง (ราชกิจจานุเบกษา, 2558) ดังนั้นตัวแทนสมาคมชาวประมงพื้นบ้านตำบลปากน้ำซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสตูลทางด้านการประมงทะเลชายฝั่งจึงยื่นข้อเสนอให้กับคณะกรรมการฯ ในวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ.2564 โดยให้กำหนดเงื่อนไขการทำประมงในบริเวณที่ประมงพื้นบ้านวางซั้งกอ (สมาคมชาวประมงพื้นบ้านตำบลปากน้ำ, 2564) ซึ่งได้กำหนดกติกาการทำประมงในบริเวณดังกล่าว ดังนี้

(1) ไม่ใช้อวนล้อมทุกชนิดในลักษณะล้อมซั้ง เพื่อป้องกันการจับสัตว์น้ำบริเวณซั้งกอ บ้านปลาในจำนวนมากเกินไป

(2) ไม่ใช้แพปั่นไฟ ที่มีการปั่นไฟด้วยเครื่องกำเนิดไฟฟ้าทุกชนิด บริเวณซั้งกอบ้านปลา เว้นแต่ใช้ไฟ แสงสว่างจากแบตเตอรี่หรือเพื่อให้แสงสว่างบนเรือ

(3) ไม่ใช้เครื่องมือกระทุ้งน้ำ หรืออื่นใด ที่มีลักษณะคล้ายกันเพื่อวัตถุประสงค์ไล่ต้อนสัตว์น้ำ กระทำต่อสัตว์น้ำ ในบริเวณซั้งกอ

(4) ไม่ใช้เครื่องมือประมงอื่นใดที่กฎหมายกำหนดห้ามมิให้ใช้ในเขตทะเลชายฝั่ง

(5) ให้ใช้ “เบ็ด” เพียงอย่างเดียวในบริเวณซั้งกอบ้านปลา เพื่อให้การใช้ประโยชน์จากซั้งกอบ้านปลาเป็นไปอย่างยั่งยืน ห้ามการใช้เบ็ดทำการประมงเพื่อการอื่น เช่น การใช้เบ็ดตกปลาเชิงพาณิชย์ หรือการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์

(6) กำหนดมีขอบเขตในการจัดการที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืนในข้อกำหนด 1-5 ในรัศมี 200 เมตร รอบซึ่งกอบ้านปลา

โดยสรุปการกำหนดแนวเขตอนุรักษ์บริเวณซึ่งหรือบ้านปลา และพยายามยกระดับเป็นเขตอนุรักษ์อย่างเป็นทางการโดยมีการกำหนดกติกาการทำประมงและยื่นข้อเสนอต่อคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสตูล จะทำให้พื้นที่บริเวณดังกล่าวปลอดภัย ปราศจากเครื่องมือทำลายล้าง สัตว์น้ำต่าง ๆ สามารถเข้ามาอาศัย นอกจากนี้ ซึ่งกอบและซึ่งเขือกสามารถอนุรักษ์สัตว์น้ำในทะเล ที่สำคัญเป็นการทำงานที่สอดคล้องกับข้อตกลงของสหประชาชาติเกี่ยวกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือ SDG ข้อที่ 14 ทะเลและมหาสมุทรซึ่งทุกคนให้ความสำคัญ

ภาพที่ 5 บ้านปลาอ่าวปากบารา บริเวณพิกัดโป๊ะอินโด ซึ่งเป็นพิกัดที่ชาวประมงพื้นบ้านจะออกไปตกปลาเป็นประจำทุกวัน เพื่อนำมาประกอบอาหารในแต่ละวัน

3. การขับเคลื่อนของเครือข่ายประมงพื้นบ้าน จังหวัดสตูล

ภายใต้การพลิกผันของนโยบาย กฎหมายการประมงและกฎหมายการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในช่วงปีที่ผ่านมา ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งเชิงบวกและลบ ซึ่งกระทบชาวประมงพื้นบ้านกันอย่างทั่วถึง ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านดังกล่าวนี้มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ที่ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านจะต้องตื่นตัวเพื่อเรียนรู้ ติดตาม และเข้าไปมีส่วนร่วมต่อการเปลี่ยนแปลงนั้น โดยเฉพาะเรื่องพระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 ที่ได้เข้ามากำหนดกฎเกณฑ์เกือบทุกขั้นตอนของการทำประมงในทุกรูปแบบ แม้กระทั่งการทอดแห หาลอย และการจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือประเภทต่างๆ และยิ่งไปกว่านั้นคือการกำหนดขอบเขตเฉพาะในการทำประมงสำหรับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ตลอดชายฝั่งทะเลและหมู่เกาะต่างๆ

ประมงพื้นบ้านจังหวัดสตูลได้มีการรวมตัวในรูปแบบ “เครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดสตูล” ประกอบไปด้วย ชมรมประมงพื้นบ้านจังหวัดสตูล ชาวประมงพื้นบ้านอำเภอละงู ชาวประมงพื้นบ้านอำเภอท่าแพ ชาวประมงพื้นบ้านอำเภอทุ่งหว้า สมาชิกสมาคมชาวประมงพื้นบ้านตำบลปากน้ำ สมาชิกชาวประมงพื้นบ้านตำบลสาคร และสมาชิกสมาคมชาวประมงพื้นบ้านตำบลขนอนคลาน ซึ่งได้ขับเคลื่อนงานในหลายด้าน เช่น ยื่นข้อเสนอการประมงยั่งยืน ผ่านการจัดสมัชชาคนสตูล (ดู : คำประกาศเจตนารมณ์เครือข่ายการจัดการพื้นที่ชายฝั่งทะเลและการประมงจังหวัดสตูล 28 พฤศจิกายน พ.ศ. 2559 สวนสาธารณะหาดราวี ตำบลขนอนคลาน อำเภอทุ่งหว้า จังหวัดสตูล) และล่าสุดได้มีการคัดค้านการกำหนดเขตทะเลชายฝั่งของจังหวัดสตูล ซึ่งอภิปรายได้ดังนี้

การกำหนดเขตทะเลชายฝั่งในบริเวณจังหวัดสตูล

การทำประมงในเขตทะเลชายฝั่งจังหวัดสตูลยังมีความขัดแย้ง เนื่องจากการมีความพยายามกำหนดเขตทะเลชายฝั่งให้เอื้อต่อการใช้ทรัพยากรของกลุ่มชาวประมงเพียงบางกลุ่ม โดยเฉพาะการพยายามเปิดช่อง “โหว” เขตทะเลชายฝั่งด้านทิศตะวันออกของเกาะตะรุเตา และช่องโหว่ระหว่างหมู่เกาะ แลปเขตอำเภอละงู และอำเภอทุ่งหว้า ผ่านการประชุมพิจารณาร่างกฎกระทรวงเพื่อกำหนดเขตทะเลชายฝั่ง ของคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสตูลวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ.2564 หากร่างประกาศฉบับนี้ผ่านมติที่ประชุมของคณะกรรมการฯ จะส่งผลให้เขตที่กำหนดเป็นทะเลนอกชายฝั่งจะอยู่บริเวณทะเลด้านในระหว่างเกาะตะรุเตาและเกาะพีพีซึ่งทับพื้นที่อุทยานแห่งชาติตะรุเตาบางส่วน ด้วยเหตุนี้ในพื้นที่ระหว่างเกาะตะรุเตาและเกาะพีพีที่กลายเป็นเขตทะเลนอกชายฝั่งอาจมีประมงพาณิชย์ซึ่งใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูงเข้ามาทำการประมงได้ ทว่าถึงแม้ในเขตอุทยานแห่งชาติฯ จะห้ามทำการประมงแต่พบว่าที่ผ่านมาเรือประมงพาณิชย์ได้เข้ามาทำการประมงในบริเวณดังกล่าว ในทางกลับกันเขตทะเลชายฝั่งจะไปอยู่บริเวณทะเลด้านนอกตามภาพที่ 6

ถึงแม้ว่าตัวแทนกลุ่มประมงพื้นบ้านจังหวัดสตูลที่เข้าไปเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสตูลได้ยกมติดัดค้าน แต่ผลของการพิจารณาร่างกฎกระทรวงในที่ประชุมมีมติเสียงข้างมากให้เขตทะเลชายฝั่งที่ปรากฏอยู่ในร่างกฎกระทรวงข้างต้นผ่านความเห็นชอบจากที่ประชุม อย่างไรก็ตามประกาศฉบับนี้ยังต้องผ่านการพิจารณาอีกหลายขั้นตอน

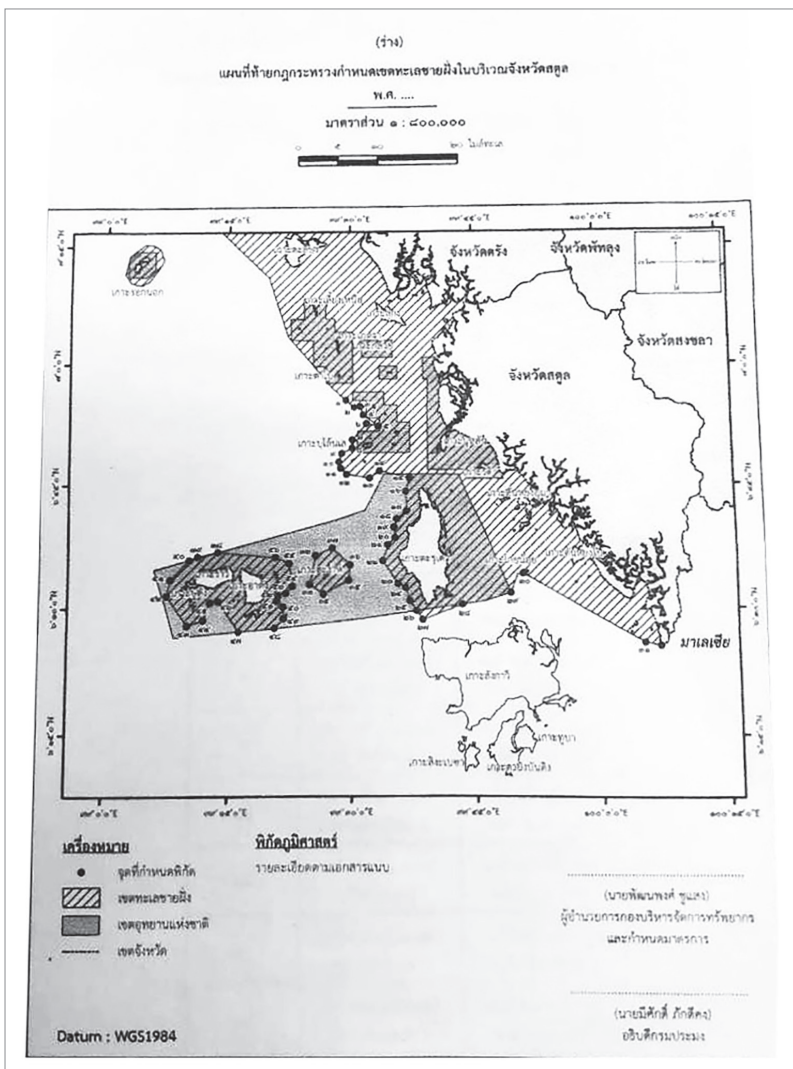
ประเด็นนี้ทางเครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดสตูลได้มีการประชุมหารือการวางแผนเขตทะเลชายฝั่งใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับการหาทรัพยากรธรรมชาติจังหวัดสตูล ให้อุดมสมบูรณ์ ยั่งยืน นำไปสู่การคัดค้านมติการประชุมคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสตูล วันที่ 25 มีนาคม พ.ศ.2564 เรื่อง ร่างกฎกระทรวงกำหนดเขตทะเลชายฝั่งในบริเวณจังหวัดสตูล ทางเครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดสตูล จึงได้เรียกร้องถึงคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสตูล โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดสตูลในฐานะประธานคณะกรรมการฯ (เครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดสตูล, 2564) ดังนี้

(1) ขอคัดค้านแผนที่แนบท้ายร่างกฎกระทรวงกำหนดเขตทะเลชายฝั่งบริเวณจังหวัดสตูล ตามที่คณะกรรมการได้มีมติไปเมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ.2564

(2) ขอให้คณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสตูล มีการจัดประชุมใหม่ เพื่อพิจารณาวาระเกี่ยวกับแผนที่แนบท้ายร่างกฎกระทรวงกำหนดเขตทะเลชายฝั่งบริเวณจังหวัดสตูล โดยยึดหลักการพิจารณา กำหนดพื้นที่ทะเลจังหวัดสตูล ให้ครอบคลุมพื้นที่เพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำอย่างยั่งยืน

(3) ขอเสนอร่างแผนที่แนบท้ายกฎกระทรวงกำหนดเขตทะเลชายฝั่งจังหวัดสตูล ตามความเห็นของเครือข่ายเพื่อประกอบการพิจารณา

ร่างแผนที่แนบท้ายกฎกระทรวงที่เครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดสตูลเสนอ ได้กำหนดพื้นที่เขตทะเลชายฝั่งโดยให้ครอบคลุมบริเวณเกาะบุโหลนเล เกาะกล้าย เกาะบุหลัน และครอบคลุมเกาะตะรุเตาโดยไม่เว้นช่องว่างระหว่างเกาะตะรุเตาและเกาะพีพี ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 แผนที่แนบท้ายร่างกฎกระทรวงกำหนดเขตทะเลชายฝั่งบริเวณ
จังหวัดสตูล โดยยึดหลักการพิจารณา กำหนดพื้นที่ทะเลจังหวัดสตูล
ให้ครอบคลุมพื้นที่เพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ
อย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นแผนที่ที่เครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดสตูล
ได้เสนอและร่างใหม่

จากข้อเรียกร้องที่ทางเครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดสตูลได้
เสนอไป ทางสำนักงานประมงจังหวัดสตูลได้มีการจัดเวทีประชุม
รับฟังแสดงความคิดเห็น ทั้ง 4 อำเภอที่ติดทะเลจังหวัดสตูล โดยเขต
อำเภอเมือง อำเภอท่าแพ อำเภอทุ่งหว้า ชาวประมงเห็นด้วยกับ
เส้นแนวเขตทะเลชายฝั่งที่เครือข่ายประมงพื้นบ้านสตูลเสนอ ในส่วน
อำเภอละงูชาวประมงพื้นบ้านเห็นด้วยกับแนวเขตทะเลชายฝั่งที่
เครือข่ายฯ เสนอ แต่ประมงพาณิชย์ประเภทเรือปั่นไฟจับปลากะตัก
(จำนวน 60 ลำ) กลับไม่เห็นด้วย

ต่อจากกระบวนการรับฟังความคิดเห็นข้างต้น คณะกรรมการ
ประมงประจำจังหวัดสตูลจะต้องนำไปพิจารณาและร่างกฎกระทรวง
เพื่อกำหนดพื้นที่เขตทะเลชายฝั่งในทะเลของจังหวัดสตูลต่อไป

**คำประกาศเจตนารมณ์เครือข่ายการจัดการ
พื้นที่ชายฝั่งทะเลและการประมง จังหวัดสตูล**

28 พฤศจิกายน พ.ศ.2559

สวนสาธารณะหาดราวี

ตำบลขอนคลาน อำเภอทุ่งหว้า จังหวัดสตูล

จากการดำเนินงานโครงการการจัดการพื้นที่ชายฝั่งทะเลและการประมงจังหวัดสตูล ระหว่างปี 2558-2559 อันเป็นการดำเนินงานร่วมระหว่างมูลนิธิสยามกัมมาจล มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อท้องถิ่น ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.สตูล และเครือข่ายประมงพื้นบ้าน จ.สตูล โดยมีพื้นที่เป้าหมายที่จะขับเคลื่อนการจัดการชุมชนในชายฝั่ง 4 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเมืองสตูล อำเภอท่าแพ อำเภอลง และอำเภอทุ่งหว้า

ที่ผ่านมาทางเครือข่ายมีการดำเนินกิจกรรม อาทิ การพัฒนากลไก และขบวนของเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านระดับจังหวัด, การจัดทำฐานข้อมูลชาวประมงพื้นบ้านทั้ง 4 อำเภอ, การจัดเวทีอบรมให้ความรู้ทางนโยบาย และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง, การขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาการทำประมงในระดับพื้นที่(จังหวัด) และระดับประเทศ, การส่งตัวแทนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการระดับจังหวัด ตาม พ.ร.ก.การประมง พ.ศ.2558 และตาม พ.ร.บ.การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ.2558 และเวทีความร่วมมือระหว่างเครือข่ายชาวประมงพื้นบ้านกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

ทั้งนี้ในการดำเนินงาน มีชุมชนที่เข้าร่วมดำเนินการ จำนวน 18 ตำบล คิดเป็นสมาชิกหมู่บ้าน 93 หมู่บ้าน พบว่า มีจำนวนเรือประมงทั้งสิ้น 8,445 ลำ จำนวนครัวเรือนชาวประมงทั้งสิ้น 6,002 ครัวเรือน ในส่วนสถานการณ์การจัดการพื้นที่ชายฝั่งทะเลและการประมง จังหวัดสตูล พบว่า ที่ผ่านมามีความพยายามที่จะจัดการกับปัญหาต่างๆ ผ่านการปรับแก้ทางนโยบาย และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทะเลอย่างน้อย 2 ฉบับ หากแต่ปัญหาเฉพาะพื้นที่ก็ยังคงมีอยู่ ซึ่งยังต้องรอเวลาและความตั้งใจจริงของหลายฝ่ายเพื่อแก้ไขให้ดีขึ้นต่อไป รวมทั้งปัญหาที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร และปัญหาทางการประมง อย่างเช่นการทำประมงรुक้าเขตอนุรักษ์หรือเขตหวงห้ามตาม ที่กฎหมายกำหนด การใช้เครื่องมือประมงผิดกฎหมาย หรือทำลายล้างทรัพยากร และรวมถึงปัญหาเรื่องการจัดการอื่นๆ อย่างเช่น การจัดการทรัพยากรป่าไม้ชายหาด ป่าชายเลน แหล่งหญ้าทะเล แหล่งปะการัง ที่อาจจะเสื่อมโทรมลงไปทุกขณะ หากไม่มีการวางแผนร่วมกันอย่างเป็นระบบ และรวมถึงการจัดการผลผลิตภาคประมงพื้นบ้าน ที่มีความแตกต่างจากการจัดการผลผลิตของประมงขนาดใหญ่ ซึ่งหากได้รับการส่งเสริมอย่างเหมาะสมก็จะสร้างมูลค่าที่เพิ่มมากขึ้นได้

เพื่อให้เกิดแนวทางในการจัดการกับปัญหาการจัดการทรัพยากร และการประมงของจังหวัดสตูลอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรมมากขึ้น เครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดสตูลจึงมีข้อเสนอดังนี้

1. ต้องใช้กลไกระดับจังหวัดภายใต้พระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 และพระราชบัญญัติการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ.2558 อย่างเต็มศักยภาพ และต้องสอดคล้องกับสภาพ

ท้องถิ่นของตน เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาการทำประมงผิดกฎหมาย ทำลายล้างทรัพยากร และเพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการทรัพยากรทาง ทะเลชายฝั่ง รวมถึงการทำประมงที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2. เพิ่มพื้นที่คุ้มครองสัตว์น้ำ หรือเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำวัยอ่อน แหล่งหญ้าทะเล แหล่งปะการัง โดยห้ามมิให้มีการทำกิจกรรม หรือ โครงการใดๆ ที่จะส่งผลกระทบต่อแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อมทางทะเลและชายฝั่งตลอดแนวของจังหวัดสตูล

3. จะต้องสำรวจ หรือพัฒนาระบบฐานข้อมูลภาคประมง พื้นบ้าน พร้อมกำหนดมาตรการรับรองการมีอยู่ของประชากรประมง กลุ่มนี้ ตลอดถึงการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่ม รวมตัวเพื่อนำไปสู่การ มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมกัน

4. จะต้องมีการสนับสนุน หรือส่งเสริมให้เกิดการสร้างมูลค่า เพิ่มของผลผลิต และพัฒนาระบบการจัดการ การแปรรูปสัตว์น้ำของ ภาคประมงพื้นบ้านให้เป็นสินค้าอินทรีย์ที่ปลอดภัยจากสารเคมีอย่าง จริงจัง เพื่อสร้างความมั่นใจในการบริโภคสัตว์น้ำทะเลให้กับผู้บริโภค ทั่วไป

5. ต้องส่งเสริมด้านการตลาดหรือการลดขั้นตอนทางการ ตลาดให้น้อยลง ซึ่งหมายถึงการลดช่องว่างระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค ให้เหลือน้อยที่สุด โดยการสร้างจุดนัดพบที่เหมาะสมและเป็นจริง ระหว่างกัน

บรรณานุกรม

- เครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดสตูล. 2564. หนังสือ พิเศษ/2564 คัดค้าน
มติการประชุมคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสตูล เรื่อง
ร่างกฎกระทรวงกำหนดเขตทะเลชายฝั่งในบริเวณจังหวัดสตูล
ถึง ประธานคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสตูล. 5 เมษายน
2564. [อัดสำเนา]
- ราชกิจจานุเบกษา. 2558. พระราชกำหนดการประมง พุทธศักราช 2558.
เล่ม 132 หน้า 1, 13 พฤศจิกายน 2558.
- สมาคมชาวประมงพื้นบ้านตำบลปากน้ำ. 2564. หนังสือ สปป. 004/2564
ขอให้คณะกรรมการฯ พิจารณาประกาศกำหนดเงื่อนไขการทำ
ประมงในพื้นที่วางซั้งกอ ถึงผู้ว่าราชการจังหวัดสตูล ประธาน
คณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสตูล. 25 มีนาคม 2564.
[อัดสำเนา]

“อวนรุนเคย” การเคลื่อนไหวเพื่อปรับแก้ กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอวนรุนเคย ของกลุ่มประมงพื้นบ้าน ชุมชนชายฝั่งโคกกลอย จังหวัดพังงา¹

• นิติกร ดาราเย็น •

¹ ผู้เขียนขอขอบคุณประมงพื้นบ้านชุมชนชายฝั่งโคกกลอยซึ่งเป็นบุคคลสำคัญ
ที่ให้ข้อมูลสำหรับนำมาเขียนงานชิ้นนี้ และขอบคุณมิตรสหายหลายคนซึ่ง
ไม่ได้กล่าวไว้ในที่นี้ที่คอยอ่านและแนะนำแนวทางการเขียนเพื่อให้เกิดความ
มีความสมบูรณ์มากขึ้น

1. กล่าวนำ

รัฐไทยเริ่มให้ความสนใจและพัฒนาการทำประมงในทะเล หลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้ในปี พ.ศ.2490 รัฐบาลขณะนั้นประกาศใช้พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ.2490 มาบริหารจัดการและควบคุมการจับสัตว์น้ำในประเทศ หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2504 หรือยุคของการพัฒนาได้มีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ซึ่งเน้นให้น้ำทรัพยากรในประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ด้วยเหตุนี้รัฐจึงส่งเสริมให้ชาวประมงใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูงทำการประมงในทะเล เช่น อวนลาก อวนดำ ฯลฯ และยังพัฒนาภาคอุตสาหกรรมต่อเนื่องที่เกี่ยวข้องกับการประมงเพื่อรองรับจำนวนสัตว์น้ำที่เพิ่มมากขึ้นหรือพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกสำหรับการขนส่งสัตว์น้ำ (ชลิตา บัณฑุวงศ์ และคณะ, 2543)

การส่งเสริมและพัฒนาภาคการประมงในทะเลหลังจากประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ดังที่กล่าวมาข้างต้น ส่งผลให้ประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกสัตว์น้ำที่สำคัญและเกิดกลุ่มชาวประมงกระจายตัวอยู่ในจังหวัดที่ติดกับทะเลทางฝั่งอ่าวไทยและอันดามัน และเป็นทั้งกลุ่มชาวประมงที่ใช้เรือขนาดใหญ่ซึ่งใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูงและชาวประมงที่ใช้เรือขนาดเล็กที่ใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพต่ำ ทว่าในอีกด้านหนึ่งการที่รัฐส่งเสริมการทำประมงในทะเลทำให้เริ่มมีการพัฒนาเครื่องมือประมงให้มีประสิทธิภาพและสามารถจับสัตว์น้ำได้มากขึ้น จึงทำให้เกิดสภาวะการทำประมงเกินกำลังการผลิตรวมถึงปัญหาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางทะเล

ในปี พ.ศ.2558 หลังจากทีสหภาพยุโรปประกาศเตือนประเทศไทยกรณีไม่ให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาการทำประมงผิดกฎหมาย ขาดการรายงาน และไร้การควบคุม (IUU Fishing) รัฐบาลได้เปลี่ยนแปลงนโยบายหรือทิศทางการพัฒนาภาคการประมงครั้งสำคัญ หนึ่งในนั้นคือการประกาศใช้พระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 ซึ่งได้มีการแบ่งเขตพื้นที่ทำการประมงโดยพิจารณาจากขนาดเรือและเครื่องมือทำการประมง เช่น การกำหนดให้เรือประมงที่ใช้เครื่องมือบางชนิดต้องทำการประมงนอกเขตทะเลชายฝั่ง หรือการกำหนดห้ามใช้เครื่องมือประมงบางประเภท เช่น โพงพาง ใ้ไอ้โง่ อวนรุน ฯลฯ (ราชกิจจานุเบกษา, 2558)

กรณีของอวนรุน รัฐได้มีข้อยกเว้นโดยให้ชาวประมงสามารถใช้อวนรุนเคยประกอบเรือยนต์ทำการประมง แต่ต้องออกไปทำการประมงในพื้นที่ห่างจากชายฝั่ง 1,000 เมตร (ราชกิจจานุเบกษา, 2560ก) ข้อกำหนดข้างต้นขัดกับวิธีการทำประมงของประมงพื้นบ้านบางพื้นที่ เช่น ในชุมชนชายฝั่งโคกกลอย ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของจังหวัดพังงา ประมงพื้นบ้านบางส่วนออกจับสัตว์น้ำในทะเล โดยมี “อวนรุนเคย” เป็นเครื่องมือทำการประมงที่สำคัญซึ่งใช้จับเคยระหว่างเดือนตุลาคม-ธันวาคมของทุกปี

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอวิธีการรุนเคยของประมงพื้นบ้านในชุมชนชายฝั่งโคกกลอย จังหวัดพังงา และนำเสนอการเคลื่อนไหวของเครือข่ายประมงพื้นบ้านในชุมชนชายฝั่งฯ ซึ่งเรียกร้องให้รัฐปรับเปลี่ยนกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอวนรุนเคยที่ขัดกับวิธีการทำประมงของประมงพื้นบ้านตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ.2561-2564 โดยชี้ให้เห็นวิธีการรุนเคยของประมงพื้นบ้านและกระบวนการรวม

กลุ่มหรือการสร้างเครือข่ายของประมงพื้นบ้านที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งเข้าไปทำงานร่วมกับประมงพื้นบ้านและได้ร่วมเรียกร้องให้รัฐแก้ไขกฎหมาย รวมถึงชี้ให้เห็นกระบวนการแก้ไขกฎหมายที่มีความซับซ้อนและทำให้การแก้ไขกฎหมายมีความล่าช้า

ในบทความได้นิยาม “ประมงพื้นบ้าน” หมายถึงการทำประมงที่ใช้เรือและไม่ใช้เรือและหากใช้เรือต้องมีขนาดต่ำกว่าสิบตันกรอส และไม่ใช้เครื่องมือทำการประมงของประมงพาณิชย์ตามประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (ราชกิจจานุเบกษา, 2560ข)

2. วิธีการรณรงค์ ความเฉพาะเจาะจงในบริบทพื้นที่ และผลกระทบจากกฎหมาย

วิธีการรณรงค์ของประมงพื้นบ้านโคกกลอย

ประมงพื้นบ้านในชุมชนชายฝั่งโคกกลอยส่วนมากใช้เรือขนาดเล็กต่ำกว่าสามตันกรอสออกทำการประมงในทะเลชายฝั่งทางทิศตะวันตกของจังหวัดพังงาไปถึงจังหวัดภูเก็ต โดยเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่ใช้ทำการประมงมีหลากหลายชนิด เช่น อวนติดตา อวนถ่วง หรืออวนจม เบ็ด ลอบ อวนรุนเคย ฯลฯ การจับสัตว์น้ำของประมงพื้นบ้านจะเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาลโดยขึ้นอยู่กับมูลค่าของสัตว์น้ำ กล่าวคือ ประมงพื้นบ้านจะเลือกจับสัตว์น้ำในแต่ละช่วงเวลาโดยพิจารณาว่าสัตว์น้ำชนิดใดมีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูงกว่ากัน

ในส่วนของ “เคย” สัตว์น้ำที่นิยมนำมาแปรรูปเป็นกะปิซึ่งมีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูงและมักปรากฏบริเวณทะเลชายฝั่งทางทิศตะวันตกของตำบลโคกกลอย จังหวัดพังงา ไปจนถึงทะเลชายฝั่งของจังหวัดภูเก็ตตั้งแต่เดือนตุลาคม-ธันวาคมของทุกปี ในช่วงเวลา

ดังกล่าวประมงพื้นบ้านจะออกทำการประมงจับเคย โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ เติมนูกไกล้ชายฝั่งโดยใช้อุปกรณ์เพียงคันรุนแต่ไม่ใช้เรือและใช้อวนรุนประกอบเรือยนต์

ประมงพื้นบ้านที่ใช้อวนรุนประกอบเรือยนต์จะนำไม้ไผ่ประมาณ 12 เมตรมายึดติดกับบริเวณหัวเรือเป็นรูปตัว V และยื่นออกจากหัวเรือประมาณ 6-8 เมตร และประกอบกับอวน โดยเนื้ออวนจะแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ (1) เนื้อประทัง มีขนาดตาอวน 1-2 นิ้ว (2) อวนมุ้งขาว เป็นเนื้ออวนด้าย ขนาดตาอวน 2 x 2 มิลลิเมตร ปากอวนมีความกว้างประมาณ 6 เมตร จากปากอวนถึงก้นถูงยาวประมาณ 11 เมตร และ (3) เนื้ออวนหยาบ ขนาดตาอวน 2 x 2 มิลลิเมตร ความยาว 10 เมตร ในส่วนนี้จะใช้สำหรับรวบรวมตัวเคยก่อนบรรจุใส่กระสอบ

ลักษณะการทำประมงจับเคยโดยใช้อวนรุนประกอบเรือยนต์ ประมงพื้นบ้านจะวิ่งเรือหากกลุ่มเคยโดยสังเกตสีน้ำทะเล ซึ่งหากมีกลุ่มเคยจะทำให้สีน้ำทะเลในบริเวณนั้นเป็นสีส้มหรือแดง หลังจากนั้นชาวประมงจะจับกลุ่มเคยโดยการ “ช้อน” ในทิศทางตรงกันข้ามกับการเคลื่อนที่ของกลุ่มเคยและเดินเรือไปด้านหน้า หลังจากนั้นจึงยกคันรุนให้เคยไหลลงสู่ถูงอวนและหากกลุ่มเคยกลุ่มต่อไป (ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงอันดามันตอนบน ภูเก็ต, 2562ก)

ประมงพื้นบ้านในชุมชนชายฝั่งโคกกลอยเห็นตรงกันว่าเคยเป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่สำคัญ จากการเก็บข้อมูลรายได้ที่ได้รับจากการจับเคยของประมงพื้นบ้านในชุมชนรวม 25 ลำ พบว่าประมงพื้นบ้านมีรายได้จากการขายเคยทั้งแปรรูปและขายสดรวมในปี พ.ศ. 2559 จำนวน 1,009,000 บาท พ.ศ.2560 จำนวน 1,183,000 บาท และ พ.ศ.2561 จำนวน 862,000 บาท

ภาพที่ 1 ขณะมอหากลุ่มเคย

ผลกระทบของกฎหมายที่ใช้ควบคุมการรุนเคย

หลังที่รัฐประกาศใช้พระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 และต่อมาในปี พ.ศ.2559 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ออกประกาศ เรื่อง กำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับรูปแบบของอวน ขนาดของเรือ วิธีที่ใช้ และบริเวณพื้นที่ในการทำการประมงที่ผู้ทำการประมงด้วยเครื่องมือ อวนรุนเคยที่ใช้ประกอบเรือยนต์ทำการประมงต้องปฏิบัติ พ.ศ.2559 ซึ่งกำหนดพื้นที่โดยให้เรือประมงขนาดต่ำกว่าสิบตันกรอสที่ใช้ เครื่องมืออวนรุนเคยประกอบเรือยนต์ต้องออกทำการประมงในระยะ ห่างจากชายฝั่ง 1,000 เมตร ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลกระทบต่อประมง พื้นบ้านในตำบลโคกกลอยที่ใช้อุปกรณ์ดังกล่าวทำการประมงอย่าง รุนแรง เพราะโดยปกติประมงพื้นบ้านจะจับเคยในบริเวณ 1,000 เมตร

นับจากชายฝั่ง ส่วนพื้นที่นอกเหนือจาก 1,000 เมตร มีน้ำค่อนข้างลึก² จึงไม่มีเคยอาศัยอยู่ ดังนั้นหากชาวประมงพื้นบ้านออกไปทำการประมงจับเคยในบริเวณห่างจากฝั่ง 1,000 เมตร ตามประกาศของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ฯ จะไม่สามารถจับสัตว์น้ำชนิดนี้ได้ หรือจับได้น้อย และหากเข้ามาทำการประมงโดยการใช้อุปกรณ์รุนเคยประกอบเรือยนต์ในบริเวณ 1,000 เมตรนับจากชายฝั่งตามที่รัฐกำหนด จะทำให้ชาวประมงอยู่ในสถานะบุคคลที่กระทำผิดกฎหมายการประมง

การกำหนดเขตพื้นที่ทำการประมงโดยรัฐส่งผลกระทบต่อประมงพื้นบ้านในชุมชนชายฝั่งโคกกลอย ดังที่กล่าวไปข้างต้นสะท้อนว่ารัฐไม่พิจารณาถึงความหลากหลายของการทำประมงซึ่งในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกัน

หากพิจารณาอัตราการจับเคยในรายงานการสำรวจทางวิชาการเครื่องมืออวนรุนเคยในเขตอำเภอตะกั่วทุ่งและเขตอำเภอย้ายเหมือง จังหวัดพังงา พบว่าประมงพื้นบ้านจับเคยในบริเวณ 1,000 เมตร นับจากชายฝั่งและมีอัตราการจับสัตว์น้ำเฉลี่ย 200 กิโลกรัมต่อวันต่อลำ ที่สำคัญองค์ประกอบของสัตว์น้ำประกอบไปด้วยเคยจำนวน 98 เปอร์เซ็นต์และสัตว์อื่นๆ เช่น ลูกปลาเป็นลูกปลาหลังเขียว 2 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น (ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมง

² หากพิจารณาตามแผนที่อุทกศาสตร์ระวางที่ 045 พบว่าเส้นแสดงความลึกของน้ำทะเลระดับปานกลางที่ห่างจากชายฝั่งของชุมชนเขาปีหลายและชุมชนชายฝั่งอื่นๆ ในตำบลโคกกลอยประมาณ 1,500 เมตร มีระดับน้ำลึกถึง 20 เมตร (อุทกศาสตร์, 2539)

อันดามันตอนบน ภูเก็ต, 2562ก) ในแง่นี้จึงไม่เป็นธรรมหากไม่ให้
ประมงพื้นบ้านที่ใช้ฉวนรุนเคยประกอบเรือยนต์ขนาดต่ำกว่าสิบตัน
กรอสทำการประมงในบริเวณ 1,000 เมตรจากชายฝั่ง ด้วยเหตุนี้ราวปี
พ.ศ.2561 ประมงพื้นบ้านในชุมชนชายฝั่งโคกกลอยจึงได้ร่วมมือกับ
สมาคมรักษ์ทะเลไทย (องค์กรพัฒนาเอกชน) รวมถึงสมาคมสมาพันธ์
ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย เคลื่อนไหวและเรียกร้องให้รัฐ
แก้ไขกฎหมายหรือระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงจับเคย ดังที่
จะนำเสนอในหัวข้อต่อไป

3. รวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายขององค์กร ชาวประมงพื้นบ้าน

ชุมชนชายฝั่งโคกกลอยตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง
จังหวัดพังงา ประกอบไปด้วยชุมชนชายฝั่งย่อยจำนวน 5 ชุมชน คือ
(1) ชุมชนบ้านท่าปูน (2) ชุมชนเขาปีหลาย (3) ชุมชนหานบัว (4)
ชุมชนบ้านนาใต้ (5) ชุมชนบ้านท่าปากแห่วง โดย 4 ชุมแรกมีพื้นที่
ติดกับทะเลชายฝั่งจังหวัดพังงาฝั่งตะวันตกและอีกหนึ่งชุมชนมีพื้นที่
ติดกับทะเลชายฝั่งของจังหวัดพังงาฝั่งตะวันออก ประมงพื้นบ้านแต่ละ
ชุมชนจะมีลักษณะและฤดูกาลทำการประมงใกล้เคียงกัน อย่างไรก็ตาม
ชุมชนที่นิยมใช้ฉวนรุนเคยประกอบเรือยนต์ขนาดต่ำกว่าสิบตันกรอส
ทำการประมง คือ ชุมชนเขาปีหลาย ชุมชนหานบัว และชุมชนบ้านนาใต้

ปลายปี พ.ศ.2561 สมาคมรักษ์ทะเลไทย องค์กรพัฒนาเอกชน
(NGOs) ซึ่งทำงานเกี่ยวกับการส่งเสริมคุณภาพชีวิตชาวประมง
พื้นบ้าน การอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล การจัดการผลผลิตสัตว์น้ำ
ของชาวประมง ฯลฯ ได้ส่งเจ้าหน้าที่ภาคสนามเข้าไปทำงานและอยู่

อาศัยในชุมชนเขาปีหลาย บทบาทของเจ้าหน้าที่ภาคสนามคือการทำงานตามยุทธศาสตร์ของสมาคมรักษะทะเลไทย เช่น การศึกษาชุมชนเบื้องต้น การผลักดันให้ประมงพื้นบ้านรวมกลุ่มและจัดตั้งเป็นสมาคม การร่วมมือกับประมงพื้นบ้านในการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากนโยบายหรือกฎหมายที่เกี่ยวข้องทรัพยากรประมงและชายฝั่ง รวมถึงภารกิจอื่นๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในแต่ละช่วงเวลา

หลังจากที่สมาคมรักษะทะเลไทยส่งเจ้าหน้าที่ไปอยู่อาศัยในชุมชนเขาปีหลายจึงทำให้เกิดการพูดคุยระหว่างเจ้าหน้าที่และประมงพื้นบ้าน ที่สำคัญคือการจัดกิจกรรมประชุมประมงพื้นบ้านอย่างเป็นทางการเพื่อประชาสัมพันธ์นโยบายการประมงในระดับชาติและแลกเปลี่ยนประเด็นปัญหาที่ประมงพื้นบ้านพบเจอ ด้วยเหตุนี้ประมงพื้นบ้านจึงเสนอปัญหาการทำประมงรุนเคยซึ่งได้รับผลกระทบจากกฎหมายที่นำเสนอไปก่อนหน้านี้ และมีข้อสรุปคือนำปัญหาดังกล่าวไปนำเสนอในการประชุมสมัชชาประมงพื้นบ้านไทยที่กรุงเทพมหานคร ซึ่งจัดโดยสมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทยในช่วงปลายปี พ.ศ.2561 นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมประชุมประมงพื้นบ้านระหว่าง 5 ชุมชนที่อยู่ในตำบลโคกกลอยและจัดตั้งเครือข่ายประมงพื้นบ้านโคกกลอย จังหวัดพังงา³ จึงทำให้การผลักดันการแก้ไข

³ ปี พ.ศ.2562 เครือข่ายประมงพื้นบ้านโคกกลอย จังหวัดพังงา ได้มีมติให้ยื่นจดทะเบียนเป็น “สมาคมประมงพื้นบ้านโคกกลอย จังหวัดพังงา” ต่ออำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา แต่ในปัจจุบัน (พ.ศ.2564) ทางภาครัฐยังไม่อนุมัติให้เป็นสมาคมอย่างเป็นทางการ ถึงแม้เครือข่ายฯ ยังไม่ได้ยกระดับเป็นสมาคมตามที่ต้องการ แต่ในจำนวน 4 ชุมชนที่เป็นสมาชิกของเครือข่ายฯ ได้ขึ้นทะเบียนเป็นองค์กรชุมชนประมงท้องถิ่นตามมาตรา 25 ของพระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558

กฎหมายหรือระเบียบที่เกี่ยวข้องกับอวนรุนเคยไม่ใช่ภารกิจของ
ประมงพื้นบ้านในชุมชนเขาปีหลายเพียงชุมชนเดียว แต่กลายเป็น
ภารกิจของประมงพื้นบ้านในเครือข่ายประมงพื้นบ้านโคกกลอย
จังหวัดพังงา

4. ข้อเสนอแก้ไขกฎหมายจากล่างสู่บน ของเครือข่ายชาวประมง

ปรับเปลี่ยนข้อเสนอภายใต้กระบวนการรับฟังความคิดเห็น

พระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 ให้อำนาจรัฐมนตรี
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ประกาศเงื่อนไข ขนาดเรือ วิธีการ
ทำประมง บริเวณหรือพื้นที่ รวมถึงระยะเวลาทำการประมง สำหรับ
ประมงพื้นบ้านที่ใช้เครื่องมืออวนรุนเคยประกอบเรือยนต์ขนาด
ต่ำกว่าสิบตันกรอสทำการประมง โดยให้ออกไปทำการประมงนอกเขต
1,000 เมตรนับจากชายฝั่ง

ข้อเสนอให้แก่กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอวนรุนเคยโดย
เครือข่ายประมงพื้นบ้านโคกกลอยถูกยื่นให้กับกรมประมงครั้งแรกเกิด
ขึ้นหลังจากการประชุมสมัชชาชาวประมงพื้นบ้านไทยในปี พ.ศ.2561
โดยอยู่ในชุดข้อเสนอของสมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่ง
ประเทศไทยจำนวน 8 ข้อ คือ **“ให้แก้ไขมาตราที่เกี่ยวข้องกับ
อวนรุนเคย จากที่ใช้ข้อกำหนดเดียวทั้งประเทศ โดยให้คณะ
กรรมการประมงประจำจังหวัดมีอำนาจในการพิจารณาเขตทะเล
ที่สามารถใช้อุปกรณ์อวนรุนเคยทำการประมง เพราะพื้นที่ทาง
ทะเลในแต่ละจังหวัดมีความลึกของระดับน้ำไม่เท่ากัน เช่น
ในจังหวัดพังงาในระยะ 1,000 เมตร นับจากชายฝั่งมีน้ำค่อนข้าง
ลึกจึงไม่สามารถจับเคยได้”** กล่าวอีกด้านหนึ่งคือการเสนอให้

กระจายอำนาจมาให้กับคณะกรรมการประมงประจำจังหวัดของแต่ละจังหวัดมีอำนาจพิจารณาเงื่อนไขต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงโดยการรณรงค์ เพราะแต่ละจังหวัดมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน (สมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย, 2561)

หลังจากยื่นข้อเสนอข้างต้นให้กับกรมประมงในปลายปี พ.ศ. 2561 ต่อมาในปี พ.ศ.2562 เครือข่ายประมงพื้นบ้านโคกกลอย ได้ร่วมกับสมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทยติดตามความคืบหน้า โดยการเข้าพบอธิบดีกรมประมง ในส่วนข้อเสนอให้แก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอวนรุนเคย อธิบดีกรมประมงได้มอบหมายให้ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงอันดามันตอนบน (ภูเก็ต) จัดทำข้อมูลการทำประมงรุนเคยในจังหวัดพังงาฝั่งตะวันตกและจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นประมงพื้นบ้านฝั่งตะวันตกเกี่ยวกับการแก้ไขกฎหมายตามที่เครือข่ายฯ เสนอ ด้วยเหตุนี้ในเดือนมีนาคม พ.ศ.2562 ศูนย์วิจัยฯ ได้จัดเวทีรับฟังความคิดเห็นประมงพื้นบ้านในตำบลโคกกลอยรวมถึงตำบลท้ายเหมืองในจังหวัดพังงา ซึ่งมีประมงพื้นบ้านที่ใช้เรือยนต์ขนาดเล็กกว่าสิบตันกรอสประกอบอวนรุนเคยทำการประมงในบริเวณเขตทะเลชายฝั่งจังหวัดพังงาฝั่งตะวันตกเข้าร่วมประชุม ทั้งนี้ได้มีการนำเสนอข้อมูลทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการจับเคย โดยข้อมูลที่สำคัญคือองค์ประกอบสัตว์น้ำที่ได้จากการจับโดยอวนรุนเคยประกอบเรือยนต์ขนาดเล็กกว่าสิบตันกรอสในเขตทะเลชายฝั่งจังหวัดพังงา พบว่าเป็นเคยมากถึง 98 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งหมายถึงมีอัตราการจับสัตว์น้ำเศรษฐกิจวัยอ่อนอื่นๆ ค่อนข้างน้อย

ผลสรุปจากกระบวนการรับฟังความคิดเห็น ประมงพื้นบ้าน เห็นว่าควรปรับข้อเสนอจากที่ให้คณะกรรมการประมงประจำจังหวัด มีอำนาจในการพิจารณาเขตทะเลสำหรับการทำประมงโดยการรณรงค์ เป็น “ให้กรมประมงกำหนดพื้นที่ทำการประมงอวนรุนเคยทางฝั่ง ตะวันตกของจังหวัดภูเก็ต พังงา โดยอนุญาตให้ทำการประมงโดยการ รุนเคยในระยะไม่เกิน 1,000 เมตร ตั้งแต่หาดไม้ขาว จังหวัด ภูเก็ต ไปจนถึงเขาหน้ายักษ์ อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา ในช่วงเวลาตั้งแต่เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม” (ศูนย์วิจัยและพัฒนา ประมงอันดามันตอนบน ภูเก็ต, 2562ข) อย่างไรก็ตามข้อเสนอนี้ยังได้ เกี่ยวข้องกับพื้นที่ทางทะเลของจังหวัดภูเก็ต จึงทำให้ต้นปี พ.ศ. 2563 ศูนย์วิจัยฯ ต้องจัดกระบวนการรับฟังความคิดเห็นใหม่ โดยเชิญ ประมงพื้นบ้านจังหวัดภูเก็ตเข้าร่วมกระบวนการเพื่อตกลงกติกา สำหรับการทำการประมงจับเคยตั้งแต่หาดไม้ขาว ไปจนถึงเขาหน้ายักษ์ จังหวัดพังงา และมีผลสรุปว่า “ให้กำหนดพื้นที่ทำการประมง โดยการรุนเคยทางฝั่งตะวันตกของจังหวัดภูเก็ตและพังงา โดย อนุญาตให้ทำการประมงโดยการรุนเคยในระยะไม่เกิน 1,000 เมตร เหมือนข้อเสนอก่อนหน้านี้ แต่เพิ่มบริเวณการทำประมง กล่าวคือ กำหนดพื้นที่ให้ทำการประมงได้ตั้งแต่หาดไม้ขาว จังหวัดภูเก็ตไปจนถึงเกาะระ ตาบลเกาะพระทอง อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา” ซึ่งศูนย์วิจัยฯ ได้ส่งข้อสรุปข้างต้นให้กรมประมงส่วน กลางดำเนินการตามข้อเสนอต่อไป (ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมง อันดามันตอนบน ภูเก็ต, 2563)

**ตารางสรุปข้อเสนอแก้ไขกฎหมาย
ที่เกี่ยวข้องกับอวนรุนเคยในช่วง 2561-2562**

ช่วงเวลา	ข้อเสนอ	หมายเหตุ
การประชุม สมัชชา ชาวประมง พื้นบ้านไทย พ.ศ.2561	แก้ไขมาตราที่เกี่ยวข้องกับ อวนรุนเคย จากที่ใช้ข้อกำหนดเดียว ทั่วประเทศ โดยให้คณะกรรมการ ประมงประจำจังหวัดมีอำนาจ ในการพิจารณาเขตทะเล ที่สามารถใช้อุปกรณ์อวนรุนเคย ทำการประมง	ข้อเสนอร่วมกับ สมาคมสมาพันธ์ฯ
จัดเวทีรับฟัง ความคิดเห็น ครั้งแรก พ.ศ.2562	ให้กำหนดพื้นที่ทำการประมง อวนรุนเคยทางฝั่งตะวันตก ของจังหวัดภูเก็ตและพังงา โดยอนุญาตให้ทำการประมง โดยการรุนเคยในระยะไม่เกิน 1,000 เมตร ตั้งแต่หาดไม้ขาว จังหวัดภูเก็ต ไปจนถึงเขาน้ำยักษ์ อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา ในช่วงเวลาตั้งแต่เดือน กรกฎาคม-ธันวาคม	ปรับเปลี่ยน จากข้อเสนอเดิม ที่ยื่นร่วมกับ สมาคมสมาพันธ์ฯ
จัดเวทีรับฟัง ความคิดเห็น ครั้งที่สอง พ.ศ.2562	ให้กำหนดพื้นที่ทำการประมง โดยการรุนเคยทางฝั่งตะวันตก ของจังหวัดภูเก็ตและพังงา โดยอนุญาตให้ทำการประมง โดยการรุนเคยในระยะไม่เกิน 1,000 เมตร ตั้งแต่หาดไม้ขาว จังหวัดภูเก็ตไปจนถึงเกาะระ ด้าบลเกาะพระทอง อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา	เพิ่มพื้นที่จาก หาดไม้ขาวไปจนถึง บริเวณเกาะระ ด้าบลเกาะพระทอง อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา

ความคืบหน้าที่ไม่คืบหน้าสู่สภาผู้แทนราษฎร

จะเห็นได้ว่ากระบวนการขอแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับ อวนรุนเคยของเครือข่ายประมงพื้นบ้านโคกกลอย จังหวัดพังงาเริ่ม ดำเนินการมาตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.2561 ทว่าในปี พ.ศ.2563 ข้อเสนอ ข้างต้นยังไม่มีวี่แวงคืบหน้ามากนัก เพราะกระทรวงเกษตรและ สหกรณ์ฯ ไม่ออกประกาศตามข้อเสนอรวมถึงไม่มีการแจ้งความ คืบหน้ากลับมายังเครือข่ายฯ จึงทำให้ปลายปี พ.ศ.2563 ขณะที่ ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงอันดามันตอนบน (ภูเก็ต) ได้ร่วมกับชุมชน ชายฝั่งเขาปีหลายหนึ่งในสมาชิกของเครือข่ายประมงพื้นบ้าน โคกกลอย จังหวัดพังงา จัดกิจกรรมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำบริเวณทะเล ชายฝั่งที่ติดกับชุมชน ซึ่งในช่วงเวลานั้นศูนย์วิจัยฯ ได้เชิญรองอธิบดี กรมประมง และ กันตวรรณ ตันเถียร ประธานกรรมาธิการการเกษตร และสหกรณ์ สภาผู้แทนราษฎร เข้าร่วมกิจกรรม ประมงพื้นบ้านจึงใช้ ช่วงเวลาดังกล่าวยื่นหนังสือโดยมีเนื้อหาให้ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เร่งกระบวนการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอวนรุนเคยตามข้อเสนอ ให้กับรองอธิบดีกรมประมงและประธานกรรมาธิการการเกษตรและ สหกรณ์ สภาผู้แทนราษฎร

หลังจากยื่นข้อเสนอต่อทั้งสองหน่วยงาน กรรมาธิการการ เกษตรฯ ได้เชิญตัวแทนเครือข่ายประมงพื้นบ้านโคกกลอย จังหวัด พังงา ตัวแทนศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงอันดามันตอนบน (ภูเก็ต) ในฐานะที่เป็นผู้จัดทำกระบวนการรับฟังความคิดเห็น และเจ้าหน้าที่ ของกรมประมงส่วนกลางเข้าชี้แจงรายละเอียดต่างๆ ของปัญหาการ ทำประมงโดยการใช้อวนรุนเคยที่ได้รับผลกระทบจากประกาศ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และความคืบหน้าของการแก้ไขปัญหา ตามข้อเสนอของเครือข่ายประมงพื้นบ้านโคกกลอย จังหวัดพังงา

ซึ่งสรุปได้ว่าหากแก้ไขประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ฯ ตามข้อเสนอของเครือข่ายกลุ่มประมงพื้นบ้านฯ ต้องมีข้อมูลวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการทำประมงอวนรุนเคยให้เพียงพอ แต่ปัจจุบันมีเพียงข้อมูลเบื้องต้นเท่านั้น ในแง่นี้กรมประมงได้**เสนอให้มีการออกประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่มีผลบังคับใช้ 2 ปี โดยมีรายละเอียดดังนี้** (1) เรือที่ใช้ทำการประมงอวนรุนเคยในระยะเขต 1,000 เมตร จากชายฝั่งต้องเป็นเรือประมงพื้นบ้าน (2) กำหนดเขตพื้นที่ให้ทำการประมงในเขต 1,000 เมตร จากฝั่งได้ตั้งแต่ตำบลไม้ขาว อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต ละติจูดที่ 08 องศา 06.8 ลิปดาเหนือ (A) ไปจนถึงบริเวณตอนเหนือของเกาะระตูปเกาะพระทอง อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา ละติจูด 09 องศา 15.8 ลิปดาเหนือ (B) ทั้งนี้จะให้ทำการประมงได้ตลอดทั้งปีเพื่อให้สามารถเก็บข้อมูลทางวิชาการและนำมาแก้ไขปัญหในระยะยาวต่อไป ในส่วนของคณะกรรมการการเกษตรฯ และตัวแทนประมงพื้นบ้านของเครือข่ายฯ เห็นด้วยกับแนวทางของกรมประมงและคณะกรรมการฯ จะทำหนังสือถึงประธานคณะกรรมการนโยบายการประมงแห่งชาติเพื่อให้เร่งรัดแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ออกประกาศข้อกำหนดการทำประมงโดยการรุนเคยตามที่กรมประมงเสนอ (คณะกรรมการการเกษตรและสหกรณ์, 2563)

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันฯ (พ.ศ.2564) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ยังไม่ได้ออกประกาศระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการรุนเคยตามข้อเสนอที่กรมประมงได้อภิปรายในที่ประชุม และล่าสุดประมงจังหวัดพังงาได้เริ่มกลับมาทำกระบวนการรับฟังความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าวอีกครั้ง ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าเพราะเหตุใดการแก้ไขปัญหาลังต้นจึงมี

ความล่าช้าและต้องกลับมาทำกระบวนการรับฟังความคิดเห็นในพื้นที่ใหม่ ทั้งที่ระหว่างปี พ.ศ.2562-2563 ได้จัดกระบวนการรับฟังความคิดเห็นและมีข้อตกลงที่ชัดเจนระหว่างชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดพังงาและภูเก็ตซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง

5. บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนต่อการเคลื่อนไหว

ในส่วนนี้จะกล่าวถึงบทบาทของสมาคมรักษ์ทะเลไทยซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีต่อการเคลื่อนไหวของเครือข่ายประมงพื้นบ้านโคกกลอย จังหวัดพังงา ในช่วงการยื่นข้อเสนอแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอวนรุนเคย อย่างที่กล่าวไปก่อนหน้านี้ว่าสมาคมฯ ได้ส่งเจ้าหน้าที่ภาคสนามลงมาประจำในชุมชนและปฏิบัติหน้าที่ตามยุทธศาสตร์ เช่น การศึกษาชุมชนเบื้องต้น ผลักดันให้เกิดสมาคมชาวประมง ที่สำคัญคือเชื่อมเครือข่ายระหว่างประมงพื้นบ้านในท้องถิ่นกับสมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นองค์กรประมงพื้นบ้านระดับประเทศ ดังนั้นหน้าที่และภารกิจของเจ้าหน้าที่ภาคสนามต่อการผลักดันการแก้ไขกฎหมายของเครือข่ายประมงพื้นบ้านโคกกลอย จังหวัดพังงา จึงมีหลายบทบาท

ช่วงแรกเจ้าหน้าที่ภาคสนามและประมงพื้นบ้านร่วมกันจัดทำข้อมูลการทำประมงรุนเคยของประมงพื้นบ้านในชุมชนชายฝั่งโคกกลอยเพื่อใช้ในการสนับสนุนการแก้ไขกฎหมายและให้ประมงพื้นบ้านใช้นำเสนอระหว่างการประชุมร่วมกับสมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย จึงทำให้ข้อเสนอแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอวนรุนเคยกลายเป็นข้อเสนอร่วมของสมาคมสมาพันธ์ฯ ที่ใช้เจรจากับรัฐ และประมงพื้นบ้านโคกกลอยยังสามารถใช้ข้อมูลเหล่านั้นเจรจากับภาครัฐตามวาระต่าง ๆ

ในขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ภาคสนามยังมีบทบาทการประสานงาน ประมวงพื้นบ้านในชุมชนโคกกลอยและชุมชนใกล้เคียงให้มีการประชุม อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อหารือแนวทางการยื่น ข้อเสนอต่อรัฐตามวาระต่างๆ รวมถึงการกระตุ้นให้ประมวงพื้นบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการรับฟังความคิดเห็นที่เกิดขึ้นในชุมชน นอกจากนี้บางช่วง ยังเป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างรัฐ และประมวงพื้นบ้าน รวมถึงร่วมกับประมวงพื้นบ้านโคกกลอยติดตาม ความคืบหน้าของข้อเสนอ เช่น การเดินทางไปสภาผู้แทนราษฎร ร่วมกับประมวงพื้นบ้านและเข้าพบคณะกรรมการการเกษตรและ สหกรณ์เพื่อติดตามความคืบหน้าของการแก้ไขกฎหมาย ในแง่เจ้าหน้าที่ ภารกิจ และบทบาทของเจ้าหน้าที่ภาคสนามของสมาคมฯ คือการ สนับสนุนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายประมวงพื้นบ้านโดยเป็นทั้ง ผู้จัดทำข้อมูล ประสานงาน และร่วมเคลื่อนไหวผลักดันข้อเสนอ ไปในระยะเวลาเดียวกัน

6. ความลักลั่น ข้ำซ้อน ของกระบวนการแก้ไขกฎหมาย

ประมวงพื้นบ้านเครือข่ายประมวงพื้นบ้านโคกกลอย จังหวัด พังงา เริ่มยื่นข้อเสนอให้แก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอวนรุนเคย ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ.2561 ซึ่งผ่านมาประมาณ 3 ปี (พ.ศ.2564) ข้อเสนอกลับได้รับการตอบรับภายในที่ประชุม แต่ยังคงไม่ออก ประกาศแก้ไขระเบียบการรุนเคยตามข้อเสนอ ทั้งที่ได้มีกระบวนการ รับฟังความคิดเห็นจากชาวประมงผู้มีส่วนได้เสีย การศึกษาทางวิชาการ เบื้องต้น รวมถึงเครือข่ายประมวงพื้นบ้านฯ ได้ติดตามความคืบหน้า อยู่บ่อยครั้ง

หากพิจารณาขั้นตอนการแก้ไขกฎหมายหรือประกาศต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำประมง ปัจจุบันมีคณะกรรมการนโยบายการประมงแห่งชาติ ซึ่งมีหน้าที่กำหนดนโยบายพัฒนาการประมงในด้านต่างๆ ที่สำคัญภายใต้คณะกรรมการชุดนี้ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่สำคัญอีก 3 คณะ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแก้ไขกฎหมายการประมง คือ (1) คณะกรรมการเฉพาะกิจแก้ไขปัญหาการทำประมงผิดกฎหมาย (ฉ 1) (2) คณะกรรมการเฉพาะกิจเพื่อตรวจสอบและติดตามการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหการทำประมงและแรงงานในภาคประมง (ฉ 2) และ (3) คณะอนุกรรมการกลั่นกรองกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับภาคประมงและแรงงานในภาคประมง⁴ โดยหากจะแก้ไขกฎหมายหรือประกาศต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประมงจะต้องผ่านมติของคณะกรรมการเหล่านี้ และยังไม่รวมถึงคณะกรรมการอื่นๆ ที่อาจจะมีส่วนเกี่ยวข้องในการพิจารณา ในแง่นี้จึงเป็นที่สังเกตต่อกระบวนการแก้ไขกฎหมายหรือประกาศต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อประมงพื้นบ้านซึ่งจำเป็นต้องผ่านกระบวนการที่ยุ่งยากและซับซ้อนดังที่เป็นอยู่หรือไม่ ยกตัวอย่างเช่น กรณีของข้อเสนอแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอวนรุนเคย ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2561

⁴ ในปี พ.ศ.2564 ได้มีการยกเลิกและแต่งตั้งคณะกรรมการทั้ง 3 คณะขึ้นใหม่ โดยเปลี่ยนชื่อคณะกรรมการ 2 คณะแรก คือ (1) คณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหการทำประมงผิดกฎหมาย (2) คณะอนุกรรมการเพื่อตรวจสอบและติดตามการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหการทำประมงและแรงงานในภาคประมง

และมีกระบวนการรับฟังความคิดเห็น ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2562 มาจนในปี พ.ศ.2563 มีแนวทางของกรมประมงเพื่อแก้ไขปัญหาข้างต้นซึ่งได้นำเสนอในการประชุมที่คณะกรรมการการเกษตรและสหกรณ์ แต่ปัจจุบันในปี พ.ศ.2564 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ยังไม่ออกประกาศตามแนวทางของกรมประมงและเครือข่ายประมงฯ ที่ต้องการให้รัฐอนุญาตให้ประมงพื้นบ้านทำการประมงโดยการร่อนเคยประกอบเรือยนต์ในเขต 1,000 เมตร นับจากชายฝั่งจังหวัดภูเก็ตไปถึงจังหวัดพังงาเป็นระยะเวลา 2 ปี เพื่อเก็บข้อมูลทางวิชาการ และจะมีการแก้ไขปัญหาในระยะยาวดังที่นำเสนอมาก่อนหน้านี้ ซึ่งอนุมาณได้ว่าข้อเสนอข้างต้นอาจยังไม่ผ่านมติในคณะกรรมการฯ ที่กล่าวมาก่อนหน้านี้ ทว่าสถานะของประมงพื้นบ้านในเครือข่ายฯ ที่ทำการประมงโดยใช้อวนร่อนเคยประกอบเรือยนต์ ยังคงอยู่ในความอิหฺลักอิเหลือบอนความล้ำช้าของรัฐ ทั้งที่พวกเขาต้องการทำการประมงอย่างถูกต้องตามกฎหมายและได้มีการยื่นเสนอให้แก้ไขมาก่อนหน้านี้มาแล้ว 3 ปี ในแง่นี้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมประมง หรือหน่วยงานรัฐอื่นๆ ควรจะพิจารณากระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขกฎหมายว่ามีความเหมาะสมหรือไม่และทำให้กระบวนการรวดเร็วมากขึ้น

7. บทสรุปและจุดหมายที่จะไปถึง ?

หลังจากประกาศใช้พระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558 รัฐได้ควบคุมการทำประมงอย่างเข้มข้น เช่น การจัดระเบียบทางด้านพื้นที่ทำการประมงและควบคุมเครื่องมือที่ใช้ทำการประมง ซึ่งการจับเคยโดย “การร่อนประกอบเรือยนต์” เป็นหนึ่งลักษณะการทำประมงที่รัฐเข้าควบคุมโดยกำหนดให้ชาวประมงที่ใช้เรือประมงพื้นบ้านที่มี

ขนาดต่ำกว่าสิบตันกรอสออกไปทำการประมงนอกเขต 1,000 เมตร นับจากชายฝั่ง ข้อกำหนดข้างต้นได้ส่งผลกระทบต่อประมงพื้นบ้าน ที่ทำการประมงบริเวณทะเลชายฝั่งที่ติดกับตำบลโคกกลอย จังหวัด พังงา เพราะสภาพภูมิศาสตร์ทางทะเลในบริเวณนั้นมีน้ำค่อนข้างลึก จึงทำให้ชาวประมงไม่สามารถจับเคยในพื้นที่นอกเขต 1,000 เมตร นับจากฝั่งตามที่กฎหมายกำหนด ในแง่นี้ประมงพื้นบ้านจึงต้อง เข้ามาทำการประมงจับเคยในบริเวณ 1,000 เมตร

ด้วยเหตุนี้ประมงพื้นบ้านที่ใช้เครื่องมืออวนรุนเคยประกอบ เรือยนต์ทำการประมงได้ตกอยู่ในความอิหลักอิเหลื่อและต้องการ ที่จะปรับแก้กฎหมายให้สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ในพื้นที่ทาง ทะเลของจังหวัดพังงาฝั่งตะวันตกและให้สอดคล้องกับวิธีการทำ ประมงของพวกเขา ขณะเดียวกันในปี พ.ศ.2561 สมาคมรักษ์ทะเลไทย องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานร่วมกับประมงพื้นบ้านได้ส่งเจ้าหน้าที่ ภาคสนามเข้าไปอยู่ในชุมชนเขาปีหลาย หนึ่งในสมาชิกของเครือข่าย ประมงพื้นบ้านโคกกลอย จังหวัดพังงา ทำให้การเคลื่อนไหวของ ประมงพื้นบ้านในชุมชนชายฝั่งโคกกลอย จังหวัดพังงา เพื่อเรียกร้อง ให้รัฐปรับแก้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอวนรุนเคยเริ่มต้นขึ้น

ตัวแทนเครือข่ายประมงพื้นบ้านโคกกลอยฯ ได้ยื่นข้อเสนอ แก่กฎหมายต่อรัฐครั้งแรกในการประชุมสมัชชาประมงพื้นบ้านไทย ในปลายปี พ.ศ.2561 ซึ่งเรียกร้องให้รัฐปรับแก้กฎหมายโดยให้ คณะกรรมการประมงประจำจังหวัดสามารถพิจารณาเงื่อนไขการทำ ประมงโดยการรุนเคยได้ หลังจากนั้นระหว่างปี พ.ศ.2562-2563 ได้มีการติดตามข้อเสนอและทำกระบวนการรับฟังความคิดเห็นจาก ประมงพื้นบ้านชุมชนชายฝั่งโคกกลอยและใกล้เคียง รวมถึงทำ รายงานวิชาการการทำประมงโดยการรุนเคยเบื้องต้น และได้มีมติ

เปลี่ยนข้อเสนอเป็นให้กรมประมงอนุญาตให้ประมงพื้นบ้านสามารถทำการประมงโดยการร่อนเคยประกอบเรือยนต์ในเขต 1,000 เมตร นับจากชายฝั่งในพื้นที่จังหวัดภูเก็ตมาถึงจังหวัดพังงาฝั่งตะวันตก อย่างไรก็ตามเมื่อระยะเวลาผ่านไป ข้อเสนอของเครือข่ายฯ กลับไม่ได้รับการตอบรับ จึงได้มีการเข้าพบกรมการเกษตรและสหกรณ์ สภาผู้แทนราษฎร เพื่อให้รัฐเร่งกระบวนการแก้ไขกฎหมายและได้มีผลสรุป คือ กรมประมงเสนอให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ออกประกาศให้ประมงพื้นบ้านสามารถออกทำการประมงโดยการใช้ อวนร่อนเคยประกอบเรือยนต์ในพื้นที่ 1,000 เมตรนับตั้งแต่ชายฝั่ง ในบริเวณจังหวัดภูเก็ตไปจนถึงจังหวัดพังงาทางฝั่งตะวันตกเป็นระยะเวลา 2 ปี เพื่อเก็บข้อมูลทางวิชาการและแก้ไขปัญหาระยะเวลาต่อไป ทว่าในปัจจุบัน (พ.ศ.2564) ภาครัฐยังไม่ดำเนินการตามที่ได้ นำเสนอในการประชุมกับกรมการเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งอาจเกิดจากกระบวนการแก้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการประมงของรัฐเป็นไปอย่างซับซ้อน เพราะมีการตั้งคณะกรรมการหลายคณะเพื่อพิจารณา ในแง่นี้บทความชิ้นนี้จึงไม่อาจสรุปได้ว่าในอนาคต กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมประมง หรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องจะดำเนินการตามข้อเสนอและแก้ไขปัญหาให้เครือข่ายประมงพื้นบ้านโคกกลอย จังหวัดพังงา หรือไม่ ซึ่งอาจจะขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย เช่น การผลักดันข้อเสนอของประมงพื้นบ้านอย่างต่อเนื่อง การให้ความสำคัญของรัฐต่อข้อเรียกร้องของประมงพื้นบ้าน ฯลฯ หากรัฐไม่ให้ความสำคัญต่อข้อเรียกร้อง ผลกระทบที่ประมงพื้นบ้านได้รับคงดำเนินอยู่ต่อไป และคงไม่ใช่ความผิดของประมงพื้นบ้านมีความพยายามในการเรียกร้องไม่มากพอ

บรรณานุกรม

- กรมอุทกศาสตร์. 2539. กรุงเทพฯถึงสิงคโปร์. [แผนที่]. กรุงเทพฯ: กรมอุทกศาสตร์
- คณะกรรมการกิจการการเกษตรและสหกรณ์. 2563. สรุปผลการประชุมครั้งที่ 35 [ออนไลน์]. กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานคณะกรรมการการเกษตรและสหกรณ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. แหล่งที่มา: https://www.parliament.go.th/ewtcommittee/ewt/25_coop/more_news.php?cid=85 [1 พฤษภาคม 2564]
- ชลิตา บัณฑุวงศ์, ประเกียรติ ขุนพล, จักรพงศ์ ธนวรพงศ์, เฉลิมศรี หนูฤทธิ์, ณนรินทร์ คำไกร, บุษราคัม เอียวสกุล และชมรมชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน. 2543. หัวโทง : พัฒนาการลักษณะและการปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน. กรุงเทพมหานคร : โครงการความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน.
- ราชกิจจานุเบกษา. 2558. พระราชกำหนดการประมง พุทธศักราช 2558. เล่ม 132 หน้า 1, 13 พฤศจิกายน 2558.
- ราชกิจจานุเบกษา. 2560ก. ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดเงื่อนไขเกี่ยวกับรูปแบบของอวน ขนาดของเรือ วิธีที่ใช้และบริเวณพื้นที่ในการทำการประมงที่ผู้ทำการประมงด้วยเครื่องมืออวนรุนเคย ที่ใช้ประกอบเรือยนต์ต้องปฏิบัติ พุทธศักราช 2559. เล่ม 134 ตอนพิเศษ 3 ง หน้า 6, 5 มกราคม 2560.
- ราชกิจจานุเบกษา. 2560ข. ประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดให้การใช้เรือประมงทุกขนาดประกอบเครื่องมือการทำประมงบางประเภทเป็นประมงพาณิชย์ พุทธศักราช 2560. เล่ม 134 ตอนพิเศษ 321 ง หน้า 25, 26 ธันวาคม 2560.

ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงอันดามันตอนบน ภูเก็ต. 2562ก. รายงานการประชุมแนวทางแก้ไขปัญหาการทำประมงอวนรุนเคยในจังหวัดพังงา วันที่ 21 มีนาคม 2562. ภูเก็ต : ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงอันดามันตอนบน ภูเก็ต. [อัดสำเนา]

ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงอันดามันตอนบน ภูเก็ต. 2562ข. หนังสือ กษ 0518.13/73 ขอส่งผลการพิจารณา หรือแนวทางแก้ไขปัญหาการทำประมงรุนเคยในพื้นที่จังหวัดพังงาถึงผู้อำนวยการกองวิจัยและพัฒนาประมงทะเล. 25 มีนาคม 2562. [อัดสำเนา]

ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงอันดามันตอนบน ภูเก็ต. 2563. หนังสือ กษ 0518.13/55 การพิจารณาระยะพื้นที่ที่เหมาะสมกับการทำประมงอวนรุนเคยที่ใช้ประกอบเรือประมงพื้นบ้านในเขตทะเลชายฝั่งอันดามัน ถึงผู้อำนวยการกองวิจัยและพัฒนาประมงทะเล. 17 มีนาคม 2563. [อัดสำเนา]

สมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย. 2561. หนังสือ 051/2561 ข้อเสนอเพื่อการพัฒนาการประมงอย่างยั่งยืนและแนวทางการสนับสนุนชาวประมงพื้นบ้านจากผลการประชุมสมัชชาชาวประมงพื้นบ้านในประเทศไทย 2561 ถึง อติศร พร่อมเทพ อธิบดีกรมประมง. 18 ธันวาคม 2561. [อัดสำเนา]

ประวัติผู้เขียน

เสาวลักษณ์ ประทุมทอง : เริ่มทำงานกับสมาคมรักษ์ทะเลไทยปี 2551 และเป็นผู้ประสานงานภาคสนามพื้นที่ เพชรบุรี-ประจวบฯ (อ่าวไทยตอนบน) ทำงานกับพี่น้องชาวประมงพื้นบ้านในการสร้างความเข้าใจเรื่องการใช้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งอย่างยั่งยืน รวมทั้งกระตุ้นให้ชาวประมงพื้นบ้านตระหนักถึงสิทธิในการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนท้องถิ่น และส่งเสริมงานเศรษฐกิจชุมชนผ่านร้านคนจับปลา ปัจจุบันทำหน้าที่ผู้ประสานงานพื้นที่ของสมาคมรักษ์ทะเลไทย

กาญจนาภรณ์ สว่างวงศ์ : จบการศึกษาเมื่อปี พ.ศ.2559 จากสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง คณะเทคโนโลยีการเกษตร สาขาวิทยาศาสตร์การประมง ได้เริ่มเข้าทำงานที่สมาคมรักษ์ทะเลไทย เมื่อปี พ.ศ.2561 โดยมีความสนใจเกี่ยวกับการทำงานเพื่อสังคม

นิติกร ดาราเย็น : จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อปี 2561 มีความสนใจทางด้านทฤษฎีสังคมวิทยา การทำงานเก็บข้อมูลภาคสนามและการทำงานพัฒนา เริ่มทำงานกับสมาคมรักษ์ทะเลไทยเมื่อปี 2561 โดยในช่วงแรกลงพื้นที่ในชุมชนชายฝั่งจังหวัดระนองและย้ายมาอยู่ชุมชนชายฝั่งจังหวัดพังงาถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2564)

เบญจวรรณ เฟื่องหนู : จบการศึกษาจากคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต เมื่อปี พ.ศ.2538 มีความสนใจในการสร้างพลังการขับเคลื่อนทางสังคมที่มุ่งสู่ชุมชนเข้มแข็ง

จัดการตนเองได้ เริ่มทำงานกับโครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้ ซึ่งต่อมาได้จดทะเบียนเป็นสมาคมรักษะทะเลไทยตั้งแต่ปี พ.ศ.2542 จนถึงปัจจุบัน โดยปฏิบัติงานในตำแหน่งเจ้าหน้าที่ภาคสนามและผู้ประสานงานในพื้นที่เครือข่ายประมงพื้นบ้านทะเลสาบสงขลา-พัทลุง

จินดา จิตตะนัง : จบการศึกษาจากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ในปี 2540 เริ่มทำงานกับโครงการพัฒนาชุมชนแออัดภาคใต้ ต่อมาในปี 2548 ได้มาทำงานกับประมงพื้นบ้านในจังหวัดนครศรีธรรมราชและในปี 2551 ได้เข้ามาทำงานกับสมาคมรักษะทะเลไทย โดยปฏิบัติงานในตำแหน่งเจ้าหน้าที่ภาคสนามและผู้ประสานงานพื้นที่เครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช จนถึงปัจจุบัน

ฮาसानะห์ เกะมาซอ : จบการศึกษาภาควิชาพัฒนาลังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เมื่อปี พ.ศ.2556 มีความสนใจทางด้านการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาลังคม ได้ร่วมกิจกรรมกับเครือข่ายชุมชนรักษะอ่าวปากบารา ช่วงที่มีการเคลื่อนไหวต่อสู้กับโครงการก่อสร้างท่าเทียบเรือน้ำลึกปากบารา และได้เข้ามาทำงานวิจัยเก็บข้อมูลโครงการสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายองค์กรชุมชนในอ่าวปากบารา จังหวัดสตูล เมื่อปี พ.ศ.2556-2557 และเริ่มเข้ามาทำงานกับสมาคมรักษะทะเลไทย พื้นที่จังหวัดสตูล กับพี่น้องชาวประมงพื้นบ้านและกลุ่มแม่บ้านประมงพื้นบ้านตำบลปากน้ำ สนับสนุนและผลักดันการจัดตั้งองค์กรชุมชนชาวประมงพื้นบ้านและส่งเสริมการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนการจัดการผลผลิตสินค้าของชาวประมงพื้นบ้านในจังหวัดสตูล ตั้งแต่ปี พ.ศ.2557 ถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2564)

“หนังสือสิทธิการจัดการทรัพยากรหน้าบ้าน องค์กรชาวประมงพื้นบ้านและข้อเสนอเชิงนโยบาย...มุ่งนำเสนอบริบทในปัจจุบันว่าองค์กรประมงพื้นบ้านที่เจ้าหน้าที่สมาคมรักทะเลไทยเข้าไปทำงานมีลักษณะ พัฒนาการ แนวคิด และข้อเสนอเชิงนโยบายในระดับท้องถิ่นรวมถึงระดับชาติอย่างไร ในอีกด้านหนึ่งเปรียบเสมือนเรื่องเล่าจาก “สนาม” ซึ่งเป็นพื้นที่ทำงานของเจ้าหน้าที่แต่ละคนที่มีการปะทะกันระหว่างความรู้ ความคิด ของกลุ่มคนที่หลากหลาย”

